

АГРОСВІТ

№ 16 серпень 2020

Науково-практичний журнал

ISSN 2306-6792

9 772306 679204

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та підприємництва, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Катан Людмила Ігорівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Кураташвілі Альфред Анзоревич (Тбілісі, Грузія), доктор економічних, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнестехнологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П.Гуцушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгеніївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Сардак Сергій Едуардович, доктор економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пантелеєва Наталія Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Таврійського державного агротехнологічного університету, Таврійський державний агротехнологічний університет

Федоренко Станіслав Валентинович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища КНУБА, академік академії будівництва України

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 16 серпень 2020 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).
Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво KB № 23728-13568ПР від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.agrosvit.info

Засновники:
**Дніпровський державний
аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"**
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 27.08.20 р.

Підписано до друку 27.08.20 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 6,8.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 2708/3.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© АгроСвіт, 2020

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 16 серпень 2020 р.

У НОМЕРІ:

Сатир Л. М., Кепко В. М., Стаднік Л. І., Шевченко А. О.

Комерційна діяльність у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури на основі здійснення оптової та роздрібною торгівлі 3

Свиноус І. В., Гаврик О. Ю., Ткаченко К. В., Микитюк Д. М., Семисал А. В.

Організаційно-економічні засади використання цифрових технологій у діяльності сільськогосподарських підприємств 9

Щурик М. В., Осипенко З. В.

Лісогосподарські ресурси: пріоритети використання й розвитку 15

Яців І. Б., Темненко С. М.

Формування кормової бази як чинника розвитку тваринництва у сільськогосподарських підприємствах 24

Утенкова К. О.

Концептуальні засади обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектора 32

Мищишин О. А., Емельянов О. Ю.

Виділення та групування чинників, які обумовлюють економічну ефективність утворення транскордонного агропромислового кластеру 42

Дорожкіна К. В.

Маркетингове управління органічним виробництвом на прикладі закритого акціонерного товариства "Житомирські ласощі" 50

CONTENTS:

Satyr L., Kepko V., Stadnik L., Shevchenko A.

COMMERCIAL ACTIVITY IN THE SYSTEM OF BUSINESS ANALYTICAL SUPPORT OF MARKET 3

Svynous I., Gavryk A., Tkachenko K., Mykytyuk D., Semysal A.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES 9

Shchuryk M., Osypenko Z.

FOREST RESOURCES: PRIORITIES FOR USE AND DEVELOPMENT 15

Yatsiv I., Temnenko S.

FORMATION OF FORAGE RESERVE AS A LIVESTOCK DEVELOPMENT FACTOR IN AGRICULTURAL ENTERPRISES 24

Utenkova K.

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY MECHANISM OF AGRICULTURAL SECTOR 32

Myshchyshyn O., Ymelyanov O.

IDENTIFYING AND GROUPING THE FACTORS THAT DETERMINE THE ECONOMIC EFFICIENCY OF THE FORMATION OF A CROSS-BORDER AGRO-INDUSTRIAL CLUSTER 42

Dorozhkina K.

MARKETING MANAGEMENT OF ORGANIC PRODUCTION ON THE EXAMPLE OF CLOSED JOINT-STOCK COMPANY "ZHYTOMYRSKI LASOSCHI" 50

УДК 339.166.8

Л. М. Сатир,

д. е. н., професор, завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0003-0040-6863

В. М. Кепко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0001-6432-7211

Л. І. Стаднік,

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0001-9657-2350

А. О. Шевченко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000 — 0003-4615-6433

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.16.3

КОМЕРЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ БІЗНЕС-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ОСНОВІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПТОВОЇ ТА РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

L. Satyr,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Business,
Trade and Exchange activities, Bila Tserkva National Agrarian University

V. Kepko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Business, Trade and Exchange activities, Bila Tserkva National Agrarian University

L. Stadnik,

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Business, Trade and Exchange activities, Bila Tserkva National Agrarian University

A. Shevchenko,

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Business, Trade and Exchange activities, Bila Tserkva National Agrarian University

COMMERCIAL ACTIVITY IN THE SYSTEM OF BUSINESS ANALYTICAL SUPPORT OF MARKET INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT ON THE BASIS OF WHOLESALE AND RETAIL TRADING

Важливим чинником формування конкурентоспроможної національної економіки в умовах ринкових трансформацій є наявність ефективно діючої сучасної ринкової інфраструктури. Одним із ключових сегментів ринкової інфраструктури є торговельне підприємство. Розвиток ринкової інфраструктури та сфери торгівлі можливий лише на засадах комерціалізації діяльності.

У статті визначено ключові основи формування та реалізації комерційної діяльності у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури та економіки торгівлі. Проведено аналіз комерційної діяльності торговельних підприємств. Визначено роль комерції у системі ринкових відносин. Встановлено мету комерційної діяльності та головні принципи комерції. Окреслено роль та значення бізнес-аналітики в комерційній діяльності торговельних підприємств. Визначено критеріальні показники комерційної діяльності у системі економіки торгівлі. Встановлено ключові напрями комерційної діяльності у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури.

У ході дослідження зазначено, що ринкове середовище сприяє ефективному функціонуванню та розвитку суб'єктів господарювання у межах національної економіки. З'ясовано, що розвиток ринкової інфраструктури та сфери торгівлі можливий лише на засадах комерціалізації діяльності. За рахунок формування комерційних зв'язків торговельних підприємств із елементами інфраструктури ринку задовольняються потреби споживачів у товарах та послугах. Стабільність комерційних зв'язків торговельних підприємств з елементами інфраструктури ринку залежить від системного використання елементів бізнес-аналітичного забезпечення економічної діяльності.

Резюмовано, що формування та реалізація комерційної діяльності на основі використання показників бізнес-аналітики сприятиме розвитку торговельних підприємств як елементів ринкової інфраструктури та забезпечуватиме економічну стабільність у системі торговельних відносин.

An important factor in the formation of a competitive national economy in the context of market transformations is the availability of an effective modern market infrastructure. One of the key segments of the market infrastructure is a trading company. The development of market infrastructure and trade is possible only on the basis of commercialization.

The article identifies the key foundations of the formation and implementation of commercial activities in the system of business analytical support for the development of market infrastructure and trade economy. The analysis of commercial activity of trade enterprises has been carried out. The role of commerce in the system of market relations is determined. The purpose of commercial activity and the main principles of commerce are established. It is stated that the main task of the market infrastructure is to ensure the full functioning of market mechanisms through the uninterrupted implementation of economic relations and interaction of economic entities. Execution of this task is possible based on the use of elements of business-analytical support system in the activities of commercial enterprises. The role and importance of business intelligence in the commercial activities of commercial enterprises have been outlined. Criteria indicators of commercial activity in the system of trade economy have been determined. The key directions of commercial activity in the system of business analytical support of market infrastructure development are established.

During the study it has been pointed out that the market environment contributes to the effective functioning and development of economic entities within the national economy. It was found that the development of market infrastructure and trade is possible only on the basis of commercialization. Due to the formation of commercial relations of trade enterprises with the elements of market infrastructure, the requirements of consumers in goods and services are met. The stability of commercial relations of trade enterprises with the elements of market infrastructure depends on the systematic use of elements of business analytical support of economic activity.

It is summarized that the formation and implementation of commercial activities based on the use of business intelligence indicators will promote the development of commercial enterprises as the elements of market infrastructure and ensure economic stability in the system of trade relations.

Ключові слова: аналітичне забезпечення, бізнес, економіка торгівлі, ринкова інфраструктура, комерційна діяльність, оптова та роздрібна торгівля.

Key words: analytical support, business, trade economy, market infrastructure, commercial activity, wholesale and retail trading.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливим чинником формування конкурентоспроможної національної економіки в умовах ринкових трансформацій є наявність ефективно діючої сучасної ринкової інфраструктури. Ринкова інфраструктура призначена для регулювання взаємодії елементів ринкової системи, оптимізує рух товарно-грошових потоків і забезпечує розвиток ринкових взаємовідносин, а вплив на виробництво через інфраструктуру є найбільш ефективним засобом регулювання економіки [1, с. 5]. Одним із ключових сегментів ринкової інфраструктури є торговельне підприємство, яке може здійснювати оптову та роздрібну діяльність.

Розвиток ринкової інфраструктури та сфери торгівлі можливий лише на засадах комерціалізації діяльності. За рахунок формування комерційних зв'язків торговельних підприємств із елементами інфраструктури ринку задовольняються потреби споживачів у товарах та послугах. Стабільність комерційних зв'язків торговельних підприємств з елементами інфраструктури ринку залежить від системного використання елементів бізнес-аналітичного забезпечення економічної діяльності.

Ураховуючи вказане, виникає необхідність дослідження питання щодо використання елементів комерційної діяльності у системі бізнес-аналітичного забезпечення підприємств сфери торгівлі та розвитку ринкової інфраструктури.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження питань комерційної діяльності та розвитку інфраструктури ринку проводили такі науковці: Авдеєнко Л.А. [5], Безпарточний М.Г. [2], Гаврилова Т.В. [4], Данило С.І. [7], Дяченко Г.А. [5], Казакова О.Б. [5], Карнаушенко А.С. [6], Косован Х. [3], Криковцева Н.О. [5], Курська А.С. [5], Маслак В.О. [1], Микитюк М. [3], Розумей С.Б. [4], Саркісян А.Г. [5], Сахарова О.Н. [5], Сінгаєвський І.О. [4], Скригун Н.П. [4] та ін. Зокрема, у працях згаданих авторів досліджено дефініцію термінів "ринкова інфраструктура" та "комерційна діяльність"; окреслено теоретичні та прикладні засади формування ринкових відносин; розглянуто значення ринкової інфраструктури в системі економічного зростання країни; визначено вплив інфраструктури ринку на діяльність торговельних підприємств; проаналізовано роль комер-

ційної роботи в діяльності торговельних підприємств.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Проте критичний аналіз більшості наукових розвідок засвідчив факт недостатньо приділеної уваги концептуальним проблемам комерціалізації в діяльності торговельних підприємств та вивченню бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури на основі здійснення оптової та роздрібно торгівлі. Указаний аспект свідчить про актуальність обраної теми, а відтак зумовив вибір на пряму дослідження у науковому і практичному аспектах.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення ключових засад формування та реалізації комерційної діяльності у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури на основі здійснення оптової та роздрібно торгівлі.

Зважаючи на мету статті, основні завдання дослідження полягають у: проведенні аналізу щодо значення та ролі комерції в системі ринкових відносин; визначенні мети комерційної діяльності та головних принципів комерції; окресленні ролі та значення бізнес-аналітики в комерційній діяльності торговельних підприємств; визначенні критеріальних показників комерційної діяльності у системі економіки торгівлі; встановлення основних напрямів комерційної діяльності у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури.

Методологічний базис дослідження ґрунтується на використанні аналітико-емпіричного підходу, зокрема щодо визначення ролі комерційної діяльності у системі торговельних відносин та економіки торгівлі. У процесі дослідження використано абстрактно-логічний метод (постановка проблеми і висунення гіпотези, логічні конструкції, синтез узагальнень і висновків), аналітично-порівняльний метод та метод критичного оцінювання (опрацювання інформації стосовно наукових досліджень та авторських публікацій за тематикою "комерційна діяльність", "сфера торговельних відносин", "інфраструктура ринку", "економіка торгівлі" тощо).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ринкове середовище сприяє ефективному функціонуванню та розвитку суб'єктів господарювання у межах національної економіки.

Головне завдання ринкової інфраструктури полягає у забезпеченні повноцінного функціонування ринкових механізмів шляхом безперебійного здійснення господарських взаємозв'язків та взаємодії суб'єктів господарювання, регулювання грошових, товарних, інформаційних потоків з метою подальшого зростання промислового виробництва та забезпечення соціально-економічної стабільності в країні [1, с. 9]. Виконання зазначеного завдання можливе на основі використання елементів системи бізнес-аналітичного забезпечення в діяльності торговельних підприємств.

"Торговельні підприємства є елементом інфраструктури ринку та виступають посередниками між виробником і споживачем щодо забезпечення товарами та послугами. Доведення продукції від виробника до кінцевого споживача може здійснюватися через різних суб'єктів інфраструктури споживчого ринку, зокрема безпосередньо самих виробників шляхом реалізації через фірмові магазини; посередників, що працюють від імені виробника або за власним бажанням (дистриб'ютори, представництва); суб'єктів оптового ринку (крупних та середніх гуртових структур); суб'єктів оптово-роздрібно торгівлі, що реалізують товари невеликими партіями; суб'єктів роздрібно торгівлі, які представлені різними торговими форматами" [2, с. 213].

У залежності від каналів розподілу товарів, рівня торговельної націнки, платоспроможного попиту та потреб споживачів визначається кількість суб'єктів інфраструктури (торговельних підприємств) на споживчому ринку" [2, с. 214].

Оскільки торговельні підприємства є однією з ключових ланок ринкового середовища, то їх розвиток безпосередньо сприятиме розвитку ринкової інфраструктури та покращуватиме економіку країни.

Визначальним фактором функціонування ринкової інфраструктури є комерційна діяльність.

"Комерційна діяльність — це торгові процеси із здійснення актів купівлі-продажу з метою отримання прибутку. Комерційна діяльність більш вузьке поняття, ніж підприємництво. Підприємництво — це організація економічної, виробничої, торгової та іншої діяльності, що приносить підприємцю прибуток. З усіх видів підприємницької діяльності тільки торгова справа є в чистому вигляді комерційною діяльністю" [4, с. 9]. Таким чином, комерцію потрібно розглядати як одну з форм підприємницької діяльності в системі економічних відносин.

"Комерційна діяльність — це невід'ємна умова ринкового господарювання". Будучи складовою частиною ринку, комерція є основою ринкового господарства. Як показує практика, активність комерції тим вища, чим стійкіше і динамічніше діюче ринкове середовище. Ринкові процеси і комерція тісно взаємозалежні між собою. Зміни в ринковому середовищі супроводжуються змінами й у комерційних діях" [3].

"Головний принцип комерції — це пронизування комерційними діями етапів просування продукції від виробника до споживача, забезпечуючи зниження витрат обертання й одержання реального прибутку від продажу продукції. Механізм комерції будується на саморегулюванні, де визначальна роль диктується економічними і розпорядничими методами. У результаті створюються умови, що сприяють динамічному розвитку комерції. Комерційна самозабезпеченість означає вибір способів і прийомів, спрямованих на розвиток господарської діяльності конкретного ринку. Така позиція веде до утворення цілеспрямованого виробництва і споживання продукції. Комерція, з властивими їй формами, стає реальною необхідністю ринку. В основі формуючих умов комерційної діяльності об'єктивною реальністю виступають ринкові відносини і технологія просування продукції від виробника до споживача" [3].

Слід зазначити, що комерційна діяльність у системі ринкової інфраструктури розвивається в умовах економічної свободи суб'єктів ділових відносин. Метою такої діяльності є:

- оволодіння капіталом та формування умінь управляти фінансовими ресурсами;
- орієнтація на отримання максимально можливого прибутку і найбільш вигідних способах його капіталізації;
- набуття умінь управляти комерційними ризиками;
- отримання та використання знань щодо формування таких організаційних структур комерції, які здатні пристосовуватися до мінливих умов та потреб ринку.

У сучасному суспільстві роль бізнес-аналітики в комерційній діяльності зростає. Це обумовлено, зокрема, неконтрольованим розвитком усіх процесів і явищ як в економіці, політиці, так і в суспільному житті. Діяльність будь-яких структур, зокрема й у сфері економіки торгівлі, наразі потребує максимально прогнозованого розвитку, захисту від ризиків, небезпек і викликів тощо. Саме таким універсальним елементом дослідження питань про-

гнозування та розвитку бізнес-утворень є система аналітики.

Нам нашу думку, бізнес-аналітика — структурована система знань стосовно економічних процесів підприємницької діяльності.

Комерційна діяльність у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури та економіки торгівлі — це діяльність, спрямована на вирішення особливої комплексу завдань у сфері розвитку підприємницької галузі.

Для досягнення, поставлених в комерційній діяльності завдань, у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури, слід керуватися такими принципами:

- налагодження та підтримка постійного зв'язку комерції з принципами маркетингу;
- гнучкість комерції та її адекватність до мінливих вимог ринкового середовища;
- умінь передбачати комерційні ризики;
- визначення пріоритетів діяльності;
- ініціативність;
- висока відповідальність за виконання прийнятих зобов'язань по торговельних угодах;

— націленість на досягнення кінцевого результату — прибутку.

Гнучкість комерції проявляється у пристосуванні до вимог ринку. За таких умов, необхідними кроками комерційної діяльності у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури є:

- вивчення і прогнозування ринків постачання та збуту продукції та послуг;
- забезпечення постійного розвитку й удосконалення системи збутово-рекламних заходів;
- знаходження нових каналів збуту;
- умінь змінювати профіль діяльності та вносити зміни до організаційних елементів структури комерційної сфери.

Комерційна діяльність у системі економіки торгівлі оцінюється за допомогою різних аналітичних показників: обсягом реалізації товарів, рівнем витрат, показниками товарооборотності тощо. Однак найбільш точно відображає ефективність комерційної роботи показник прибутку. Тому націленість підприємства на досягнення, в кінцевому результаті, максимального прибутку, є одним з основних принципів комерційної діяльності.

Серед основних напрямків комерційної діяльності у системі бізнес-аналітичного забезпечення розвитку ринкової інфраструктури перше місце займає робота з організації опто-

вої та роздрібною торгівлі. Ця робота є основною формою вираження сутності комерції, що сприяє активному регулюванню процесів переміщення і накопичення товарів у просторі та часі.

Організація та технологія оптової і роздрібною торгівлі товарів є важливим об'єктом комерційної діяльності торговельного підприємства. Безпосередньо оптовий і роздрібний торгівлі товарів передують маркетинговий етап роботи, пов'язаний із перебуванням на ринку збуту конкретних товарів, тобто визначення для підприємства "ніші" на ринку. Основою цієї роботи є дослідження ринкових можливостей шляхом застосування певного комплексу методів із вивчення споживчого попиту і кон'юнктури торгівлі.

Комерційну роботу з продажу товарів можна розділити на два етапи:

- комерційна робота з оптових продажів товарів;
- комерційна робота з роздрібного продажу товарів.

Комерційна робота з продажу товарів на цих етапах повинна здійснюватися на основі використання принципів і методів маркетингу.

Оптова торгівля проводиться оптовими підприємствами, базами, торговельними складами, оптовими посередниками, а також організаторами оптового товарообігу.

Реалізація товарів в оптових об'ємах має вагомий значення для діяльності оптових підприємств, оскільки забезпечує отримання ними необхідного прибутку, шляхом задоволення попиту роздрібних підприємств та продавців, таким чином забезпечуючи і їх потребу в товарах та послугах.

Для реалізації однієї з основних комерційних функцій підприємницької діяльності — здійснення продажу товарів та послуг, оптові підприємства повинні розробити аналітичні показники вимірювання обсягів реалізації товарів та послуг, які будуть відповідати прогнозним показникам роздрібною торгівлі. Базовими даними для таких показників можуть бути: маркетингові дослідження ринку, визначення рівня потреб споживачів, рівень попиту та пропозиції, аналіз ринкової ситуації, визначення частки оптових продажів на ринку тощо.

Наразі скасовано систему прикріплення покупців до постачальників і купівля-продаж товарів відбувається вільно та без усіляких передумов, тому зростає важливість комерційної діяльності у напрямі встановлення оптималь-

них господарських зв'язків із роздрібними підприємствами.

Зміст комерційної роботи з оптового продажу товарів можна звести до виконання таких операцій:

- встановлення господарських зв'язків з покупцями товарів;
- організація і технологія оптового продажу товарів;
- надання послуг роздрібною торгівлі;
- організація обліку і виконання договорів з покупцями;
- рекламно-інформаційна діяльність [5, с. 147].

Роздрібна торгівля є сектором економіки, утвореним сукупністю суб'єктів господарювання, що здійснюють продаж населенню або підприємствам, організаціям, установам товарів для їх особистого споживання і некомерційного використання, а також надання супутніх торговельних послуг, та інституцій інфраструктури роздрібного споживчого ринку [6, с. 14—15].

Розглядаючи роздрібну торгівлю як комерційну діяльність або діяльність у сфері обміну, слід зазначити, що вона є важливим елементом системи руху товару і займаючи проміжне положення між соціальною і виробничою сферою, здійснює збут товарів і продуктів кінцевим споживачам [7].

Стосовно ведення комерційної роботи з роздрібного продажу товарів, то тут слід сказати про те, що оптовим підприємствам потрібно обрати свій цільовий ринок або цільову аудиторію. Відбір цільової аудиторії можна провести за такими критеріальними ознаками: розмір, тип, рівень зацікавленості продуктом чи послугою. У рамках окреслення цільової групи оптове підприємство може визначити для себе найбільш вигідні роздрібні підприємства, розробити для них комерційні пропозиції з надання оптових послуг і встановити довготривалі фінансово-економічні та господарські зв'язки.

ВИСНОВКИ

В умовах формування в Україні ринкових відносин комерція стала невід'ємною частиною діяльності підприємств. Розвиток ринкової інфраструктури та сфери торгівлі можливий лише на засадах комерціалізації діяльності. Одним із ключових сегментів ринкової інфраструктури та сфери торгівлі є торговельне підприємство. За рахунок формування комерційних зв'язків торговельних підприємств із елементами інфраструктури ринку задовольня-

ються потреби споживачів у товарах та послугах.

Стабільність комерційних зв'язків торговельних підприємств з елементами інфраструктури ринку залежить від системного використання елементів бізнес-аналітичного забезпечення економічної діяльності. Основними напрямками комерційної діяльності у сфері торговельних відносин, перше місце займає робота з організації оптової та роздрібно торгівлі.

Під час прийняття управлінських рішень щодо удосконалення економічних процесів, залучення інвестицій та упровадження нововведень, менеджменту підприємств необхідно постійно аналізувати інформацію стосовно усіх процесів фінансово-економічної, збутової та іншої діяльності. Саме використовуючи бізнес-аналітичні дані керівництво підприємства зможе прийняти правильне рішення щодо складання довгострокових планів та корегування подальшої роботи.

Формування та реалізація комерційної діяльності на основі використання показників бізнес-аналітики сприятиме розвитку торговельних підприємств як елементів ринкової інфраструктури та забезпечуватиме економічну стабільність у системі торговельних відносин.

Література:

1. Маслак В.О. Ринкова інфраструктура та її вплив на економічне зростання виробництва: теоретичні та прикладні засади: монографія. Інститут регіональних досліджень НАН України. Львів, 2010. 204 с.

2. Безпарточний М.Г. Вплив інфраструктури ринку на діяльність торговельних підприємств. Інноваційна економіка. 2014. № 5 (54), С. 212—216.

3. Микитюк М., Косован Х. Роль комерційної роботи в діяльності торговельних підприємств: матеріали Всеукраїнської студентської інтернет-конференції "Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку підприємницької діяльності", 14—15 грудня 2010 р., Чернівці, ЧТЕІ КНТЕУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://conf-cv.at.ua/forum/40-236-1> (дата звернення: 10.08.2020).

4. Сінгаєвський І.О., Розумей С.Б., Гаврилова Т.В., Скригун Н.П. Комерційна діяльність. Київ: НУХТ, 2009. 101 с.

5. Криковцева Н.О., Казакова О.Б., Саркісян А.Г., Авдєєнко А.А., Дяченко Г.А., Курська А.С., Сахарова О.Н. Комерційна діяльність. К.: Центр учбової літератури, 2007. 296 с.

6. Карнаушенко А.С. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку роздрібного товарообороту в Україні. Ефективна економіка. № 1. 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/53.pdf (дата звернення: 08.08.2020).

7. Данило С.І. Формування інституційно-економічного механізму регулювання розвитку роздрібно торгівлі на регіональному рівні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05. ДВНЗ "Ужгородський Національний Університет", Ужгород, 2017. 23 с.

References:

1. Maslak, V.O. (2010), *Rynkova infrastruktura ta yii vplyv na ekonomichne zrostantia vyrobnytstva: teoretychni ta prykladni zasady* [Market infrastructure and its impact on economic growth of production: theoretical and applied principles], Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Lviv.

2. Bezpartochnyi, M.H. (2014), "The impact of market infrastructure on the activities of commercial enterprises", *Innovatsiina ekonomika*, vol. 5 (54), pp. 212—216.

3. Mykytiuk, M. and Kosovan, Kh. (2010), "The role of commercial work in the activities of commercial enterprises", *Materialy Vseukrainskoi studentskoi internet-konferentsii* [Conference Proceedings of the Ukrainian Internet student conference: Management and marketing as factors of business development], [Online], available at: <https://conf-cv.at.ua/forum/40-236-1> (Accessed 410Aug 2020).

4. Sinhaievskiy, I.O. Rozumei, S.B. Havrylova, T.V. and Skryhun, N.P. (2009), *Komertsiina diialnist* [Commercial activity], NUKhT, Kyiv, Ukraine.

5. Krykovtseva, N.O. Kazakova, O.B. Sarkisian, L.H. Avdieienko, L.L. Diachenko, H.A. Kurska, L.S. and Sakharova, O.N. (2007), *Komertsiina diialnist* [Commercial activity], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

6. Karnaushenko, A.S. (2019), "Analysis of the current state and prospects for the development of retail trade in Ukraine", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/53.pdf (Accessed 10 Aug 2020).

7. Danylo, S.I. (2017), "Formation of the institutional and economic mechanism of regulation of development of retail trade at the regional level", Ph.D. Thesis, Global economy, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2020 р.

УДК 005.92:004.63:631.11

І. В. Свиноус,

д. е. н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0002-0346-1596

О. Ю. Гаврик,

к. е. н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0001-9816-0253

К. В. Ткаченко,

к. е. н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0002-0369-3100

Д. М. Микитюк,

к. с.-г. н., доцент, НДІ "Укragenpromproduktivnist"

ORCID ID: 0000-0003-3466-9717

А. В. Семисал,

НДІ "Укragenpromproduktivnist"

ORCID ID: 0000-0002-5918-4233

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.16.9

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

I. Svytnous,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Bila Tserkva national agrarian University

A. Gavryk,

PhD in Economics, Associate Professor, Bila Tserkva national agrarian University

Orcid: 0000-0001-9816-0253

K. Tkachenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Bila Tserkva national agrarian University

D. Mykytyuk,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Scientific Research Institute Ukragenpromproduktivnist

A. Semysal,

Research Officer, Scientific Research Institute Ukragenpromproduktivnist

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У нинішніх умовах, коли спостерігається швидка зміна зовнішнього середовища функціонування сільськогосподарських підприємств, важливим фактором підвищення їх конкурентоспроможності стає оптимізація бізнес-процесів. Своєчасне підвищення продуктивності і скорочення витрат виступають фактором виживання господарств корпоративного сектору аграрної економіки в цих умовах. Вирішення цього питання лежить, зокрема, в площині впровадження інформаційних технологій у виробництво сільськогосподарської продукції.

Процес цифровізації приховує в собі величезний потенціал стрімкого розвитку аграрного сектору України, завдяки точності наданих даних, автоматизації і новим можливостям управління технологічними процесами.

Упродовж тривалого часу сільське господарство було не привабливим для інвесторів. Причинами цієї ситуації можна назвати тривалий виробничий цикл, до того ж схильний до природних ризиків що призводить до значних втрат сільськогосподарської продукції при вирощуванні, збиранні та зберіганні. На нашу думку, одним із визначальних факторів є неможливість автоматизації біологічних процесів, а також передумов до зростання продуктивності праці і низька ефективність впроваджуваних інновацій.

It is established that in the current conditions, characterized by rapid changes in the external environment, an important factor in increasing the competitiveness of agribusiness is the optimization of business processes. Timely increase in productivity and reduction of costs are a factor in the survival of agricultural enterprises in these conditions. The solution to this issue lies, in particular, in the implementation of information technology in agricultural production.

In our opinion, digital agriculture is the use of new technologies integrated into a single system, which allows businesses in the field of agribusiness and other stakeholders to improve its quality while increasing agricultural production.

To date, the development of digital technologies in the agricultural sector of Ukraine is characterized by its heterogeneity, but many agricultural producers have already taken the first steps. It is very important to build the right sequence of changes. Businesses that have long increased the efficiency of production through digitalization will continue on their way and move on to the use of robotic technology in precision farming, logistics and finance.

The penetration of digital technologies in the industry has not yet become large-scale. On the one hand, agricultural enterprises, especially small ones, do not want to take risks by introducing innovative products in production, fearing that equipment and software will not pay off. A large number of solutions require significant investment, and in addition to the purchase and installation may incur expensive maintenance costs.

It is established that the need for digitalization of the agricultural sector of Ukraine is largely due to the multiplicity of factors that determine the results of the production process; the number and territorial dispersion of economic entities; intensive and multilateral intersectoral ties in the process of production and distribution of agricultural products.

To improve the situation, it is necessary to stimulate the training of specialists in digital technologies, intensify research activities on this issue, compile a list of agricultural producers with resource opportunities and prospects for digital agrotechnology, with the definition of pilot farms and further dissemination of experience.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, виробництво, цифрові технології, продуктивність, конкуренція.

Key words: agricultural enterprises, production, digital technologies, productivity, competition.

ПОСТАВКА ПРОБЛЕМИ

Застосування інформаційних технологій в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки найчастіше характеризувалося наявністю комп'ютерів і програмного забезпечення, що дозволяє управляти фінансами і відстежувати перебіг виконання комерційних угод.

Однак в останні роки ситуація дещо змінилася. Суб'єкти господарювання в сфері агробізнесу стали застосовувати цифрові технології в процесі виробництва сільськогосподарської продукції.

В останні роки технологічні компанії стали звертати увагу на сільське господарство. Це пояснюється тим, що на сучасному етапі розвитку технологій з'явилася можливість контролювати повний цикл рослинництва і тваринництва за рахунок використання високоіноваційних технічних пристроїв. Вони здатні передавати і обробляти поточні параметри стану кожного об'єкта, і середовища його існування (обладнання і датчики, що вимірюють параметри ґрунту, мікроклімату, біологічні характеристики тварин і т. п.).

Завдяки створенню мережі, що надає можливість обміну і управління великими масивами інформації, появи комп'ютерів великої продуктивної потужності, розвитку програмного забезпечення і хмарних платформ, намітилася тенденція впровадження автоматизації процесу в більшість галузей сільського господарства. Автоматизація всіх технологічних процесів відбувається за рахунок створення цифрової моделі всього циклу виробництва сільськогос-

подарської продукції та взаємопов'язаних з ним ланок ланцюга формування вартості, зокрема доданої. Все це дозволяє з великою точністю здійснювати планування виконання певних етапів технологічного процесу вирощування сільськогосподарських культур чи утримання тварин, прогнозувати можливі натуральні та вартісні показники економічної ефективності виробництва продукції в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки, а також швидко приймати певні управлінські рішення з метою скорочення до мінімуму скоротити збитки в наслідок прояву природних катаклізмів та інших загроз.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед українських дослідників, які приділяють в своїх працях увагу цифровізації та змінам технологічних укладів можна відмітити О. Вишневецького, В. Ляшенка, С. Коляденка, В. Фіщука та інших. Попри суттєвий внесок вищезазначених науковців поза увагою їх дослідження залишаються проблеми організаційно-економічного характеру реалізації цифрових технологій в практичну діяльність сільськогосподарських підприємств.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних підходів та практичних рекомендацій щодо обґрунтування організаційно-економічних засад використання цифрових технологій в діяльності сільськогосподарських підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нині експерти ООН прогнозують, що до 2050 року на планеті буде мешкати 9,8 млрд осіб. Забезпечення такої кількості населення на планеті продуктами харчування, вимагає збільшення їх виробництва як мінімум на 70 %. А це означає, що сільськогосподарські товаровиробники всього світу, незалежно від їх місця проживання та діяльності, повинні докорінно змінити процеси виробництва продукції та підвищити їх ефективність до максимально можливого рівня.

Вже нині експерти відзначають, що завдяки технологій точного землеробства, заснованим на технологіях інтернету речей — процесу зведення даних різних приладів, показань лічильників, сенсорів і тому подібного в загальну систему інформації), можна досягти урожайності такого обсягу, якого в сільськогосподарському виробництві не було протягом тривалого періоду часу [1].

Таким чином, цифровізація і автоматизація процесів, що відбуваються під час створення вартості сільськогосподарської продукції є усвідомленою необхідністю і повинна входити в стратегії розвитку найбільших агропромислових компаній в світі.

Цифрове сільське господарство — це використання нових технологій, об'єднаних у єдину систему, що дозволяє сільськогосподарським товаровиробникам покращити якість виробництва сільськогосподарської продукції при збільшенні обсягів виробництва. Нині більшість суб'єктів підприємницької діяльності в сфері агробізнесу приймають рішення щодо застосування певних технологічних прийомів, ґрунтуючись виключно на власному досвіді. Проте, фінансовий результат від прийняття управлінських рішень визначається в кінці маркетингового року. Навпаки, цифрова сільськогосподарська система дозволяє збирати дані частіше й точніше, до того ж періодично об'єднуватися з зовнішніми джерелами (наприклад, такими як інформація про погоду). Отримуючи об'єднані дані, сільгоспвиробник може їх проаналізувати, інтерпретувати і прийняти найбільш обґрунтовані та ефективні рішення [2]. Потім вони реалізуються з великою точністю за допомогою робототехніки та інноваційного обладнання, а фермери, в реальному часі, можуть побачити результати своїх дій.

Нині використання цифрових технологій набуло широкого поширення в провідних країнах світу. Водночас активну роль відіграють державні органи влади. Так, Федеральне мініс-

терство сільського господарства Німеччини (BMEL) у співпраці з експертами та представниками галузі представило шість напрямів роботи для розвитку цифровізації сільського господарства і визначило напрями, де вона може бути особливо вигідна для фермерів:

- організація експериментальних полів;
- створення центрів знань з питань цифровізації сільського господарства;

- формування комітету, в який, в обов'язковому порядку, буду входити представники федерального Мінсільгоспу, федеральних земель, підвідомчих науково-дослідних організацій та ін.;

- наділення федерального Мінсільгоспу компетенціями і ресурсами для здійснення співробітництва на рівні ЄС та на міжнародному рівні;
- розвиток інфраструктури у сільській місцевості;

- збір гео-, метеорологічних даних та інформації про засоби виробництва.

Аграрний сектор світової економіки був і залишається найважливішим для одержання засобів до існування і зайнятості значної кількості людей. Так, у світі налічується понад 570 мільйонів малих фермерських господарств, а на сільське господарство та виробництво продуктів харчування припадає 28 % всієї світової робочої сили [3].

У січні 2019 р. Берліні відбувся 11-й Всесвітній форум по продовольству і сільському господарству. Лейтмотивом Форуму — найбільшої міжнародної конференції з основним питанням підвищення ефективності світового сільського господарства — стала тема "Цифрове сільське господарство — інтелектуальні рішення для сільського господарства майбутнього". Міністри сільського господарства з 74 країн світу домовилися використовувати цифрові технології, що дозволяють підвищити продуктивність праці в сільськогосподарському виробництві, при одночасному зростанні стійкості, ефективності використання ресурсів, зростання зайнятості та розвитку підприємництва, а також покращення умов життя сільських жителів.

На Форумі міністри сільського господарства різних країн закликали ФАО розробити концепцію створення Міжнародної ради по цифровим технологіям у сфері продовольчого забезпечення та сільського господарства, щоб допомогти кожному використовувати можливості, що надаються цифровізацією.

Нині у цьому напрямі ФАО спільно з міжнародними організаціями здійснює наступні види діяльності:

організовує процес відкритих консультацій з участю відповідних зацікавлених сторін для розробки пропозиції про створення Міжнародної ради по цифровим технологіям у сфері продовольства і сільського господарства;

розробляти технічне завдання, яке визначає мету, сферу охоплення, функції, модель функціонування Міжнародної ради по цифровим технологіям у сфері продовольчого забезпечення та сільського господарства;

визначає статут, механізм і терміни створення і реалізації Міжнародної ради по цифровим технологіям у сфері продовольчого забезпечення та сільського господарства [4].

У квітні 2019 року 25 європейських країн підписали Декларацію про співпрацю "Розумне і стає цифрове майбутнє для європейського сільського господарства і сільських районів", в якій містяться заходи підтримки успішної цифровізації Європейського сільського господарства і Європейських сільських територій. Декларація констатує, що той потенціал, який закладений у цифрових технологіях дозволить вирішити важливі і невідкладні економічні, соціальні, кліматичні і екологічні проблеми, що стоять перед агропродовольственным сектором ЄС і його сільськими територіями.

Декларацію про співробітництво в галузі розумного і сталого цифрового майбутнього для європейського сільського господарства і сільських районів було підписано такими країнами ЄС: Австрією, Бельгією, Чехією, Німеччиною, Естонією, Ірландією, Грецією, Іспанією, Францією, Італією, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Угорщина, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина, Фінляндія, Швеція, Великобританія. У червні 2019 року Декларацію підписала Болгарія [5].

Держави-члени погодилися працювати разом, щоб посилити підтримку досліджень у таких сферах, як розумне сільське господарство і відстеження продуктів харчування [6]. Вони також створять загальноєвропейську інноваційну інфраструктуру для розумного європейського агропродовольчого сектора і створять європейський простір даних для інтелектуальних агропродовольчих додатків.

Нині розвиток цифрових технологій в корпоративному секторі аграрної економіки характеризується своєю неоднорідністю, але значна кількість сільгосптоваровиробників вже зробили перші кроки. Сільськогосподарські підприємства, які протягом тривалого часу підвищують ефективність виробництва за рахунок цифровізації, будуть продовжувати свій шлях і перейдуть до використання роботизованих

технічних засобів, і досконалого аналітичного забезпечення в процесах точного землеробства, логістики та фінансах.

Наскрізний характер диджиталізації дозволить інформаційно пов'язати потреби кінцевого споживача з можливостями конкретного сільгосптоваровиробника, виключивши, таким чином, значну кількість посередників, на частку яких припадає до 80 % вартості роздрібної ціни товару. Синергетичний ефект від зростання продуктивності, скорочення частки посередників дозволить збільшити обсяг споживання сільськогосподарської продукції в Україні, за деякими даними, в грошовому вираженні в 1,6 рази [7]. Тобто ефект від зростання обсягу споживання перекриє зниження роздрібних цін, при цьому рентабельність агробізнесу зросте, а ризики — знизяться. Таким чином, всі учасники процесу цифровізації отримують свою вигоду, в тому числі і кінцевий споживач.

Однак однією з проблем, поряд з недостатньою поінформованістю агробізнесу як про існування самих технологій, так і про результати застосування в реальних умовах господарювання, є вкрай обмежені фінансові можливості вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Адже для отримання віддачі від цифровізації гроші і час потрібно витратити зараз, у той час як результат буде відчутний значно пізніше.

Проведені опитування сільгосптоваровиробників говорять про те, що більше 60 % мають наміри здійснювати капітальні інвестиції в цифровізацію сільськогосподарського виробництва за умови співфінансування державою, а понад 35 % — участь у пілотних проектах впровадження штучного інтелекту в технологічні процеси.

Проникнення цифрових технологій в аграрний сектор поки що не набули масштабного характеру. Господарства корпоративного сектору аграрної економіки не хочуть ризикувати, впроваджуючи інноваційні продукти на виробництві, боячись, що обладнання, програмне забезпечення не окупляться. Велика кількість рішень вимагає суттєвих капітальних інвестицій, крім того значні витрати спрямовані на їх обслуговування [8].

Якщо сільгоспвиробник здійснює капітальні інвестиції у цифрові технології, виникає додаткова потреба в кваліфікованому персоналі, що володіє відповідними знаннями в області ІТ-комунікацій, а також у консультаційному супроводі.

Існують і формальні бар'єри для фінансування цифрових проектів. Кредитні установи

вимагають, щоб їх кредити були забезпечені активами, придатними для подальшого використання. Проте в цифровому світі основну роль відіграють нематеріальні активи, як-от: ІТ-навички, бази даних і стратегії інтелектуальних мереж. З точки зору банків, кредити являють собою ризик для амбітних цифрових проєктів. Тому що в принципі немає великої різниці між ризиком і венчурним капіталом для цифрового стартапу і стратегічного проєкту з оцифруванням у діючої компанії. Таким чином, цифрова трансформація в малому і середньому агробізнесі являє собою щось набагато більше, ніж адаптація операційних ресурсів до майбутніх завдань. З цієї причини банківське кредитування на ці цілі практично не здійснюється, а виробник змушений розраховувати виключно на власні фінансові ресурси, найчастіше обмежені.

Впровадження іноваційних технологій дозволить вирішувати відразу кілька завдань: контроль за здійсненням технологічних операцій, здійснення більш науково-обґрунтованого нормування трудоемкості виробничих процесів та здійснення оперативного планування бізнес-процесів. Крім цього, підвищується керованість і прозорість усіх етапів виробництва сільськогосподарської продукції. Впровадження інтелектуальних технологій дозволяє автоматизувати виробничі процеси і мінімізувати людський чинник, як наслідок, знизиться ймовірність помилок, скоротиться навантаження на персонал, підвищиться продуктивність праці.

На наш погляд, стимулювання сільськогосподарських підприємств до впровадження іноваційних технологій могло б здійснюватися шляхом часткової компенсації витрат з боку держави. Співфінансування витрат у вигляді субсидій на впровадження інновацій може позитивно позначитися на перехід до широкого використання цифрових технологій.

Як свідчать результати проведеного дослідження, що основними чинниками, які стримують процеси цифровізації сільського господарства:

- недостатній рівень організації робіт по цифровізації корпоративного сектору аграрної економіки по вертикалі: держава — область — об'єднана територіальна громада — сільськогосподарське підприємство;

- дефіцит кваліфікованих кадрів по цифровізації сільського господарства, в тому числі в органах управління аграрним сектором на рівні області та профільного міністерства;

- наявність протиріч у науковому середовищі щодо суті цифровізації і шляхів її здійснення;

- низький рівень технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств та відсутність у більшості фінансових ресурсів на оновлення матеріально-технічної бази;

- недостатній рівень забезпеченості фінансовими ресурсами для освоєння цифрових технологій у більшості сільгосптоваровиробників;

- слабкий розвиток в сільській місцевості цифрової інфраструктури. Більшість агровиробників не мають стійкої інтернет-зв'язку.

У цілях стимулювання переведення сільського господарства на цифрову платформу, на наш погляд, актуально забезпечення реалізації таких програмних заходів:

- створення загальнодержавного інформаційного ресурсу, на якому буде розміщуватися систематизована інформація про цифровізації галузі, в тому числі дорожні карти, протоколи, проєкти, відомості про хід реалізації а також інформація з регіонів про позитивний досвід цифровізації в аграрному секторі;

- визначення провідної наукової установи, відповідальної за методичний супровід цифровізації аграрного сектору України;

- забезпечення випуску наочних інформаційно-методичних матеріалів з інформацією про цифрових технологіях для різних рівнів;

- організація навчання керівників та спеціалістів провідних сільськогосподарських підприємств основ цифрових технологій на базі аграрних вищих навчальних закладів аграрного профілю, попередньо розробивши відповідні програми з єдиного формату;

- розробка навчальних курсів та модулів підготовки і перепідготовки кадрів цифровим технологіям;

- включення в тематичні плани науково-дослідних інститутів НААН України та профільного міністерства завдань з науково-методичного супроводу цифровізації аграрного сектору;

- забезпечення вивчення кращих практик у сфері розвитку цифрових технологій в суб'єктах підприємницької діяльності в сфері аграрного бізнесу з подальшою підготовкою методичних рекомендацій для господарств корпоративного сектору аграрної економіки;

- складання переліку сільськогосподарських товаровиробників, що мають ресурсні можливості і перспективи застосування цифрових агротехнологій, з визначенням пілотних господарств і подальшим тиражуванням накопиченого досвіду;

- розробка заходів щодо формування у сільських територіях необхідної для цифровізації аграрного сектору об'єктів інфраструктури;

організація роботи по інформуванню товаровиробників про економічні вигоди і переходу на цифрові технології з пошуком джерел для їх використання в пілотному режимі на початковому етапі на базі найбільш фінансово стійких господарств.

ВИСНОВКИ

Отже, потреба в цифровізації корпоративного сектору аграрної економіки України значною мірою обумовлена значною кількістю чинників, що визначають результати виробничого процесу; чисельністю і територіальною розосередженістю суб'єктів господарювання; інтенсивними та багатосторонніми міжгалузевими зв'язками в процесі товароруку сільськогосподарської продукції та ін. Можливості поширення елементів цифрових технологій погіршуються в міру збільшення частки господарств населення і мікропідприємств в аграрній структурі. Також стримують цифровізацію галузі гострий дефіцит кваліфікованих кадрів і наявність протиріч щодо її суті та шляхів реалізації. Для поліпшення ситуації необхідно стимулювати підготовку фахівців з цифрових технологій, активізувати науково-дослідницьку діяльність з цієї проблематики, скласти перелік сільгосптоваровиробників, що мають ресурсні можливості і перспективи застосування цифрових агротехнологій, з визначенням пілотних господарств і подальшим тиражуванням накопиченого досвіду.

Література:

1. Клочан В.В. Система інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери. Миколаїв: МДАУ, 2012. 371 с.
2. Кропивко М.Ф. Стратегічні напрями реформування управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 82 с.
3. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 6. С. 105—112.
4. Данніков О.В., Січкаренко К.О. Концептуальні засади цифровізації економіки України // Інфраструктура ринку, 2018. Вип. 17. С. 73—79.
5. Веретюк С.М., Пілінський В.В. Визначення пріоритетних напрямків розвитку цифрової економіки в Україні. Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку. 2016. № 2. С. 51—58.

6. Руденко М.В. Проблеми та перспективи використання Інтернет-технологій у сільськогосподарських підприємствах. Економіка АПК. 2019. № 10. С.12—20.

7. Ляшенко В.І., Вишневецький О.С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. К., 2018. 252 с.

8. Кривда Е.В., Крючкова А.В. Применение информационных технологий в отрасли сельского хозяйства. Сучасні проблеми економіки та підприємництва. 2017. Вип. 19. С. 35—41.

References:

1. Klochan, V.V. (2012), Systema informatsijno-konsultatsijnogo zabezpechennia ahrarnoi sfery [The system of information and consulting support of the agricultural sector], MDAU, Mykolaiv, Ukraine.
2. Kropyvko, M.F. (2012), Stratehichni napriamy reformuvannia upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva i sil's'kykh terytorij [Strategic directions of reforming the management of integrated development of agro-industrial production and rural areas], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
3. Koliadenko, S.V. (2016), "Digital economy: preconditions and stages of formation in Ukraine and in the world", Ekonomika. Finansy. Menedzhment, vol. 6, pp. 106—107.
4. Dannikov, O.V. and Sichkarenko, K.O. (2018), "Conceptual principles of digitalization of Ukraine's economy", Infrastruktura rynku, vol. 17, pp. 73—79.
5. Veretiuk, S.M. and Pilins'kyj, V.V. (2016), "Defining priority areas for the development of the digital economy in Ukraine", Naukovi zapysky Ukrain's'koho naukovo-doslidnoho instytutu zv'iazku, vol. 2, pp. 51—58.
6. Rudenko, M.V. (2019), "Problems and prospects of using Internet technologies in agricultural enterprises", Ekonomika APK, vol. 10, pp. 12—20.
7. Liashenko, V.I. and Vyshnev's'kyj, O.S. (2018), Tsyfrova modernizatsiia ekonomiky Ukrainy iak mozhlyvist' proryvnoho rozvytku [Digital modernization of Ukraine's economy as an opportunity for breakthrough development], NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti., Kyiv, Ukraine.
8. Kryvda, E.V. and Kriuchkovskaia, A.V. (2017), "Application of information technologies in the agricultural sector", Suchasni problemy ekonomiky ta pidpriemnytstva, vol. 19, pp. 35—41.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2020 р.

УДК 631.13

М. В. Щурик,

д. е. н., професор, Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ

ORCID ID: 0000-0001-9009-9136

З. В. Осипенко,

старший викладач кафедри фінансів і обліку, Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ

ORCID ID: 0000-0003-2456-2940

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.16.15

ЛІСОГОСПОДАРСЬКІ РЕСУРСИ: ПРІОРИТЕТИ ВИКОРИСТАННЯ Й РОЗВИТКУ

M. Shchuryk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, King Danylo University, Ivano-Frankivsk

Z. Osypenko,

Senior Lecturer, Department of Finance and Accounting, King Danylo University, Ivano-Frankivsk

FOREST RESOURCES: PRIORITIES FOR USE AND DEVELOPMENT

Поглиблення інтеграційних і глобалізаційних процесів, інтенсифікація непередбачуваності природно-економічних і соціальних процесів, кліматичні аномалії обумовлюють потребу змінити пріоритетність і розвиток лісогосподарської сфери. Така потреба пояснюється тим, що ресурси, що генеруються лісогосподарськими землями безпосередньо впливають на процеси соціально-економічного й екологічного розвитку на мікро-, мезо- та макрорівнях. Причому значущість лісових ресурсів постійно зростає, змінюється, що викликає необхідність розробки нових наукових підходів до їх оцінювання, пріоритетності використання та перспективи розвитку.

Титульним ресурсом, яким продукуються лісогосподарські ресурси слугують лісогосподарські землі. Саме вони є базисом генези лісових і нелісових ресурсів. Насамперед це стосується лісодревини та продуктів, які не відносяться до складу лісових функцій: екологія, вода, фауністика й флориністика, гриби, ягоди. Крім цього, лісогосподарськими землями продукуються соціальні, виховні, культурно-історичні, патріотичні функції.

Ключовим ресурсом, який оцінювався найвище у вітчизняному лісогосподарському секторі завжди була лісодревина, потреба в якій значно зросла в умовах функціонування ринкових відносин. Лісодревина дуже високо ціниться також у багатьох високорозвинених країнах Європи та світу.

Імплементация ринкової моделі в лісогосподарському секторі України значно інтенсифікувало процеси заготівлі та реалізації ділового лісу. Причому найбільше реалізується означений ресурс за межі України у вигляді сировини. Вирубка лісодревини недостатньо контролюється адекватними органами контролю, громадськістю. Складність полягає також у тому, що в процеси, пов'язані з вирубуванням, транспортуванням, складуванням і реалізацією дерева долучилися особи, що зловживають владою, силові структури, окремі юридичні особи, посередники, котрі не завжди дотримуються вимог чинного лісового законодавства. Зростання інтенсивності та не контрольованості організації лісового господарства призвело до швидкого зростання лісогосподарських площ, які нині не покриті лісостанами.

Складність полягає також у тому, що надмірне, недостатньо контрольоване вирубування лісостанів призвело до порушення балансу інших функцій лісових ресурсів. Передусім це стосується порушення регенеративних властивостей лісу, що полягає в погіршенні стану та збереження екології, зменшення обсягів поглинання вуглецю CO₂ лісодревиною, зникненню, а також зменшенню дебіту багатьох лісових водних джерел, інтенсифікації депопуляційних процесів рослинного й тваринного світу, погіршення соціальних і виховних функцій лісових ресурсів. Аналіз засвідчує, що чинні засади використання ресурсів (деревних і не деревних) може спричинити до колапсу у вітчизняному лісогосподарському секторі економіки.

Авторами дослідження на прикладі Івано-Франківського обласного управління лісового й мисливського господарства ОУАМГ запропоновано радикально змінити модель організації вітчизняної лісогосподарської сфери, поклавши в основу не матеріальні, а невидимі (не деревні) функції лісогосподарських ресурсів. При цьому достатньо повно й обґрунтовано доведено переваги нелісових функцій лісогосподарських земель в умовах загострення соціально-екологічних, кліматичних та інших проблем, проводиться передовий досвід, пріоритети відтворення лісогосподарських ресурсів у багатьох розвинутих країнах.

Deepening of integration and globalization processes, intensification of unpredictability of natural-economic and social processes, climatic anomalies cause the need to change the priority and development of forestry. This need is explained by the fact that the resources generated by forest lands directly affect the processes of socio-economic and environmental development at the micro, meso and macro levels. Moreover, the importance of forest resources is constantly growing, changing, and that necessitates the development of new scientific approaches to their evaluation, priority of use and prospects for development.

The title resource used to produce forestry resources is forestry land. They are the basis for the genesis of forest and non-forest resources. First of all, this applies to the forest of wood and products that are not part of the forest functions: ecology, water, fauna and flora, mushrooms, berries. In addition, forest lands produce social, educational, cultural, historical, patriotic functions.

The key resource, which was valued the highest in the domestic forestry sector, has always been timber, the need for which has increased significantly in the context of market relations. Wood is also highly valued in many highly developed countries in Europe and the world.

The implementation of the market model in the forestry sector of Ukraine has significantly intensified the processes of harvesting and sale of commercial forest. Moreover, this resource is mostly sold outside Ukraine in the form of raw materials. Deforestation is insufficiently controlled by adequate control authorities and the public. The difficulty also lies in the fact that the processes related to the felling, transportation, storage and sale of wood involved people who abuse power, law enforcement agencies, individual legal entities, intermediaries, who do not always comply with current forest legislation. The growth of intensity and uncontrolled organization of forestry has led to a rapid increase in forest areas, which are currently not covered by forest-steppes.

The difficulty is also that excessive, insufficiently controlled deforestation has led to a violation of the balance of other functions of forest resources. First of all, it concerns the violation of the regenerative properties of the forest, which consists in the deterioration of the steppe and preservation of ecology, reduction of carbon sequestration of CO₂ by forest timber, disappearance and reduction of debit of many forest water sources, intensification of depopulation processes of flora and fauna, deterioration of social and educational functions of forest resources. The analysis shows that the current principles of resource use (wood and non-wood) can lead to a collapse in the domestic forestry sector of the economy.

The authors of the study, on the example of the Ivano-Frankivsk Regional Department of Forestry and Hunting OULMG proposed to radically change the model of organization and the domestic forestry sector, based not on material but on invisible (not woody) functions of forest resources. At the same time, the advantage of non-forest functions of forestry lands in the conditions of aggravation of socio-ecological, climatic and other problems is sufficiently and substantiated, best practices and priorities of reproduction of forestry resources in many developed countries are carried out.

Ключові слова: ліс, ресурси, лісодеревина, екологія, цінності, інвентаризація, популяція.
Key words: forest, resources, forest wood, ecology, values, inventory, population.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Діючі нині засади та організація використання лісогосподарських ресурсів у вітчизняному секторі не відповідають вимогам сьогодення. Передусім це стосується процесів надмірного вирубування лісо деревини, а також нарощування обсягів її реалізації. Весь відтворювальний процес, який стосується організації використання лісогосподарських земель лісогосподарськими підприємствами спрямовується на досягнення економічних інтересів. При цьому недооцінюються інші важливі ресурси, що продукуються лісогосподарським сектором країни. Як результат швидко зростає розбалансованість усього природно-ресурсного потенціалу, що призводить до часткової втрати регенеративних властивостей фаунистики й флориністики, погіршення екології, зникнення та

обміління багатьох лісових водоресурсних джерел, депопуляції тваринного світу та рибних запасів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Лісові природні ресурси завжди були об'єктом досліджень багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних учених, що засвідчує про їх значущість у структурі усього природно-ресурсного потенціалу. Водночас напрями досліджень науковців, провідних і бізнесових структур, практично працівників завжди вирізнялись і вирізняються значною різноплановістю й різновекторністю. Зокрема, представники львівської школи Туниця Ю.Ю., Синякевич І.М. лівову частину своїх досліджень спрямовують на потребу збереження й поліпшення екології, шир-

шій задіяності в цьому процесі виховних, духовних, морально-етично складових розвитку. Означені проблеми перебувають у центрі уваги також Веклич О.О., Хвесика М.А., Голяна В.А., які досліджують лісогосподарські ресурси в ДУ ІПСР НАН України. Фурдичко О.І., Дребот О.І., Шершун М.Х. пропонують розв'язувати проблеми лісогосподарських земель крізь заходи посилення інституціалізації.

Недоліки та шляхи їх подолання у вітчизняному лісогосподарському секторі неодноразово були предметом дискусій наукових конференцій, симпозіумів, не лише в Україні, а й міжнародних інститутів. Втім, на наше переконання, донині недостатня увага в дослідженнях приділяється перспективам, пріоритетності використання й розвитку лісових ресурсів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданням статті є дослідити, проаналізувати, запропонувати власні пропозиції, що стосуються діючих засад функціонування вітчизняного лісогосподарського сектору економіки. Перекопати відповідні інституції мікро-, мезо-, макрорівнів щодо потреби радикально змінити нинішню модель управління лісовим господарством загалом по країні та Карпатському макрорегіоні зокрема. Особливо це стосується пріоритетності використання та розвитку лісогосподарських земель і ресурсів, які генеруються ними.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Важливість, значущість лісогосподарських ресурсів важко переоцінити. Передусім це стосується головного ресурсу — ділової лісодеревини, її генези, використання, реалізації, фінансових відносин, які при цьому виникають.

У структурі лісових ресурсів, їх значущості на особливу увагу заслуговують нелісові, нематеріальні функції, що продукуються лісогосподарськими землями. Передусім це стосується екології, водоресурсних джерел, соціально-виховних функцій, генези грибів, ягід, лікарських рослин, рослинного й тваринного світу, інших видимих і невидимих інгредієнтів, біоценозу, що присутні на лісогосподарських землях. На жаль, допоміжні (неосновні) функції в лісовому господарстві не завжди оцінювались адекватно їх важливості й значущості в зв'язку з використанням й розвитком біоценозу та людства зокрема.

Складність при цьому полягає в тому, що донині соціумом, наукою не розроблено засади їх оцінювання. А така необхідність нині є більш ніж очевидною. Ми не ставимо перед со-

бою завдання відмовитись від діючої пріоритетності лісу, деревини, як продукта, що слугує нині головним ресурсом у країні. Означене пояснюється тим, що продовження чинних управлінських засад використання й розвитку лісогосподарської сфери призведе до розбалансованості, втрати багатьох часто невідомчих функцій лісу, що генеруються лісогосподарськими землями.

Зважаючи на чинні деструктиви, організацію використання та розвитку лісоресурсної сфери доцільно будувати із урахуванням того, що лісогосподарські ресурси, земля є живою субстанцією. У природі жоден організм не існує ізольовано відносно інших живих істот. Він завжди так чи інакше пов'язаний з іншими організмами. Між ним і середовищем здійснюється безперервний обмін речовин, які пронизані постійним потоком енергії. Враховуючи те, що родючі землі (грунт, повітря, сонце й вода, мікроорганізми, інші невід'ємні складові) та прилеглі угіддя (лісосмуги та лісові масиви; водні джерела, канали, канали та водоймища поблизу поля, викиди, принесені вітром, інші впливи) є цілісним живим організмом ландшафту й біосфери та основним середовищем і джерелом нашого життя через рослинний, а потім і тваринний світ, розгляд і вирішення даної проблеми потребує комплексного й системного підходу з екологічних, економічних, соціальних, правових та інших позицій [1, с. 32].

У цьому випадку розвиток й використання стосується первинного ресурсу — землі. Відомо, що лісогосподарський сектор економіки, його розвиток в Україні органічно поєднується із аграрним сектором економіки. Лісові ресурси в здійсненні лісівництва як "продукція в аграрному секторі економіки виробляється внаслідок поєднання 3-х принципово важливих чинників, природна продуктивність землі (природний ресурс) + променева енергія Сонця (природний ресурс) + людська праця (антропогенний ресурс)" [2, с. 67].

Аналіз засвідчує, що пріоритетність використання й розвитку лісогосподарських ресурсів слід будувати на усвідомленості, що найважливішим (титольним) ресурсом є земля, що використовуються в лісогосподарському секторі. Не лісодерева, не діловий ліс, а земля, — це, по-перше; по-друге, слід категорично відновитись від чинної моделі функціонування вітчизняного лісового господарства, що була започаткована ще командно-адміністративною моделлю, директивною економікою; по-третє, термін "Землі лісового фонду" було введено в дію, коли Україна знаходилась у складі рес-

публік колишнього Радянського Союзу (ЗЛФ). В європейському законодавстві термін "Землі лісового фонду" (ЗЛФ) не вживається... з 2006 року в Земельному кодексі України поняття "Землі лісового фонду" було замінене — "Землі сільськогосподарського призначення" (ЗЛГП), тобто аналогічно обліковій категорії — "Землі лісогосподарського призначення" (ЗЛГП). Це принципово, оскільки завдяки цьому лісокористування в Україні належить сфері промислового виробництва [3, с. 7—8]. Втім, попри прийняті законодавчі зміни лісогосподарський сектор України фактично продовжує розвиватися на раніше сформованих засадах. По-четверте, слід демонополізувати державну форму властивості, оскільки нині, за різними оцінками держава володіє 75—80% лісогосподарських земель. По-п'яте, при визначенні пріоритетності використання й розвитку лісових ресурсів доцільно керуватись засадами сталого розвитку, які були розроблені та затверджені на Конференції ООН у 1987 р. у Ріо-де-Жанейро.

Засади, що стали програмним документом, дорожньою картою розвитку й використання лісових ресурсів у багатьох країнах Європи й світу було дещо доповнено й змінено в зв'язку із зростанням інтенсивності деструктивних подій, які генеруються антропогенним й техногенним впливом, природними чинниками. Передусім це стосується радикальних змін клімату, непередбачуваності природних катаклізмів, появою досі невідомих у природі й людському суспільстві хвороб тощо.

На жаль, прийняті світовою спільнотою заходи, програми не зупинили деструктивних процесів. Якщо їх не зупинити, то вся біосфера, включаючи *homo sapiens*, може призвести до глобальної катастрофи, загибелі усього живого на Землі.

Аналіз засвідчує, що першопричиною, котра міцно втілилася в свідомості людини та слугує нині цінністю в процесі використання та розвитку лісових ресурсів є фетишизація грошей, збагачення наперекір вимогам законам онтології. Йдеться про консьюмеризм, культ споживання, жадобу, корисливість, які виходять за всякі фізіологічні, духовні потреби, попирання й експлуатацію людських пристрастей, емоцій та пороків, формування нової фетишизованої субкультури безконечного процесу "купівлі заради купівлі", "продажу з метою дальнішого, нестримного збагачення попираючи при цьому закони біосфери та знищуючи природно-ресурсний потенціал" [4, с. 18]. Саме такий формат управління та розвитку функ-

ціонує нині в національному лісогосподарському секторі, в якому де-юре задекларовано розвиток, що синтезує екологічні, соціальні та економічні пріоритети, а де-факто — організація лісовикористання спрямовується на збагачення невеликого кола осіб, які переконують суспільство в тому, що вони захищають державні, загальнонародні інтереси. Насправді ж діюча модель використання та розвитку в лісогосподарського сектора економіки веде до зростання розбалансованості лісового господарства, порушення лісових екосистем, швидкого зростання не покритих лісом лісогосподарських ділянок, ігнорування та недооцінювання недревних функцій лісу тощо.

Для лісового сектора економіки збалансованим за кількісною оцінкою є таке використання деревних та інших ресурсів, за якого щорічний обсяг вирубування лісостанів не перевищує щорічного приросту та забезпечує розширене й збалансоване їх відновлення достатнє для прийдешніх поколінь.

За якісною оцінкою людське втручання в лісову екосистему не має порушувати вікової структури та структурно-функціональної організації екосистеми, її продуктивності та стійкості, а економічний зиск від деревини має здійснюватись не за рахунок недооцінювання інших, так званих недревних продуктів (ягід, грибів, дичини, лікарських рослин тощо), а також, насамперед, несировинних ресурсів — екологічних та соціально-культурних функцій лісу, що досі не підлягають економічному оцінюванню та належному обліку в Україні [5, с. 40].

Діючі нині засади використання та розвитку лісогосподарських земель і особливо ресурсів, які ними генеруються засвідчують про потребу трансформації їх відповідно до вимог ринкових відносин, практики надбань і досвіду країн ЄС, а також у зв'язку з радикальними змінами біосфери, клімату, регенеративних функцій несировинних лісових ресурсів. Нинішню модель використання лісів слід вважати екстенсивною, якій притаманне виснажливе споживання лісових ресурсів. Нова модель має бути спрямована передусім на подолання екологічної кризи та перехід на засади екологічно-збалансованого розвитку. Означене потребує зміни взаємовідносин, що склалися між виробничою діяльністю людини й лісоресурсним середовищем. Звідси випливає, що потреби виробничої діяльності не повинні перевищувати можливості власне лісової сфери [6, с. 146].

Аналіз засвідчує, що серед ключових чинників, які можуть і зобов'язані імплементува-

ти якісно нову модель використання й розвиток лісових ресурсів у лісогосподарському секторі є, була і буде людина, людський чинник. Саме людський ресурс створив нинішні проблеми у вітчизняному лісовому секторі, і якщо правильно його спрямувати — здатний і повинен вирішати ці проблеми.

Прийняті "правильні" закони, інструкції, рішення не завжди виконуються без усвідомленості дій людством щодо розв'язання соціально-екологічних і економічних проблем і завдань. Це аксіома, котру слід використовувати провідниками реформування лісового сектора економіки. Тільки після усвідомлення суспільством нових цінностей, які постають перед Всесвітом сьогодні можна одержати очікувані позитивні зрушення в лісогосподарському секторі нашої країни.

Мотивація, цінності, переконаність, на наше глибоке переконання, є тими ключовими складовими, що забезпечують успіх. У контексті приведеного, рушійною силою, каталізатором конструктивного розвитку слугує духовність, світосприйняття *homo sapiens* біосфери. ... потенційна екологічна загроза зростає із зростанням деградації духовної сфери. Із здобуттям незалежності ситуація на краще не змінилася, оскільки за допомогою засобів масової інформації продовжується руйнація духовності українців... Духовність людини — це здатність її як особистості творити добро в суспільстві, в якому вона проживає [7, с. 50, 53]. У цьому випадку хочемо звернути увагу на те, що за роки проголошення незалежності духовність, як найбільш ключова домінанта розвитку незаслужено забута в процесах, пов'язаних із відтворенням лісових ресурсів. Означене, на наше переконання, стосується взагалі недооцінювання, ігнорування духовності, фетишизації матеріальної субстанції, грошей, що призвело до хижацького використання лісостанів, посилення депопуляційних процесів фауністики й флориністики, недооцінювання несилових функцій лісових ресурсів.

Атрофовані цінності, що нині домінують і швидко поширюються в процесах відтворення природних ресурсів стали предметом уваги членів Римського клубу. "Цінності — це квінтесенція людської мудрості, яка накопичується століттям" — на нинішньому етапі, вони втілюються в акценті на добробуті всіх живих істот і світу загалом. На думку членів клубу, використання й розвиток природно-ресурсного потенціалу має будуватися на першості не матеріальних, а духовних благ. Водночас ними жорстоко критикується капіталізм та пропонуєть-

ся змінити матеріальні цінності на нематеріальні [8].

Судячи зі стану використання лісових ресурсів в Україні, очевидно достатньо дозрілою є потреба радикально змінити модель їх розвитку. На наше переконання, становлення, розвиток, використання та охорона лісогосподарських ресурсів має певною мірою синтезувати адміністративні та ринкові методи управління. Потреба в перших пояснюється тим, що згідно з Конституцією України держава виступає гарантом власності народу на національне надбання, яким є лісові ресурси. Звісно, державне управління не можна застосовувати в тому вигляді, що має місце сьогодні.

Державні органи мають сформувати таку лісову політику, котра би сприяла не лише продукуванню лісових і нелісових функцій лісостанів, а й забезпечувала якісно новий рівень їх використання та охорони. Показовим у цьому форматі, на нашу думку, слід вважати досвід Нідерландів. Тут державою у 90-х роках було прийнято концепцію екологічної політики, орієнтовану на скорочення забруднень, впровадження технологічних розробок, інтегрування екологічних орієнтирів у систему культурно-моральних цінностей [9, с. 97].

Зважаючи на домінування приватної власності на лісогосподарські ресурси в багатьох країнах Європи, що певною мірою унеможливорює державою захищати загальносуспільні інтереси, нині в світі спостерігається тенденція до повільного підвищення частки державної власності на ліси, що пов'язано зі зростанням значимості глобальних лісів (екологія, зміна клімату) в міжнародному переговорному процесі щодо ролі та значення лісів [10, с. 2]. Щодо вітчизняного лісогосподарського сектору, то завдання держави полягає передусім в упорядкуванні складу і структури власників і користувачів лісогосподарських земель, оскільки чинна унеможливорює організацію сучасного використання й розвитку лісових ресурсів.

Надзвичайно потрібним заходом, які повинна зробити держава, на нашу думку, має стати чітке розмежування управлінських функцій лісогосподарськими ресурсами користувачами й власниками лісогосподарських земель на макро-, мезо- та мікрорівнях. Нині, як засвідчує аналіз, абсолютна більшість управлінських функцій зосереджено в руках держави, що часто гальмує організацію використання й розвиток лісогосподарських ресурсів відповідно до вимог сучасності. Діюча монополія державної власності на лісогосподарські землі є рудиментом колишньої директивної моделі вико-

ристання й розвитку лісових ресурсів в Україні, що призвело не лише до домінування екстенсивної моделі господарювання, а й зробила лісовий сектор економіки перманентно збитковим упродовж усіх років незалежності нашої країни. Таким чином, наступним кроком на шляху досягнення оптимізації використання й розвитку лісових ресурсів має стати диверсифікація суб'єктів власності. Власність можна розглядати як фундаментну основу соціально-економічних відносин між людьми, що визначає характер цих відносин та поведінку індивідів. Тому інститут власності відіграє роль продуцента соціально економічного розвитку [11, с. 176].

Звісно, що поламати діючі та створити нові інституції у вітчизняному лісогосподарському секторі буде одним із найскладніших завдань. Однак без проведення радикальних трансформаційних перетворень у лісовому господарстві використання ресурсів і розвиток буде залишатися на старих базових засадах.

Дорожньою картою, що визначатиме нові цінності, пріоритетність слід вважати реальне, а не популістське запровадження засад сталого розвитку, які базуються на таких найважливіших принципах: поліпшення якості життя та збереження людей; задоволення основних життєвих потреб нинішніх і майбутніх поколінь; боротьба з бідністю; створення раціональних структур виробництва та природокористування; збереження екосистем, захист клімату й озонового шару; гарантування екологічної безпеки; усунення всіх форм насильництва над людиною і природою; попередження воєн, тероризму екоциду; глобальне партнерство тощо [12, с. 19].

Слід зазначити, що це далеко не повний перелік принципів, які пропонуються вітчизняними й зарубіжними вченими. Всі вони спрямовуються передусім на людину, імплементацію нематеріальних цінностей, які генеруються біоценозом та лісовими ресурсами зокрема.

Імплементація якісно нової моделі використання та розвитку лісових ресурсів стане об'єктивно можливою завдяки формування адекватної лісової політики, котра має стати вихідним документом, дороговказом запровадження нових цінностей. Засади нової політики повинні бути спрямовані на обов'язковість її виконання всіма суб'єктами, що задіяні в лісогосподарському секторі економіки не лише на мікро-, мезорівнях, а на макрорівнях. Йдеться про загальнодержавний інтерес у якому нині задіяні державні чиновники всіх рівнів та про потребу усвідомлення ними якісно нових цінностей,

корисності ресурсів, які продукуються лісогосподарськими землями.

Аналіз засвідчує, що задіяні діючі засади задіяності нинішнього державного чиновника (майже всіх рівнів) є, були і будуть найбільш суттєвим гальмом на шляху імплементації нових засад використання та розвитку лісогосподарської сфери. Деструктиви, що вже тривалий час присутні тут спричинені саме людським фактором (чиновниками, що задіяні в лісовому господарстві). Саме чиновник, намагаючись збагатитись, створює умови проведення недовідатньо контрольованих рубок, продажу за демпінговими цінами лісодеревини (сировини) за межі України. Звідси і ланцюгова реакція — інтенсифікувались депопуляційні процеси флористики й фауністики, зникають і міліють водоресурсні джерела, інтенсифікувались раніше невідомі хвороби лісових ресурсів, загострилися соціальні та екологічні проблеми тощо.

Одним із важливих кроків на шляху запровадження сучасних ринкових засад використання й розвитку вітчизняних лісових ресурсів, на наше переконання має стати повернення довіри до чиновників. Відомий японський науковець, учений, колишній прем'єр-міністр Японії пише, що успіх "самореалізації" конкретного суспільства залежить не від ринкових принципів і не відданості традиціям, а від рівня довіри, що існує в суспільстві [13, с. 147]. Таким чином відновлення довіри до чиновників, кадрів, які задіяні або певною мірою причетні до використання лісових ресурсів є однією з ключових передумов успішності реформування лісового сектора економіки. Це, на наше глибоке переконання, є однією з найважливіших передумов.

Ми глибоко переконані, що відновлення довіри до державного чиновника, привиття йому якісно нових цінностей, які генеруються лісовими ресурсами буде складним, часто непередбачуваним процесом, який вже нині викликає значні суперечності в суспільстві. Однак іншого шляху подолання чинних деструктивів у процесі використання й розвитку лісових ресурсів немає.

Пріоритетність використання та розвитку лісових ресурсів крізь призму нових цінностей можна забезпечити завдяки диверсифікації форм власності на лісогосподарські землі. Нині, як нами зазначалось раніше, в Україні та Карпатському макрорегіоні зокрема, домінуючою залишається державна форма власності на лісогосподарські ресурси. Втім, як засвідчують ретроспективні дослідження, державна власність, яка покликана забезпечувати інтереси

всього суспільства не виконує в достатній мірі ті завдання, які покладаються на неї. Йдеться, про асиметричність між змістом і формою державного володіння, яка спричинена державними управлінськими структурами, чиновниками, відсталістю економічної моделі господарювання в лісогосподарській сфері.

Основним суб'єктом власності в Україні є народ, тому власність повинна використовуватися в його інтересах, приносити йому дохід у фінансовій і матеріальній формах для сьогоденного та майбутнього поколінь у соціальній та економічній сферах) [14, с. 63]. Нині, на жаль, абсолютна більшість соціуму нічого не одержує від державної форми власності на лісогосподарські землі. Саме цим пояснюється практично повна індиферентність соціуму до катаклізмів, пов'язаних з використанням, лісових ресурсів, погіршенням ними генези екологічних, соціальних і економічних функцій.

Для абсолютної більшості громадян байдужими залишаються складнощі й проблеми вітчизняного лісогосподарського сектора економіки. З означеного чітко простежується, що державна форма власності на лісові ресурси, котра задекларована як всенародна, насправді такою не є. Це ще раз переконує про необхідність проведення радикальних перетворень, які стосуються державного лісоволодіння, оскільки відносини між державою та народом у лісовому господарстві носять формальний, фейковий, надуманий, ідеолого-пропагандистський характер. Вони були сформовані ще командно-адміністративною системою на прокомуністичних засадах, а потім штучно перенесені та пристосовані до ринкової моделі господарювання.

Таким чином, використанню та розвитку лісогосподарських ресурсів на перспективу мають передувати трансформаційні, радикальні перетворення, що стосуються державної форми власності на лісогосподарські землі.

Процес формування нових відносин між державними адекватними структурами й громадянською, на нашу думку, буде суперечливим, конфліктним, непередбачуваним оскільки потребуватиме прийняття радикальних, непопулярних рішень. Йдеться про забезпечення реальною володіння лісогосподарськими ресурсами відповідно до Конституції України.

Очікувані водночас перетворення стануть ключем на шляху формування нових цінностей, які будуть покладені в основу використання й розвитку лісогосподарських ресурсів.

Суттєвим напрямом перетворень мають стати заходи по проведенню оптимізації структу-

ри власників і користувачів лісогосподарських земель. Нині в Україні ресурсами лісогосподарського призначення володіють 5—7 міністерств, відомств, комітетів, інших суб'єктів володіння й використання лісогосподарських земель. Слід зазначити, що їх кількість перманентно має тенденцію до збільшення або зменшення, що часто пов'язано зі зміною урядів, підпорядкованості, законів тощо.

Перед кожним із них ставиться адекватний алгоритм використання й розвитку, визначаються відповідні цінності матеріального та нематеріального характеру. Принагідно зазначимо, що абсолютна більшість із них була створена в умовах функціонування директивної, командно-адміністративної моделі господарювання. Звісно, що за майже 30-річний період незалежності України змінилися умови, цілі, напрями їх діяльності. Були також спроби їх об'єднання, злиття, закриття лісогосподарських підприємств окремих міністерств, відомств, інших суб'єктів діяльності.

Аналіз засвідчує, що потреба в для багатьох із них у лісогосподарських землях не є нагальною, обов'язковою. Таким чином, володіння або користування непрофільними відомствами потребує окремого, фундаментального дослідження.

На нашу думку, в лісогосподарському секторі України слід узаконити такі найважливіші форми власності на лісогосподарські землі: державна, комунальна та власність ОТГ. В окрему групу доцільно виділити приватне володіння лісогосподарськими землями. Водночас державне володіння лісогосподарськими ресурсами слід будувати на якісно нових, відмінних від діючих засад використання й розвитку вітчизняної лісогосподарської сфери. Передусім це стосується пріоритетності.

ВИСНОВКИ

Дослідження та аналіз результатів діяльності вітчизняної лісогосподарської сфери засвідчують, що діючі тут засади організації та управління не відповідають вимогам сучасності про що переконливо засвідчує перманентна нестача фінансових ресурсів, дотування лісогосподарських підприємств за рахунок коштів державного бюджету, інтенсифікація депопуляційних процесів флориністики й флориністики про одночасному зменшенню їх регенеративних властивостей, надмірне вирубування лісостанів, присутність у процесах реалізації ділової круглої деревини корупційних схем тощо.

Першопричиною невідповідності використання й розвитку лісових ресурсів у країні ви-

могам сучасності, ринковим засадам господарювання залишається присутність у цьому процесі рудиментів колишньої директивної моделі управління, котра призводить до надмірного вирубування лісових ресурсів, які в своїй основі спрямовуються на заготівлю та реалізацію ділового круглого лісу. Саме сировинні функції лісу нині покладено в основу використання та розвитку. Водночас нематеріальні, несировинні функції як складові лісових ресурсів значно недооцінюються.

Аналіз дає змогу стверджувати, що найбільшим суттєвим недоліком, який стосується використання та розвитку лісогосподарського сектора економіки залишається присутність у відтворювальному процесі лісів так званої державної форми власності. Нині державні лісогосподарські підприємства мають у володінні майже лісогосподарських площ. Проте складність полягає в тому, що законодавчо задекларувавши державне володіння лісогосподарськими ресурсами як загальнонародну власність, реально соціум де-факто немає ніякого відношення до лісогосподарських земель, ресурсів, які ними продукуються. Сформувався своєрідний розрив між інтересами тих інститутів, які представляють державну форму власності і суспільством, кожним громадянином. Подолання цього розриву, наповнення його реальним змістом буде слугувати найбільш дієвим кроком на шляху дальнішого використання й розвитку лісогосподарських ресурсів в Україні. Йдеться про потребу подолання невідповідності між формою і змістом державної форми власності на лісогосподарські ресурси. Ми твердо переконані в тому, що дієвим заходом на шляху використання й розвитку лісоресурсної сфери має стати підвищення ролі людини, людського чинника. Йдеться про потребу кадрової ротації на усіх управлінських рівнях лісогосподарської сфери та залучення в означену сферу нових фахових працівників. Передусім це стосується інститутів державної форми власності, а також повернення довіри громадян до держави, державного чиновника. Обов'язковим заходом на шляху поліпшення та використання лісових ресурсів є також залучення до цього процесу ОТГ, імплементація інших форм господарювання, зокрема приватного володіння лісогосподарськими землями.

Організація сучасного використання та розвитку лісових ресурсів у країні обов'язково потребує також проведення оптимізації нинішнього складу міністерств, відомств, агенств, інших організаційних інститутів, які мають у власності й підпорядкуванні лісогосподарські землі.

У загальному переліку запропонованих перетворень і змін у вітчизняному лісогосподарському секторі економіки синтезуючим, ключовим заходом має стати зміна пріоритетності використання й розвитку лісових ресурсів. Домінуючими, нагальними повинні стати цінності збереження, охорони ресурсів, які не мають матеріальної форми, а також додаткові властивості лісу, котрі стосуються водозбереження, забезпечують практичну реалізацію соціальних, виховних, оздоровчих, лікувальних та інших допоміжних функцій лісових ресурсів.

Література:

1. Ковалів О. Еколого-економічні та соціальні напрями регулювання земельних відносин і природокористування на сучасному етапі. *Економіст*. 2011. № 10. С. 31—33.
2. Фурдичко О.І. Питання економіки землекористування в сільському та лісовому господарстві: стан, проблеми, шляхи їх вирішення. *Економіка України*. 2011. № 8. С. 67—77.
3. Шершун М.Х., Дребот О.І. Реформування лісового господарства в контексті проведення земельної реформи в Україні. *Економіка АПК*. 2011. № 10. С. 7—13.
4. Возьний К.З. Конфуціанство і сучасна економіка: зв'язки, паралелі, суперечності. *Економіка України*. 2012. № 1. С. 7—19.
5. Фурдичко О.І. Лісова галузь України в контексті збалансованого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційні аспекти: монографія / О.І. Фурдичко, В.В. Лавров. — К.: Основа, 2009, 424 с.
6. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання: [монографія]. — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. — 304 с.
7. Синякевич І.М. Екологічна політика: стратегія подолання глобальних екологічних загроз. — Львів: ЗУКЦ, 2011. — 332 с.
8. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/news/Yakounmage-buty-osvita-majbutnogo-rymsky-klub-vypustyn-novu-dopovid>
9. Бердишев Г.Д., Галенко О.Н., Мельниченко В.А. Глобальна екологічна криза. Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. 2008. № 2. С. 96—102.
10. Писаренко А.И., Страхов В.В. Инновационное лесное хозяйство и управление знаниями. *Лесное хозяйство*. 2009. № 2. С. 2—3.
11. Веблен Т. Теория праздного класса: [Пер. с англ.] / Т. Веблен. М.: Прогресс, 1984. — 367 с.

12. Калетнік Г., Козловський С., Козловська В. Стійкість економіки як фактор безпеки та розвитку держави. Економіка України. 2012. № 7. С. 16—25.

13. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию [пер. с англ]. — М.: АСТ, 2004. — 730 с.

14. Буркинський Б.В., Мартієнко А.І., Хумарова Н.І. Інституціональні заходи вдосконалення відносин власності на рекреаційно-туристичні ресурси в Україні. Економіка України. 2017. № 2. С. 61—73.

References:

1. Kovaliv, O. (2011), "Ecological, economic and social directions of regulation of land relations and nature management at the present stage", *Ekonomist*, vol. 10, pp. 31—33.

2. Furdychko, O. I. (2011), "Issues of land use economics in agriculture and forestry: state, problems, ways to solve them", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 8, S. 67—77.

3. Shershun, M. Kh. and Drebot, O. I. (2011), "Forestry reform in the context of land reform in Ukraine", *Ekonomika APK*. № 10, pp. 7—13.

4. Voz'nyj, K. Z. (2012), "Confucianism and modern economics: connections, parallels, contradictions", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 1, pp. 7—19.

5. Furdychko, O. I. and Lavrov, V. V. (2009), *Lisova haluz' Ukrainy v konteksti zbalansovanoho rozvytku: teoretyko-metodolohichni, normatyvno-pravovi ta orhanizatsijni aspekty* [Forest industry of Ukraine in the context of sustainable development: theoretical and methodological, regulatory and organizational aspects], Osnova, Kyiv, Ukraine.

6. (2013), *Formuvannia modeli upravlinnia pryrodnyimi resursamy v rynkovykh umovakh hospodariuvannia* [Formation of a model of natural resources management in market conditions], DU IEPSR NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

7. Syniakevych, I. M. (2011), *Ekolohichna polityka: stratehiia podolannia hlobal'nykh ekolohichnykh zahroz* [Environmental policy: a strategy for overcoming global environmental threats], ZUKTs, L'viv, Ukraine.

8. osvitoria.media (2020), "What should be the education of the future? The Club of Rome has released a new report!", available at: <https://osvitoria.media/news/yakoyu-maye-but-y-osvitamajbutnogo-rymskyj-klub-vypustyv-novu-dopovid/> (Accessed 25 July 2020).

9. Berdyshev, H. D. Halenko, O. N. and Mel'nychenko, V. A. (2008), "The global environmental crisis", *Ekolohiia dovkillia ta bezpeka zhyttiedial'nosti*, vol. 2, pp. 96—102.

10. Pisarenko, A. I. and Strahov, V. V. (2009), "Innovative forestry and knowledge management", *Lesnoe hozjajstvo*, vol. 2, pp. 2—3.

11. Veblen, T. (1984), *Teoriya prazdnogo klassa* [Leisure class theory], Progress, Moscow, Russia.

12. Kaletnik, H. Kozlovs'kyj, S. and Kozlovs'ka, V. (2012), "Economic stability as a factor of security and development of the state", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 16—25.

13. Fukujama, F. (2004), *Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k процветанию* [Trust: social virtues and the path to prosperity], AST, Moscow, Russia.

14. Burkyns'kyj, B. V. Martiienko, A. I. and Khumarova, N. I. (2017), "Institutional measures to improve the ownership of recreational and tourist resources in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 61—73.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2020 р.

ІНВЕСТИЦІЇ.

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

www.investplan.com.ua

Виходить 24 рази на рік

Передплатний індекс: 23892

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292

УДК 332.055

І. Б. Яців,

д. е. н., доцент, проректор з наукової роботи, Львівський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0002-2370-6351

С. М. Темненко,

Львівський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0002-0331-8706

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.16.24

ФОРМУВАННЯ КОРМОВОЇ БАЗИ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

I. Yatsiv,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Vice-rector for scientific work, Lviv National Agrarian University

S. Temnenko,

Lviv National Agrarian University

FORMATION OF FORAGE RESERVE AS A LIVESTOCK DEVELOPMENT FACTOR IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті викладено результати аналізу стану та тенденцій розвитку галузі тваринництва в Україні. Зокрема проаналізовано зміну поголів'я сільськогосподарських тварин та динаміку виробництва основних продуктів тваринництва у сільськогосподарських підприємствах, структуру витрат підприємств та відповідно і зміни собівартості основної продукції галузі. З'ясовано, що найбільшою статтею витрат тваринницьких підприємств є витрати на корми. І саме ці витрати мають ключовий вплив на формування собівартості продуктів тваринництва.

Проаналізовано структуру використання кормів для годівлі сільськогосподарських тварин та ефективність їх витрат на виробництво одиниці продукції тваринництва та на одну умовну голову великої рогатої худоби. Аналіз показав низку негативних тенденцій у галузі кормовиробництва. Зокрема виявлено суттєве зменшення площ вирощування кормових культур, їх урожайності, а відповідно і зменшення виробництва основних продуктів годівлі сільськогосподарських тварин. З'ясовано, що більшість підприємств переорієнтовуються на годівлю тварин комбінованими кормами.

The article presents results of the state and trends analysis in development of the livestock industry in Ukraine. In particular, the change in the number of agricultural animals raised by livestock enterprises, the dynamics of production of basic livestock products, enterprises expenditure structure and, accordingly, changes in the cost of production of the industry main products are analyzed. It was found that the largest expense item of livestock enterprises is the value of feeds. And these costs have a key impact on the formation of the livestock production cost. The structure of fodder use for agricultural animals and the efficiency of their consumption per unit of livestock production and per conditional head of cattle are analyzed.

Analysis of feed production showed a number of negative trends in the industry. In particular, a significant decrease in sown area under fodder crops, their yield, and, accordingly, a decrease in the production of basic products for feeding farm animals.

Thus, it was found that in the forage reserve formation for satisfy the livestock requirements in Ukrainian agricultural enterprises, have been observed the different trends. The use of concentrated fodder in agricultural enterprises, in particular purchased compound feeds, is growing, while there are no systemic positive changes in field fodder production. Reducing the production and use of roughage and succulent feed has a negative impact on the livestock development. Increasing the level of feeding (feed using per unit of livestock) in combination with other factors increased the productivity of animals. However, the irrational organization of the forage reserve leads to overconsumption of feed, which increases the cost of livestock products and reduces its profitability. Today, there are positive trends in the forage production for the poultry industry on the market of finished compound feeds. On the other hand, the reduction in the number of cattle and pigs has reduced the demand for feed for these species.

Today in Ukraine there is a low level capacity of production facilities for compound feed production. The relevant profile enterprises often have worn-out fixed assets and use outdated technologies. Along with this, modern feed milling plants, which are mainly part of agricultural holdings, are operating.

Ключові слова: тваринництво, сільськогосподарські підприємства, кормова база, витрати кормів, комбікорми.

Key words: livestock, agricultural enterprises, forage reserve, feed consumption, compound feed.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Тваринництво є потужним локомотивом розвитку агропродовольчого сектору економіки, каталізатором глибинних економічних, соціальних та екологічних змін у продовольчих системах цілого світу та надзвичайно важливою відправною точкою для аналізу усього комплексу проблем, що стосуються розвитку сільського господарства. Останні десятиліття саме тваринництво визначає темпи і змін у сільському господарстві. Воно визначає вектори розвитку аграрних секторів економік і відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні продовольчої безпеки країн світу.

Водночас високий рівень конкуренції на світовому агропродовольчому ринку змушує сільгоспвиробників підвищувати ефективність своєї діяльності, впроваджувати інновації в технології утримання тварин. Важливою умовою ефективного розвитку галузі тваринництва є організація повноцінної годівлі тварин та підтримання їх здоров'я. Тому формування якісної і оптимізованої до виробничих потреб кормової бази є важливим чинником економічної ефективності діяльності тваринницьких підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результати ґрунтовних досліджень економічних аспектів формування кормової бази і використання кормів для виробництва продукції тваринництва в Україні відобразили в опублікованих в останні роки працях І.Ф. Грабчук, В.В. Лаврук, А.І. Лівінський, О.М. Маринич,

В.Ф. Петриченко, І.І. Петриченко, О.М. Рибаченко, І.Ю. Салькова, А.М. Степасюк та інші вітчизняні вчені. Дослідники відзначають низку негативних тенденцій у кормовиробництві, що спричинили до погіршення стану в окремих тваринницьких галузях [15, с. 19; 19, с. 18]. Учені наголошують на необхідності реалізації стратегій інноваційного розвитку кормовиробництва та формують конкретні пропозиції щодо їх змісту [5; 9, с. 294; 11; 18]. У наукових публікаціях розглядаються питання щодо функціонування ринку кормів, зокрема концентрованих [4; 5, с. 59; 6, с. 16; 12], оцінки ефективності кормовиробництва [10; 14].

Дослідники вивчали тенденції у використанні кормів, вплив рівня кормо забезпечення та окремих характеристик кормової бази на ефективність виробництва продукції тваринництва [8, с. 179—181; 14; 19]. Водночас динамічні зміни в системі кормовиробництва та галузі тваринництва вимагають продовження відповідних досліджень.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є проведення аналізу ефективності використання кормів як основної статті витрат для виробництва продукції тваринництва, характеристики особливостей формування кормової бази у сільськогосподарських підприємствах з урахуванням тенденцій в окремих тваринницьких галузях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Галузь тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України розвивається у складних умовах, спричинених економічними проблемами, породженими військовою агресією проти нашої країни, кардинальними змінами в ринках збуту продукції. Водночас підприємці демонструють здатність адаптуватися до нових реалій ведення бізнесу, зуміли поліпшити низку показників своєї діяльності. Та в окремих тваринницьких галузях спостерігаються неоднакові тенденції, а про те, що проблеми залишаються,

Таблиця 1. Динаміка поголів'я тварин у сільськогосподарських підприємствах України, на початок року, тис. голів

Вид тварин	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2016 р., %
Велика рогата худоба	1270,5	1213,9	1166,6	1138,1	1049,5	82,6
у т.ч. корови	505,1	484,6	466,6	467,8	438,6	86,8
Свині	3704,0	3565,9	3303,6	3395,6	3300,1	89,1
Вівці та кози	186,9	187,2	187,0	182,3	168,3	90,0
Птиця свійська	112009	109823	112512	118813	127773	106,4

Джерело: розраховано за даними статистичних збірників "Тваринництво України" [20].

свідчить тенденція до скорочення поголів'я тварин (табл. 1).

Так, упродовж 2016—2019 років поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах зменшилося на 17,4%, у тому числі корів — на 13,2%, свиней — на 10,9%, овець та кіз — на 10,0%. І лише у птахівництві, яке в Україні є найуспішнішою тваринницькою галуззю, у 2019 році негативна тенденція була переломлена.

Не зайвим буде зазначити, що у 2015—2018 роках в Україні тривала епідемія африканської чуми свиней, унаслідок якої за цей період було знищено 186,7 тис. голів тварин. Цей факт, а також запроваджені протиепізоотичні заходи, які значно обмежують ділову активність галузі (наприклад, заборона імпорту тварин з певних регіонів, заборона імпорту яйцеклітин та сім'яного матеріалу та ін.) негативно позначились на стані свинарства загалом.

Попри зменшення поголів'я тварин обсяг виробництва продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України в останні роки характеризується тенденцією до зростання (табл. 2). З 2016 року стрімко зростає виробництво яєць, яке перед тим скорочувалося через втрату закордонних ринків збуту. У подальшому виробники яєць, серед яких переважають великі птахофабрики, зуміли налагодити збут своєї продукції у низку інших країн. Тезу про успішність галузі птахівництва підтверджує стрімке зростання обсягів виробництва м'яса птиці, значна частка якого експортується. Після згаданої вище епідемії африканської чуми свиней зуміли частково виправити ситуацію виробники свинини.

Збільшення обсягів виробництва продукції забезпечено підвищенням продуктивності тварин. Ситуацію ілюструє зростання продуктивності корів молочного стада: упродовж 2015—2019 років надій молока на одну корову зріс на 14%. Значною мірою підвищення технологічної ефективності виробництва продукції тваринництва формується під впливом чинників, пов'язаних з годівлею тварин. Вони стосуються забезпеченням тварин кормами, структури раціону, якісних характеристик кормів.

Таблиця 2. Виробництво продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами України

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. до 2015 р., %
Виробництво м'яса усіх видів у забійній вазі, тис. т	1463,4	1489,9	1483,0	1533,6	1697,9	116,0
у т.ч. яловичина та телятина	93,7	99,2	94,8	87,7	101,7	108,5
свинина	400,3	397,0	372,6	359,8	384,8	96,1
м'яса птиці	967,7	992,4	1014,1	1084,6	1209,7	125,0
Виробництво молока, тис. т	2669,2	2705,6	2765,7	2755,5	2728,6	102,2
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	5352	5643	6025	6190	6101	114,0
Кількість яєць усіх видів, млн шт.	9762	8068	8365	8900	9358	95,7

Джерело: розраховано за даними статистичних збірників "Тваринництво України" [20].

Таблиця 3. Витрати кормів на годівлю тварин у сільськогосподарських підприємствах України, тис. тонн кормових одиниць

Вид кормів	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. до 2015 р., %
Корми усіх видів	11857	11739	11468	12376	12862	109,0
концентровані	8694	8595	8430	10317	10783	128,0
з них комбікорми	5920	6326	6411	8359	8735	154,5
грубі	1085	1066	1020	1042	1022	91,0
соковиті	1701	1760	1700	829	868	47,5
інші види	377	318	318	188	189	44,7

Джерело: розраховано за даними статистичних збірників "Тваринництво України" [20].

За даними Державної служби статистики України упродовж останніх років витрати основних видів кормів на годівлю тварин у сільськогосподарських підприємствах України зростали (табл. 3). З урахуванням скорочення поголів'я витрати кормів на одну голову помітно збільшилися, що позитивно вплинуло на підвищення продуктивності тварин.

Найпомітніше упродовж досліджуваного періоду зросло споживання концентрованих кормів. Це пов'язано з розвитком птахівництва, оскільки раціон птиці майже повністю складається з концентратів. Зростання використання концентрованих кормів має позитивне значення, адже створення стійкої кормової бази при широкому застосуванні комбікормів і повноцінних кормових сумішей є одним із основних напрямів розвитку тваринництва [9, с. 295]. Натомість негативним для розвитку скотарства, особливо молочного, є різке скорочення використання соковитих кормів.

Організацію використання кормів характеризують їх витрати з розрахунку на одиницю поголів'я та 1 ц виробленої продукції тваринництва. Динаміка відповідних показників (табл. 4) характеризує й ефективність використання кормової бази у сільськогосподарських підприємствах.

Таблиця 4. Витрати кормів на виробництво продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України, ц кормових одиниць

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. до 2015 р., %
Витрати кормів на одну умовну голову великої худоби	26,46	27,32	27,26	29,19	29,59	118,0
Витрати кормів на 1 ц: приросту великої рогатої худоби	14,80	14,74	14,34	12,06	13,95	92,7
приросту свиней	4,46	4,41	4,31	4,84	4,84	106,0
молока	1,00	0,97	0,94	0,86	0,89	87,3

Джерело: розраховано за даними статистичних збірників "Тваринництво України" [20].

Таблиця 5. Частка статті "Корми" у витратах сільськогосподарських підприємств України на виробництво продукції тваринництва, %

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. до 2015 р., +/- п.
Частка вартості кормів у витратах на виробництво продукції тваринництва	61,1	72,6	40,7	56,2	57,5	- 3,6
у тому числі покупних	25,7	31,5	16,1	24,4	25,3	- 0,4
Частка кормів у виробничій собівартості: приросту великої рогатої худоби	56,3	59,1	55,5	58,5	57,7	+ 1,4
приросту свиней	69,7	70,1	66,8	66,9	63,4	- 6,3
приросту птиці	72,2	70,8	70,2	73,5	69,2	- 3,0
молока	51,5	54,6	52,0	53,7	52,6	+ 1,1
яєць	75,1	68,3	58,7	63,0	57,6	- 17,5

Джерело: розраховано за даними джерела [3].

Витрати кормів з розрахунку на одну умовну голову великої рогатої худоби характеризують забезпечення кормами скотарства. Їх зростання протягом аналізованого періоду свідчить про зміцнення кормової бази цієї галузі. А зниження витрат на одиницю приросту великої рогатої худоби та свиней вказує про підвищення технологічної ефективності використання кормів. Негативний характер має певне зростання витрат на виробництво 1 ц приросту свиней. Порівняння з нормативними критеріями свідчить, що доволі помітними є пере-

витрати кормів у м'ясному скотарстві.

Корми є основною статтею витрат на виробництво продукції тваринництва. На них у 2019 році припадало 57,5% у загальних витратах галузі (табл. 5). Попри тенденцію до зниження цього показника, вартість кормів помітно впливає на фінансові результати виробництва продукції тваринництва. Перевитрати кормів підвищують собівартість цієї продукції, знижуючи її рентабельність.

Сільськогосподарські підприємства можуть використовувати корми власного виробництва і покупні. На покупні корми у 2019 році припадало 44% загальної вартості кормів, використаних сільськогосподарськими підприємствами, а видатки на їх придбання становили близько чверті усіх витрат цих підприємств на виробництво продукції тваринництва. У 2019 році загальна вартість придбаних кормів середніми й великими (за класифікацією Державної служби статистики України) сільськогосподарськими підприємствами становила 22,3 млрд грн, отже, йдеться про доволі місткий ринок, на якому функціонує велика кількість продавців і покупців. Обсяг цього ринку в динаміці зростає, що пов'язано в основному з подорожчанням кормів. Зокрема вартість 1 ц кормових одиниць, використаних сільськогосподарськими підприємствами для виробництва молока, зросла у 2019 році порівняно з 2015 роком на 96,8%, тобто майже удвічі. Для порівняння, середня ціна

Таблиця 6. Виробництво готових кормів підприємствами України, тис. т

Вид кормів	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. до 2015 р., %
Для годівлі свиней	1401,9	1396,7	1226,1	1210,3	1107,2	79,0
Для годівлі великої рогатої худоби	729,6	767,8	782,3	724,3	566,1	77,6
Для годівлі свійської птиці	3895,2	3851,7	3898,7	4091,2	4222,8	108,4
Інші корми для годівлі сільськогосподарських тварин	720,6	696,8	671,8	606,9	452,5	62,8
Премікси для кормів для сільськогосподарських тварин	60,2	52,8	55,3	67,9

Джерело: розраховано за даними джерела [2].

Таблиця 7. Вирощування кормових культур у сільськогосподарських підприємствах України

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. до 2014 р., %
Посівні площі кормових культур, тис. га	886,9	774,5	716,4	652,2	576,6	537,3	60,6
у т.ч. кукурудзи кормової	318,8	284,9	260,1	265,3	238,4	224,1	70,3
коренеплодів кормових	1,4	1,1	0,7	0,4	0,3	0,3	21,4
трав однорічних	162,2	137,7	126,8	106,7	98,8	87,5	53,9
трав багаторічних	421,8	334,5	304,1	269,7	232,5	218,5	51,8
Урожайність, ц/га:							
кукурудзи кормової	223,1	226,7	252,3	229,7	273,0	262,7	117,7
коренеплодів кормових	348,2	358,5	403,6	314,8	252,3	334,6	96,1
сіна з однорічних трав	27,7	26,0	31,1	34,5	31,9	32,8	118,4
зеленої маси однорічних трав	122,3	108,5	131,7	108,9	117,3	118,0	96,5
сіна з багаторічних трав	34,3	34,9	42,9	34,0	36,4	35,1	102,3
зеленої маси багаторічних трав	181,2	173,7	201,5	167,5	186,2	167,4	92,4

Джерело: розраховано за даними статистичних збірників "Рослинництво України" [16].

реалізації молока підприємствами за цей період підвищилася на 88,6%.

Переважають сільськогосподарські підприємства використовують покупні концентровані корми, зокрема комбікорми, кормові добавки. Особливо високою частка покупних кормів є у птахівництві і свинарстві. Зазначимо, що у цих галузях вартість кормів у виробничій собівартості продукції є значно вищою, аніж у скотарстві, де переважає використання кормів власного виробництва.

Функціонування ринку кормів пов'язане з виробництвом відповідної продукції на переробних підприємствах. Останні можуть виробляти корми із сировини замовника (зокрема й сільськогосподарських підприємств) або ж для продажу на ринку з закупленої сировини. Інформацію про динаміку обсягів виробництва кормової продукції підприємствами України наведено в таблиці 6.

Наведені дані свідчать, що спостерігається помітне зменшення обсягу виробництва готових кормів для сільськогосподарських тварин, крім птиці. Отже, йдеться про негативні тенденції на ринку кормів: обсяги реалізації в натуральних показниках за багатьма позиціями зменшуються, а зростання вартості продажів відбувається за рахунок удорожчання товарів, що не може задовольняти виробників продукції тваринництва. Наведені в таблиці 6 дані загалом узгоджуються з динамікою показників поголів'я тварин в окремих тваринницьких галузях. Певною мірою на формування ринку кормової продукції впливають обсяги зовнішньоекономічних операцій. Зокрема встановлено, що протягом останніх років обсяг імпорту в Україну готових кормів зростає, що створює конкуренцію для вітчизняних переробних підприємств.

Формування кормової бази залежить від вирощування кормових культур. Дані про ди-

наміку їх посівних площ і урожайності у сільськогосподарських підприємствах наведено в таблиці 7. Вони свідчать, що темпи скорочення посівів кормових культур помітно перевищують темпи зменшення поголів'я тварин, зокрема великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах. Це погіршує забезпечення скотарства грубими, соковитими і зеленими кормами, негативно впливає на збалансованість раціонів тварин. Не спостерігається суттєвих позитивних змін і в показниках урожайності основних кормових культур. За результатами аналізу робимо висновок, що стан польового кормовиробництва в сільськогосподарських підприємствах України погіршується.

Наведені в таблиці 7 дані не враховують результати вирощування зернових культур. Зерно ж є основною сировиною для виготовлення концентрованих кормів, які своєю чергою формують ядро кормової бази для тваринництва. Загалом годівля тварин продуктами переробки зерна забезпечує великий та гнучкий ринок збуту. Окрім цього, є практика корегування раціонів тварин у залежності від отриманого урожаю зернових: за високих його валових зборів надлишок продукції можна згодовувати тваринам у більших кількостях, адже, як відомо, зерно є прекрасним джерелом перетравної енергії та великої кількості поживних речовин. Якщо ж виникає дефіцит зерна, раціон для тварин можна сформувати замінивши зернові більшою кількістю трави та грубих кормів.

Україна є одним із світових лідерів за обсягами виробництва і експорту зерна, причому у 2017—2019 роках обсяг його експорту склав 69% від загального обсягу виробництва. На кормові цілі використовується відносно невелика його частка (табл. 8). У сільськогосподарських підприємств немає підстав зменшувати рівень використання концентрованих кормів

Таблиця 8. Використання зерна на кормові цілі в сільськогосподарських підприємствах України, тис. т

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. до 2015 р., %
Обсяг виробництва зерна	46506,6	52022,2	47905,1	56096,2	59982,1	128,6
Використано зерна: на корм	1205,7	1203,5	1325,4	1395,3	1352,7	112,2
для переробки на комбікорми	2379,3	2352,6	2370,5	2430,4	2203,8	92,6
Використано на корм продуктів переробки (без комбікормів)	615,4	618,1	413,1	401,8	374,9	60,9

Джерело: розраховано за даними статистичних збірників "Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України" за відповідні роки [1].

через брак сировини для її виробництва. Водночас обсяг направлено підприємствами для переробки на комбікорми зерна характеризується тенденцією до зменшення. Помітно зменшилося упродовж останніх років й використання підприємствами для годівлі тваринам інших продуктів переробки зерна — борошна, круп, висівок.

Наведені в таблиці 8 дані стосуються використання на корм продуктів переробки зерна, здійсненого безпосередньо сільськогосподарськими підприємствами чи переробними підприємствами на давальницьких умовах. Водночас, як уже зазначали, доволі значимим є використання агровиробниками придбаних концентрованих кормів. Зазначимо також, що комбікормові заводи та інші переробні підприємства мають змогу виготовляти концентровані корми для реалізації на зовнішніх ринках. Конкуренція на цих ринках змушує підвищувати якість продукції, визначаючи тим самим вектори розвитку комбікормової промисловості.

Переробка зерна на повноцінні комбікорми підвищує ефективність його використання на 25—30%. Одна тонна повноцінних спеціалізованих комбікормів порівняно із однією тонною звичайних концентратів забезпечує додаткове виробництво 250—300 кг молока, 30—40 кг м'яса, 750—900 яєць. Водночас підвищується продуктивність тварин і птиці, скорочуються строки їх відгодівлі і витрата кормів [13, с. 462].

Сьогодні головною особливістю українського ринку комбікормів є значне перевищення виробничих потужностей над фактичним рівнем виробництва. Потенційні потужності з випуску комбікормів, за різними оцінками, становлять 12—18 млн тонн на рік. Це промислові підприємства, підприємства малого бізнесу, кормоцехи. На думку операторів ринку, комбікормові заводи використовують свої потужності на 30%. Винятком є підприємства, що входять до складу великих агрохолдингів і мають

власні тваринницькі комплекси, які забезпечують їм стабільний збут продукції [7]. Така слабка завантаженість існуючих потужностей пояснюється їх зношеністю, застарілістю технологій виробництва, а відтак і невисокою якістю виготовлених кормів та значними втратами у процесі виробництва. Підтвердження цього слугує той факт, що сучасний бізнес переважно інве-

стує не у модернізацію існуючих комбікормових заводів, а у будівництво нових, оснащених сучасним обладнанням, виробництво кормів на яких відповідатиме сучасним стандартам НАССР, GMP+, ISO та ін., що, без сумніву, підвищить конкурентоспроможність вітчизняних виробників та відкриє перспективи експорту готової кормової продукції.

Одним із шляхів зміцнення кормової бази є пошук альтернативних джерел кормів, зокрема використання залишків та відходів харчової промисловості. Такий підхід забезпечує повніше використання продуктів аграрного виробництва, переводить його на ресурсощадні варіанти розвитку, здешевлює вартість кормів, зменшує забруднення відходами довкілля.

ВИСНОВКИ

У формуванні кормової бази для забезпечення потреб тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України в останні роки спостерігаються різнонаправлені тенденції. Зростає використання в сільськогосподарських підприємствах концентрованих кормів, зокрема покупних комбікормів, натомість не спостерігається системних позитивних зрушень у польовому кормовиробництві. Скорочення виробництва і використання грубих і соковитих кормів негативно впливає на розвиток скотарства. Підвищення рівня годівлі (витрат кормів на одиницю поголів'я) забезпечило в сукупності з іншими чинниками зростання продуктивності тварин. Однак нераціональна організація кормової бази призводить до перевитрат кормів, що підвищує собівартість продукції тваринництва, знижує показники її рентабельності. На ринку готових кормів помітні позитивні тенденції у виробництві продукції для птахівництва. З іншого боку, скорочення поголів'я великої рогатої худорби і свиней зумовило зменшення попиту на корми для цих видів тварин.

Сьогодні в Україні спостерігається низький рівень завантаження виробничих потужностей для виробництва комбікормів. Підприємства відповідного профілю нерідко мають зношені основні засоби, використовують застарілі технології. Поряд з цим розгортають діяльність сучасні комбікормові заводи, що переважно входять до складу агрохолдингів.

Література:

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2020 [веб-сайт]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/Zb_bsph2019.pdf (дата звернення 03.08.2020).

2. Виробництво промислової продукції за видами. Державна служба статистики України, 2020 [веб-сайт]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 03.08.2020)

3. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства. Державна служба статистики України. 2020 [веб-сайт]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 03.08.2020).

4. Вороніцька І.С., Кравчук О.О., Корнійчук Г.В. Науково-практичні засади функціонування ринку кормів. Агросвіт. 2016. № 20. С. 3—11.

5. Грабчук І.Ф. Напрями активізації інноваційної діяльності у кормовиробництві. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 3. С. 57—60.

6. Ібатуллин М.І. Кормозабезпечення як основа ефективного свинарства в Україні. Економіка та держава. 2017. № 10. С. 13—16.

7. Кулаковська Т.А., Колесник Е.В. Огляд ринку комбікормової промисловості України. Економіка харчової промисловості. № 2 (26). 2015. С. 25—30.

8. Лаврук В.В. Кормовиробництво як складник механізму економічної модернізації тваринництва. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14 (1). С. 178—182.

9. Лівінський А.І. Стратегія реновації економічних механізмів виробничо-господарської діяльності підприємств тваринництва: теорія і практика: монографія. Одеса: ТЕС, 2019. 344 с.

10. Маринич О.І. Огляд параметрів оцінки економічної ефективності польового кормовиробництва. Облік і фінанси. 2017. № 1. С. 168—173.

11. Петриченко В.Ф., Корнійчук О.В. Стратегія інноваційного розвитку кормовиробництва України в умовах сучасних викликів. Вісник аграрної науки. 2018. № 1. С. 11—17.

12. Петриченко І.І. Перспективи розвитку ринку кормів в Україні. Агросвіт. 2015. № 19. С. 44—48.

13. Подпратов Г.І., Скалецька Л.Ф., Сеньков А.М., Хилевич В.С. Зберігання і переробка продукції рослинництва: навч. посіб. Київ: Мета, 2002. 495 с.

14. Рибаченко О.М. Ефективність використання кормів у тваринництві. Економіка АПК. 2013. № 12. С. 25—30.

15. Рибаченко О.М. Сталий розвиток кормовиробництва в Україні. Агросвіт. 2015. № 6. С. 16—19.

16. Рослинництво України 2019: статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2020 [веб-сайт]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_rosl_2019.pdf (дата звернення 03.08.2020).

17. Салькова І.Ю. Інноваційне кормовиробництво — основа розвитку птахопродуктового підкомплексу. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 7. С. 105—113.

18. Степасюк Л.М., Лопанчук А.А. Кормовиробництво як основний чинник ефективного розвитку галузі скотарства. Економіка АПК. 2016. № 4. С. 28—33.

19. Степасюк Л.М., Тітенко З.М. Кормова база, як один із чинників підвищення ефективності виробництва продукції скотарства. Агросвіт. 2016. № 21. С. 15—18.

20. Тваринництво України 2019: статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2020 [веб-сайт]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/05/zb_tvaryny_2019.pdf (дата звернення 03.08.2020).

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Balances and consumption of the main food products by the population of Ukraine: Statistical yearbook", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/Zb_bsph2019.pdf (Accessed 3 August 2020).

2. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Output of industrial products by type", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 3 August 2020).

3. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Costs of agricultural production in enterprises", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 3 August 2020).

4. Voronetska, I.S. Kravchuk, O.O. and Korniiichuk H.V. (2016), "Scientific and practical principles of feed market", Agrosvit, vol. 20, pp. 3—11.

5. Grabchuk, I.F. (2013), "Directions enhance innovation in forage production", Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky), vol. 3, pp. 57—60.

6. Ibatullin, M.I. (2017), "Fodder supply as the basis of effective pig breeding in Ukraine", Ekonomika ta derzhava, vol. 10, pp. 13—16.

7. Kulakovska, T.A. and Kolesnyk, E.V. (2015), "Market overview feed industry in Ukraine", Ekonomika kharchovoi promyslovosti, vol. 2 (26), pp. 25—30.

8. Lavruk, V.V. (2017), "Fodder production as a component of animal husbandry economic modernization mechanism", Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, vol. 14 (1), pp. 178—182.

9. Livynskiy, A.I. (2019), Stratehiia renovatsii ekonomichnykh mekhanizmiv vyrobnycho-hospodarskoi diialnosti pidpriemstv tvarynnytstva: teoriia i praktyka [Strategy of economic mechanisms renovation of production and economic activity of livestock enterprises: theory and practice], TES, Odesa, Ukraine.

10. Marynych, O.I. (2017), "Overview of evaluation parameters of economic effectiveness of field fodder production", Oblik i finansy, vol. 1, pp. 168—173.

11. Petrychenko, V.F. and Korniiichuk, O.V. (2018), "Strategies of innovative development of forage industry of Ukraine in conditions of today's calls", Visnyk ahrarnoi nauky, vol. 1, pp. 11—17.

12. Petrychenko, I.I. (2015), "Prospects development feeds market in Ukraine", Agrosvit, vol. 19, pp. 44—48.

13. Podpriatov, H.I. Skaletska, L.F. Senkov, A.M. and Khylevych, V.S. (2002), Zberihannia i pererobka produktsii roslinnytstva [Storage and processing of crop products], Meta, Kyiv, Ukraine.

14. Rybachenko, O.M. (2013), "The effectiveness of the use of feed in livestock breeding", Ekonomika APK, vol. 12, pp. 25—30.

15. Rybachenko, O.M. (2015), "Sustainable development of forage production in Ukraine", Agrosvit, vol. 6, pp. 16—19.

16. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Crop production of Ukraine 2019: Statistical yearbook", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_rosl_2019.pdf (Accessed 3 August 2020).

17. Salkova, I.Yu. (2016), "Annotation the innovative fodder production is the basis of the

development of poultry product subcomplex", Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky, vol. 7, pp. 105—113.

18. Stepasiuk, L.M. and Lopanchuk, A.A. (2016), "Forage production as a major factor in the effective development of cattle industry", Ekonomika APK, vol. 4, pp. 28—33.

19. Stepasiuk, L.M. and Titenko, Z.M. (2016), "Forage as one of the factors increasing the efficiency of production of cattle", Agrosvit, vol. 21, pp. 15—18.

20. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Animal production of Ukraine 2019: Statistical yearbook", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/05/zb_tvaryny_2019.pdf (Accessed 3 August 2020).

Стаття надійшла до редакції 12.08.2020 р.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292

УДК 332.1:658

К. О. Утенкова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку та аудиту,

Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва, м. Харків

ORCID ID: 0000-0001-9097-5431

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.16.32

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ МЕХАНІЗМОМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА

K. Utenkova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of accounting and audit, Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev, Kharkiv

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY MECHANISM OF AGRICULTURAL SECTOR

Метою статті є обґрунтування теоретичних та методологічних засад обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектора.

Для вирішення визначених завдань у процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: діалектичний метод пізнання економічних явищ, принципи економічної теорії щодо економічної безпеки; методи теоретичного узагальнення та порівняння використовувались у процесі опрацювання літературних джерел та вивчення поставлених питань; абстрактно-логічний для теоретичного узагальнення висновків та аналізу результатів дослідження.

Обґрунтовано теоретичні та методологічні підходи до створення моделі обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектора з урахуванням сучасних реалій, визначена її мета, функції, принципи. Розвиток обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектора має відбуватися за умов: розуміння завдань і можливостей фінансового і управлінського обліку у системі інформаційного забезпечення управління економічною безпекою; використання облікової політики як інструменту перетворення інформації про господарські операції в облікові показники згідно із запитом зовнішніх і внутрішніх користувачів; обґрунтованого вибору елементів облікової політики, що мають вплив на формування економічної безпеки; подальшої імплементації міжнародних стандартів IFRS/IAS; посилення ролі управлінського обліку та розширення його функцій у напрямі управління економічною безпекою; застосування Глобальних принципів управлінського обліку у контексті розвитку економічної безпеки, в т.ч. в управлінні ризиками чи загрозами підприємства; застосування систем обліку, що інтегровані із іншими функціями управління, зокрема, ERP-системи (Enterprise Resource Planning System); використання Звіту з управління як джерела інформації щодо ефективності управління економічною безпекою; напрацювання ефективного інструментарію для оцінки економічної безпеки.

The aim of the article is to substantiate the theoretical and methodological principles of accounting and analytical support for the management of economic security mechanism of agricultural sector.

To solve the defined problems in the process of research general scientific and special methods, namely: dialectical method of knowledge of economic phenomena, principles of economic theory as to the economic security were used; methods of theoretical generalization and comparison were applied in the process of elaborating literary sources and studying the raised questions; abstract-logical was used for the theoretical generalization of conclusions and the analysis of research results.

Theoretical and methodological approaches creating the model of accounting and analytical support for the management of the mechanism of economic security of the agricultural sector, taking into account modern realities are substantiated as well as its purpose, functions, principles are defined. The development of accounting and analytical support for the management of economic security mechanism of the agricultural sector should occur under the following conditions: understanding the tasks and capabilities of financial and management accounting in the system of information support for economic security management; using of accounting policy as a tool to convert information about business

transactions into accounting indicators in accordance with the request of external and internal users; the reasonable choice of elements of accounting policy that have an impact on the formation of economic security; further implementation of international IFRS / IAS standards; strengthening the role of management accounting and expanding its functions in the direction of economic security management; applying the Global Principles of Management Accounting in the context of economic security development, including in risk management or enterprise threats; using the accounting systems that are integrated with other management functions, in particular, Enterprise Resource Planning System; applying Management Report as a source of information as to the effectiveness of economic security management; developing effective tools for assessing economic security.

Ключові слова: економічна безпека, аграрний сектор, обліково-аналітичне забезпечення, фінансовий облік, управлінський облік, принципи, облікова політика.

Key words: economic security, agricultural sector, accounting and analytical support, financial accounting, management accounting, principles, accounting policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Система бухгалтерського обліку є універсальним інструментом підготовки та відображення інформації про діяльність і стан підприємства, поєднує господарську діяльність із особами, які приймають рішення. Відбувається постійна трансформація облікової інформації у інформаційний продукт відповідно до запиту користувача, що забезпечує формування інформаційної бази.

У контексті розвитку економічної безпеки підприємств, облік забезпечує: одержання повної та правдивої інформації про господарські процеси шляхом хронології, синтетичності та аналітичності фіксації фактів господарського життя; контроль за наявністю та рухом майна, раціональним використанням всіх видів ресурсів, структурою капіталу, вчасним виконанням зобов'язань; виявлення дійсного стану активів та зобов'язань шляхом проведення інвентаризації; вчасне попередження про негативні факти в господарській діяльності; виявлення і мобілізацію резервів, розробку заходів щодо їх використання; визначення фінансових результатів діяльності; контроль за дотриманням законодавства у сфері фінансово-господарського права; перерозподіл ресурсів у народному господарстві тощо [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ І ДОСЛІДЖЕНЬ

На виняткову важливість обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки підприємств наголошують провідні науковці.

Чітко організована обліково-аналітична система підприємства дозволяє визначити проблеми та скорегувати діяльність підприємства до того моменту, доки ці проблеми переростуть

у кризу і негативно вплинуть на економічну безпеку підприємства [2].

Без бухгалтерського обліку неможливе функціонування жодного підприємства, оскільки ефективності господарювання неможливо досягти без належного інформаційного забезпечення, зазначає Ф.Ф. Бутинець [3].

Необхідно звернути увагу на значний науковий доробок у розвиток облікового забезпечення управління аграрним сектором економіки академіка В.М. Жука. Важливість бухгалтерського обліку обґрунтовується його місцем і роллю як пріоритетної функції управління, зростанням цінності бухгалтерської інформації в забезпеченні як конкурентоспроможності підприємств, так і національної безпеки в умовах глобалізації. Фактично облік є основою "піраміди" економічної системи і він має посилювати свою роль в економіці.

Однак сучасний стан інформаційного забезпечення галузевого управління за даними бухгалтерського обліку має незадовільний рівень, що фактично інформаційно блокує проведення ефективної державної аграрної політики. Натомість, першоосновою змін бухгалтерського обліку для нас має бути не чинник світової стандартизації фінансової звітності, а зростання ролі бухгалтерського обліку в управлінській системі. В.М. Жук зазначає, що нас передусім має цікавити не глобальна управлінська система, а національна, а в її рамках і галузева система управління [4].

Основним завданням бухгалтерського обліку на підприємстві, що працює в умовах ринку, є своєчасне забезпечення численних користувачів специфічною економічною інформацією, зазначають А.В. Малахова і О.В. Мартиненко. Достовірна економічна інформація допомагає в умовах невизначеності та ризику

приймати відповідальні і ефективні управлінські рішення, здатні найістотнішим чином вплинути на майбутнє фінансове положення підприємства, на матеріальний добробут його власників, керівників і найманих працівників, а також на величину надходження коштів до державного бюджету [5].

Однак проблема обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектора повною мірою не вирішена і потребує подальших досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування теоретичних та методологічних засад обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектора.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

У контексті дослідження обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки необхідно звернути увагу на завдання і функції окремих видів бухгалтерського обліку. Зокрема фінансовий і управлінський облік мають свої завдання, а тому виконують різні ролі. У цьому напрямі вже проведено окремі дослідження і є певні здобутки, які не можуть залишитися поза нашою увагою.

Головним завданням фінансового обліку ми вважаємо підготовку достовірної і повної інформації, що стане основою аналізу стану економічної безпеки, а також формування показників фінансової звітності.

Управлінський облік здатен виступати джерелом забезпечення спеціалістів з економічної безпеки достовірною та об'єктивною інформацією при оцінюванні впливу підприємницьких ризиків на стан капіталу підприємства, аналізі ситуації, що склалася у внутрішньому та зовнішньому середовищі, плануванні заходів з упередження виявлених загроз, визначенні ефективності функціонування підрозділу економічної безпеки тощо [6].

Е.А. Аткинсон, Р.Д. Банкер, Р.С. Каплан та ін. [7] зазначають, що управлінський облік являє собою процес накопичення, вимірювання та планування фінансової і нефінансової інформації, який координує дії менеджменту, мотивує поведінку персоналу з метою досягнення стратегічних та тактичних цілей організації.

Реалізація ефективного механізму економічної безпеки підприємства потребує належної уваги з боку керівників до питань рівня інтегрованості в глобальний інформаційний простір, економічних інтересів компанії, рівня

витрат корпоративних ресурсів і чіткої організації діяльності [5].

На нашу думку, в умовах глобалізації першочергового значення набуває формування наднаціональної системи обліку. Україна вже зробила певні кроки у цьому напрямі, зокрема, процес впровадження Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності (IERS/ IAS) у систему обліку підприємств було розпочато у 2012 році. Метою впровадження IERS/ IAS є використання єдиних концептуальних принципів і методів обліку для створення достовірної інформаційної бази, що забезпечить прийняття обґрунтованих економічних рішень.

На сьогодні відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [8] зобов'язані звітувати за міжнародними стандартами:

підприємства, що становлять суспільний інтерес (підприємства-емітенти, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію; банки; страховики; недержавні пенсійні фонди; інші фінансові установи (крім інших фінансових установ і недержавних пенсійних фондів, що належать до мікро- та малих підприємств); великі підприємства; публічні акціонерні товариства; суб'єкти господарювання, що провадять діяльність у видобувних галузях; підприємства, що провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабміном.

Усі інші категорії підприємств, крім бюджетних установ, можуть застосовувати МСФЗ на добровільних засадах, тобто для малих і середніх підприємств обов'язкової вимоги застосування немає, але є очевидні переваги. Вони насамперед стосуються можливості використовувати міжнародний економічний інструментарій для оцінки як власного економічного потенціалу, так і потенціалу партнерів чи контрагентів, що забезпечує високу ефективність управлінських рішень. Загалом можна зазначити, що перехід на МСФЗ надає ряд переваг, серед них такі:

- забезпечення порівнянності звітних даних із іншими підприємствами, організаціями, установами, у тому числі зарубіжними;
- можливість залучення іноземних інвестицій і позик;
- довіра з боку власників-нерезидентів до звітності;
- забезпечення менеджменту більш якісною інформацією для прийняття управлінських рішень;

— забезпечення прозорості інформації, яка подана у звітності, шляхом дотримання правил її складання, а також численними поясненнями до звітності.

Таким чином, переваги складання фінансової звітності за міжнародними стандартами дійсно є, і вони незаперечні для більшості користувачів фінансової звітності [9].

Зазначимо, що проблеми переходу на міжнародні стандарти були ретельно досліджені багатьма вітчизняними науковцями, бо це, без сумніву, складний і відповідальний процес. Для підприємств аграрного сектора такий перехід також вимагає певних змін. Ці зміни не є суто організаційними, оскільки трансформації вимагає уся облікова політика підприємства. Розробка і затвердження облікової політики підприємства має ґрунтуватися на глибокому і всебічному вивченні ринкового середовища, потенційних перспектив розвитку підприємства, діючої нормативної бази, з урахуванням оцінки фінансових наслідків вибору того чи іншого варіанту облікової політики [10].

За допомогою розробки і реалізації облікової політики, як відмічає В.М. Жук, бухгалтер формує свої об'єкти бухгалтерського обліку [11].

Згідно із Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" облікова політика — це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності [8].

МСБО 8 "Облікові політики, зміни в облікових оцінках і помилки" дає таке визначення: облікова політика — це конкретні принципи, домовленості, правила та процедури, прийняті управлінським персоналом підприємства при складанні та поданні фінансових звітів [12]. Міжнародний стандарт робить акцент на зацікавленість управлінського персоналу у формуванні облікової політики підприємства.

Зазначимо, що важливим аспектом формування облікової політики є правильний вибір її елементів щодо забезпечення економічної безпеки. Не будемо в деталях описувати усі тонкощі формування облікової політики, а зупинимось лише на ключових елементах, що мають вплив на формування економічної безпеки.

Зокрема мова йде про такі елементи, як рівень суттєвості інформації; методи амортизації основних засобів; модель обліку основних засобів після їх первинного визнання; метод переоцінки основних засобів; метод переоцінки нематеріальних активів; модель обліку інвестиційної нерухомості після первісного визнання;

методи оцінки вибуття запасів; витрати за позиками щодо кваліфікованих активів, які обліковують за справедливою вартістю; витрати за позиками щодо запасів, які виготовляють постійно чи серійно у значній кількості; визначення бізнес-моделі з управління фінансовими активами; коригування обіцяної суми компенсації на значний компонент фінансування; формування резервів та забезпечень.

Ці елементи мають вплив на формування ключових показників фінансової звітності, що використовуються при обчисленні індикаторів економічної безпеки. Крім того, ефективно застосування окремих елементів облікової політики допомагає зменшити податкове навантаження на підприємство.

Наприклад, відповідно до пп. 134.1.1 Податкового кодексу України об'єктом для розрахунку податку на прибуток є фінансовий результат до оподаткування, визначений у фінансовій звітності згідно з НП(С)БО чи МСФЗ (з відповідними коригуваннями на передбачені податковим законодавством різниці) [13]. Таким чином, очевидно, що вплив на розмір податків мають підходи до визнання доходів і витрат у фінансовій звітності, а також окремі положення облікової політики. Зокрема від обраного методу амортизації основних засобів, залежить сума визнаних у певному періоді витрат, а відповідно, і фінансовий результат до оподаткування за цей період.

Під час застосування прямолінійного методу амортизації здійснюються рівномірні відрахування протягом терміну корисного використання, якщо ліквідаційна вартість активу не змінюється. Водночас застосування методу зменшення залишкової вартості зменшує податкове навантаження в перші роки експлуатації активу та збільшує наприкінці.

Крім того, на формування витрат значно впливає прийняте управлінським персоналом підприємства рішення щодо створення резервів та забезпечень. Так, згідно з МСФЗ 9 [14] підприємство має формувати резерв під очікувані кредитні збитки, а МСБО 37 [15] дозволяє створювати забезпечення під гарантійні зобов'язання; обтяжливі контракти; судові позови; реструктуризацію бізнесу; демонтаж, переміщення об'єкта основних засобів і відновлення території, на якій він розташований.

Важливо обрати підхід до визначення розміру таких резервів і забезпечень з урахуванням рекомендацій та вимог МСФЗ, оскільки такі резерви і забезпечення мають істотний вплив на розмір витрат і відповідно заходяться під пильним контролем податкових органів.

Таблиця 1. Основні переваги та недоліки використання ERP-системи

ERP-система	
Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> * Охоплення практично всіх видів діяльності і бізнес-процесів підприємства, управління всіма ресурсами; * є ефективним інструментом, що дозволяє реально планувати і управляти виробництвом; * реалізована в ERP-системах система розмежування доступу до інформації, призначена (в комплексі з іншими заходами інформаційної безпеки підприємства) для протидії як зовнішнім і внутрішнім загрозам економічній безпеці. * оптимізація виробничих процесів, підвищення ефективності виробничої діяльності; * ERP-система дозволяє отримувати інтегровані рішення 	<ul style="list-style-type: none"> * Фінансові затрати на впровадження ERP і навчання працівників можуть бути надмірними для невеликих підприємств; * іноді можуть бути проблеми сумісності з колишніми системами; * іноді можуть бути складнощі при адаптації ERP під документообіг компанії та її специфічні бізнес-процеси

Джерело: складено автором за матеріалами [17; 18].

Управлінський облік ведеться на запити власника, менеджера і не є регламентованим, на відміну від фінансового. Надія, що сам менеджер чи власник стане рушійною силою (інституцією) розвитку бухгалтерського обліку, як це задумано Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні", не спрацьовує. Ця проблема мало вивчається вітчизняною наукою, проте шкоду розвитку національній системі бухгалтерського обліку наносить суттєву, зазначає В.М. Жук [4].

Зважаючи на виняткову важливість управлінського обліку у контексті управління економічною безпекою, вважаємо доцільним застосування Глобальних принципів управлінського обліку, які були розроблені Американським інститутом сертифікованих публічних бухгалтерів (AICPA) та Привілейованим інститутом управлінських бухгалтерів (CIMA) у 2014—2015 рр. Саме їх використання, з нашої точки зору, є підґрунтям для формування безпеки прийняття рішень [16].

Аграрний сектор потребує розвитку і удосконалення управлінського обліку, оскільки прийняття рішень ніколи не було настільки важливим і водночас настільки складним.

Принципи, що закладені у основу Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності (IERS/ IAS), дають уяву про те, як необхідно звітувати про результати діяльності підприємств. Аналогічних стандартів щодо управлінського обліку не існує, але віднедавна цю прогалину можуть заповнити Глобальні принципи управлінського обліку, які допомагають спеціалістам з управлінського обліку приймати рішення, а також надають підприємствам інструмент для напрацювання власних стандартів управлінського обліку.

Аграрні підприємства поки що не досить обізнані із Глобальними принципами управлінського обліку, виняток можуть становити лише деякі агрохолдинги. Створені у 2014 році спільно CIMA та AICPA Глобальні принципи були перекладені українською мовою у 2016 році, тому зрозуміло, що часу для їх імплементації було не так багато.

Слід також зауважити, що значна кількість підприємств малого та середнього вітчизняного агробізнесу має вразливе місце, а саме відсутність середньо і довгострокового планування та бюджетування.

Управлінський облік узгоджує заходи у сфері сталого розвитку зі стратегією, поєднуючи їх із рушіями бізнесу і бізнес-моделлю. Він забезпечує керівників інформацією про фактори сталого розвитку, які необхідно враховувати при плануванні бізнесу і звітності. Здійснюється систематичне виявлення економічних, екологічних та соціальних ризиків [16].

Одним із аспектів обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки також є пошук шляхів ефективної обробки і зберігання інформації про діяльність підприємства. Необхідно зазначити, що сучасний ринок інформаційних систем досить розвинений і пропонує як вітчизняні, так і зарубіжні програмні продукти.

За допомогою таких інформаційних продуктів підприємство може не лише вести бухгалтерський облік, як це було до раніше, а й управляти ресурсами, фінансовими потоками, здійснювати аналіз, бюджетування тощо. Модернізація програмного забезпечення дозволяє підприємству обрати таку систему автоматизації обліку, яка буде інтегруватися із іншими функціями управління.

Таблиця 2. Рекомендована структура Звіту про управління

Розділи Звіту про управління	Інформація, яка формує відповідний розділ Звіту про управління
Організаційна структура й опис діяльності підприємства	Організаційна структура підприємства, його стратегія та цілі, сфера його діяльності за географічним розташуванням і галузевим спрямуванням, а також інформація про продукцію та послуги, що виробляється/надаються підприємством, ринкову частку підприємства в різних сегментах, у яких воно провадить свою діяльність (за наявності такої інформації) тощо
Результати діяльності	Аналіз результатів діяльності підприємства, включаючи пояснення щодо динаміки розвитку підприємства за звітний період
Ефективність управління економічною безпекою	Результати моніторингу індикаторів економічної безпеки у розрізі її функціональних складових. Здійснюється аналіз динаміки індикаторів та причини змін. Відображення інформації здійснюється із врахуванням фактору комерційної таємниці
Екологічні аспекти	Інформація щодо впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище залежно від галузі, у якій функціонує підприємство, і від заходів з охорони довкілля та зменшення впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище
Соціальні аспекти й кадрова політика	Інформація про: <ul style="list-style-type: none"> • загальну кількість працівників і частку жінок на керівних посадах; • заохочення (мотивацію) працівників; • охорону праці та безпеку; • навчання та освіту персоналу; • рівні можливості працевлаштування; • повагу прав людини; • заходи з боротьби з корупцією та хабарництвом тощо
Ризики і загрози	Інформація про ключові ризики і загрози підприємства. Відображення політики підприємства щодо управління ризиками і загрозами з описом їхнього впливу на діяльність підприємства, а також підходів або інструментів, які використовуються підприємством для зменшення впливу таких ризиків і загроз
Дослідження та інновації	Загальна інформація про дослідження, інноваційну діяльність і розробки, які проводяться підприємством, обсяг витрат на такі заходи та їх вплив на діяльність підприємства
Фінансові інвестиції	Загальна інформація про фінансові інвестиції підприємства у цінні папери інших підприємств, фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні підприємства тощо
Перспективи розвитку	Інформація про перспективи подальшого розвитку підприємства з урахуванням ризиків і викликів під час провадження діяльності

Джерело: складено автором з урахуванням вимог [21].

Значного поширення у набуває ERP (Enterprise Resource Planning) — система планування та управління ресурсами підприємства. ERP-система — це корпоративна інформаційна система для автоматизації планування, обліку, контролю та аналізу всіх основних бізнес-процесів та вирішення бізнес-завдань в межах підприємства. ERP-система допомагає інтегрувати всі відділи та функції компанії в єдину систему, при цьому всі підрозділи працюють з єдиною базою даних і їм простіше обмінюватися між собою різною інформацією. ERP-система включає в себе різні функціональні модулі, наприклад, бухгалтерський і податковий облік, управління складом, транспортуваннями, кадровий облік, управління взаємовідносинами з клієнтами. Різні програмні модулі єдиної системи ERP дозволяють замінити застарілі інформаційні системи з управління логістикою, фінансами, проектами [17].

Програмне забезпечення класу ERP допомагає контролювати багато видів економічної

діяльності, включаючи виробництво, продаж, доставку, складання документів, контроль якості. Серед основних функцій ERP-системи управління трудовими ресурсами; планування виробництва і реалізації продукції; планування потреб у виробничих запасах, термінів і обсягів постачань для виконання плану виробництва продукції; управління запасами і закупівлями: ведення договорів, реалізація централізованих закупівель, забезпечення обліку та оптимізації складських запасів; планування виробничих потужностей; оперативне управління фінансами, включаючи складання фінансового плану і здійснення контролю за його виконанням, фінансовий та управлінський облік; управління проектами, включаючи планування етапів і ресурсів, необхідних для їх реалізації [18].

Найвідоміші програмні продукти, що реалізують концепцію ERP є системи mySAP ERP, MySAP All-in-One, SAP BusinessOne компанії SAP AG, а також Oracle E-Business Suite, JD

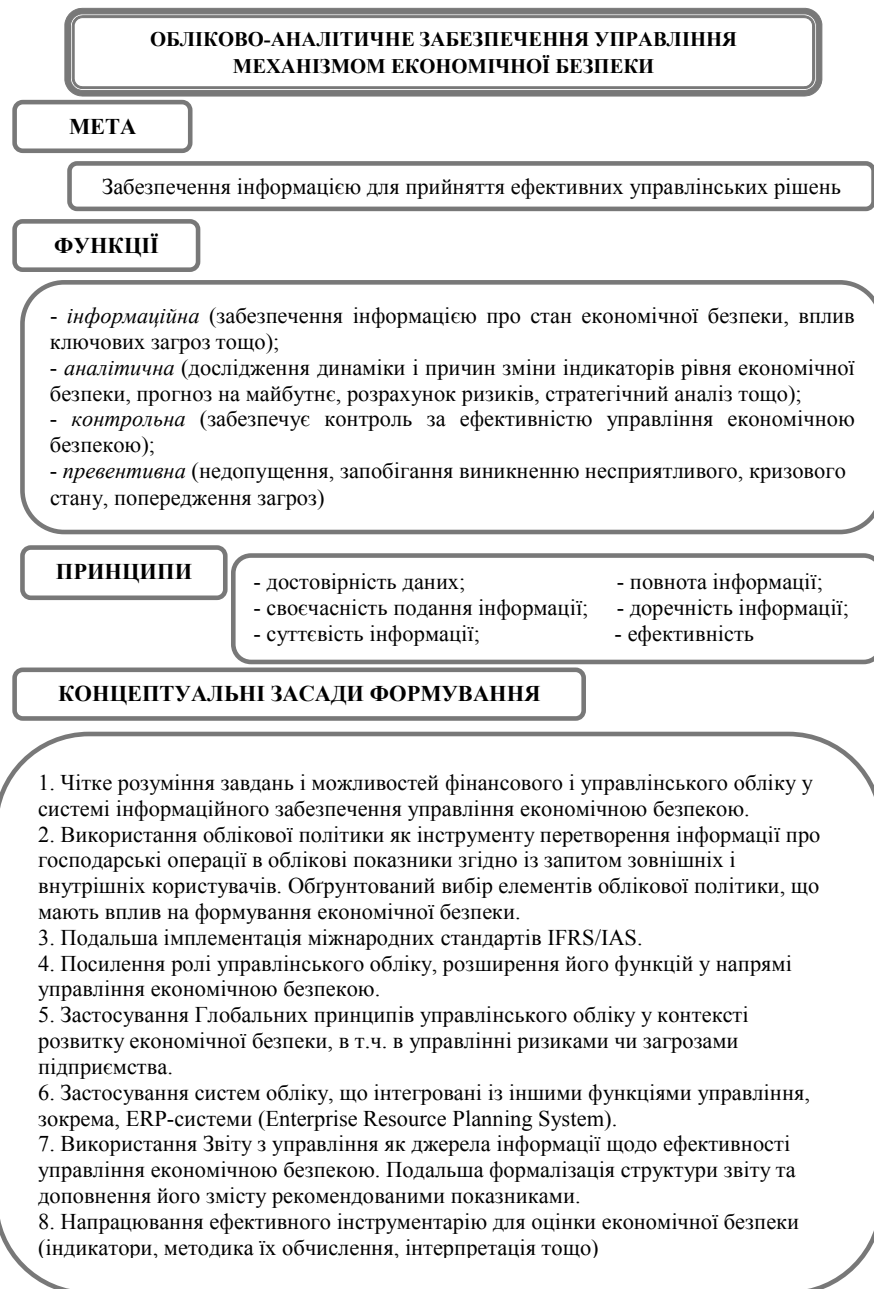

Рис. 1. Концептуальні засади формування моделі обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки

Джерело: розробка автора.

Edwards і PeopleSoft Enterprise компанії Oracle. Українські виробники програмного забезпечення також позиціонують свої системи як ERP, зокрема, мова йде про системи Фінексперт, IT-Підприємство, Мегаполіс, BSI, Дебет Плюс, Універсал ERP.

Крім того, окремі підприємства, навіть після введення санкцій у 2017 р., використовують російські ERP-системи: FlagmanExpress, КАС "Бізнес Люкс", Флагман, Фрегат — Корпорація, АВА Системи, Галактика — ERP, "1С: Управління виробничим підприємством 8.0", "Парус — Підприємство 8.5".

Основні переваги та недоліки використання ERP-системи подано у таблиці 1.

Дослідження присвячені створенню моделі обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки неможливі без врахування такого аспекту як формування звітних показників.

Звіт про управління в Україні було запроваджено внаслідок гармонізації українського бухгалтерського обліку з європейським. Це документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває

основні ризики та невизначеності його діяльності [8].

Важливим є те, що Звіт не належить до складу фінансової звітності, а його мета полягає у доповненні річної фінансової звітності необхідною інформацією, яка допоможе користувачам отримати достовірне уявлення про результати діяльності підприємства, перспективи його розвитку, зокрема, про основні ризики й невизначеності діяльності та дії керівництва відповідно до заявлених стратегічних планів розвитку компанії.

Звіту про управління запроваджено на вимогу Європейського Союзу, зокрема, мова йде про дві директиви:

1) Директива 2013/34/ЄС від 26.06.2013 р., що визначає питання бухгалтерського обліку, фінансової звітності й інших звітів окремих видів підприємств [19].

2) Директива 2014/95/ЄС від 22.10.2014 р., якою внесено зміни до згаданої вище Директиви 2013/34/ЄС щодо розкриття нефінансової інформації певними великими підприємствами та групами [20].

Наразі форма Звіту про управління не затверджена законодавчо, однак Методичні рекомендації зі складання звіту про управління від 7 грудня 2018 року № 982 [21] надають нам інформацію щодо бажаної структури і змісту Звіту. З урахуванням цих рекомендацій та розглядаючи Звіт з управління як потенційне джерело інформації щодо управління економічною безпекою підприємств, нами було рекомендовано таку структуру Звіту (табл. 2).

У рекомендовану структуру Звіту про управління було внесено такі зміни: 1) доповнено розділом "Ефективність управління економічною безпекою"; 2) розділ "Ліквідність і зобов'язання" вилучено, оскільки ця інформація відображається у розділі "Ефективність управління економічною безпекою" у межах фінансової складової економічної безпеки; 3) розділ "Ризики" змінено на "Ризики і загрози" з метою відображення інформації про ключові зовнішні і внутрішні загрози.

Вивчаючи проблеми інформаційного забезпечення управління економічною безпекою, не можна залишити поза увагою питання гармонізації бухгалтерського і статистичного обліку. Чисельні дослідження присвячені цій проблемі дозволяють зробити висновок про недоцільність механічного об'єднання цих двох систем обліку. Однак виняткова важливість даних статистичного спостереження для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень щодо сталого розвитку держави, галузі економіки чи

окремого підприємства, а також їх використання у наукових дослідженнях вимагають пошуку шляхів усунення ключових розбіжностей.

Існування розбіжностей насамперед стосується таких аспектів, як термінологія, оцінка, класифікація та методика формування показників. Гармонізація бухгалтерського і статистичного обліку з метою підвищення ефективності інформаційного забезпечення управління економічною безпекою на різних рівнях може бути здійснена за такими напрямками:

- 1) усунення термінологічних розбіжностей;
- 2) напрацювання єдиних підходів до оцінки активів і зобов'язань;
- 3) уніфікація таксономії;
- 4) використання спільної методики обчислення окремих показників.

У продовження проведених досліджень нами було зроблено спробу синтезувати описані вище складові формування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки.

На рисунку 1 подано авторське бачення створення моделі обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектору з урахуванням сучасних реалій, у якій зроблено акцент на чинниках, що є базовими для формування ефективної моделі обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки.

ВИСНОВКИ

За результатами проведених досліджень обґрунтовано теоретичні та методологічні підходи до створення моделі обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектору з урахуванням сучасних реалій.

Запропонована модель обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки аграрного сектору визначає мету, функції і принципи обліково-аналітичного забезпечення у контексті формування і розвитку економічної безпеки; окреслює концептуальні (базові) підходи, що мають бути покладені у основу формування сучасної моделі обліково-аналітичного забезпечення управління механізмом економічної безпеки. Зокрема мова йде про такі: розуміння завдань і можливостей фінансового і управлінського обліку у системі інформаційного забезпечення управління економічною безпекою; використання облікової політики як інструменту перетворення інформації про господарські операції в облікові показники згідно із запитом зовнішніх і внутрішніх користувачів; обґрунтованого вибо-

ру елементів облікової політики, що мають вплив на формування економічної безпеки; подальшої імплементації міжнародних стандартів IFRS/IAS; посилення ролі управлінського обліку та розширення його функцій у напрямі управління економічною безпекою; застосування Глобальних принципів управлінського обліку у контексті розвитку економічної безпеки; застосування систем обліку, що інтегровані із іншими функціями управління, зокрема, Enterprise Resource Planning System; використання Звіту з управління як джерела інформації щодо ефективності управління економічною безпекою; напрацювання ефективного інструментарію для оцінки економічної безпеки.

Література:

1. Петухова Т.О. Роль облікової політики в системі економічної безпеки підприємств. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. № 43. С. 167—169.
2. Бондарчук Н.В., Васильєва Л.М. Роль обліку у забезпеченні економічної безпеки підприємств. Молодий вчений. 2017. №9. С. 489—492.
3. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.А. Томашевська; за ред. Ф.Ф. Бутинця. Житомир: ПП "Рута", 2006. 528 с.
4. Жук В.М. До проблеми облікового забезпечення управління аграрним сектором економіки. Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2008. Вип. 16. Т. 3. С. 478—482.
5. Малахова А.В., Мартиненко О.В. Роль управлінського обліку у функціонуванні системи економічної безпеки торговельного підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 9. Ч. 5. С. 94—98.
6. Гнилицька Л.В. Концептуалізація управлінського обліку як інформаційної основи економічної безпеки підприємства. Фінанси, облік і аудит. 2013. Вип. 2 (22). С. 185—192.
7. Аткинсон Э.А., Банкер Р.Д., Каплан Р.С., Янг М.С. Управленческий учет, 3-е изд.: Пер с англ. М.: изд. дом "Вильямс", 2003. 878 с.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
9. Утенкова К.О. Фінансова звітність у контексті вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Стан та перспективи розвитку економіки України в умовах глобалізації: теорія і практики: кол. монографія / Під ред. О.О. Непочатенко. Умань, 2014. Ч. 2. С. 169—172.

10. Утенкова К.О. Облікова політика підприємств у контексті вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Соціально-економічні координати розвитку підприємницької діяльності: кол. моногр. Під ред. Ю.О. Нестерук. Умань, 2014. Ч.2. С. 14—20.

11. Жук В.Н. Основы институциональной теории бухгалтерского учета: монография. К.: "Аграрная наука", 2013. 408 с.

12. IAS 8 Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-8-accounting-policies-changes-in-accounting-estimates-and-errors/#about>

13. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

14. IFRS 9 Financial Instruments. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments/>

15. IAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-37-provisions-contingent-liabilities-and-contingent-assets/>

16. СІМА: глобальні принципи управлінського обліку для агросектору України. URL: <https://www.trn.ua/articles/13567/>

17. Стремякова Е. ERP-система планування та управління ресурсами підприємства. URL: <http://dss-bi.com.ua/System/erp-системи-планування-та-управління-р/?print=print>

18. ERP-система (планування ресурсів підприємства). URL: https://pidruchniki.com/1171062647760/informatika/erp-sistema_planuvannya_resursiv_pidpriyemstva

19. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0034>

20. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0095>

21. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління: затверджені наказом

Міністерства фінансів України від 7 грудня 2018 року №982. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mf18078?an=4>

References:

1. Pietukhova, T. O. (2013), "The role of accounting policy in the system of economic security of enterprises", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 2013, vol. 43, pp. 167—169.
2. Bondarchuk, N.V. and Vasilieva, L.M. (2017), "The role of accounting in ensuring the economic security of enterprises", *Molodyi vchenyi*, vol. 9, pp. 489—492.
3. Butynets, F.F., Voinalovych, O.P. and Tomashevskaya, I.L. (2006), *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku [Organization of accounting]*, Ruta, Zhytomyr, Ukraine.
4. Zhuk, V.M. (2008), "To the problem of accounting management of the agricultural sector of the economy", *Zbirnyk naukovykh prats Podilskoho derzhavnoho ahrarno-tekhnichnoho universytetu*, vol. 16 (3), pp. 478—482.
5. Malakhova, A.V. and Martynenko, O.V. (2014), "The role of management accounting in the functioning of the economic security system of a commercial enterprise", *Naukovyi visnyk Kheronskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 9 (5), pp. 94—98.
6. Hnylytska, L.V. (2013), "Conceptualization of management accounting as an information basis of economic security of the enterprise", *Finansy, oblik i audyt*, vol. 2 (22), pp. 185—192.
7. Atkinson, E. A. Banker, R. D. Kaplan, R. S. and Yanh, M. S. (2003), *Upravlencheskyi uchets [Managerial Accounting]*, Vyliams, Moscow, Russia.
8. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), Law of Ukraine "On accounting and financial reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 30 July 2020)
9. Utenkova, K.O. (2014), "Financial reporting in the context of the requirements of international financial reporting standards", *Stan ta perspektyvy rozvytku ekonomiky Ukrainy v umovakh globalizatsii: teoriia i praktyky*, vol. 2, pp. 169—172.
10. Utenkova, K.O. (2014), "Accounting policies of enterprises in the context of the requirements of international financial reporting standards", *Sotsialno-ekonomichni koordynaty rozvytku pidpriemnytskoi diialnosti*, vol. 2, pp. 14—20.
11. Zhuk, V.N. (2013), *Osnovy instytutsionalnoi teorii bukhhalterskoho obliku [Fundamentals of institutional accounting theory]*, Ahrarnaia nauka, Kyiv, Ukraine.
12. IFRS (2020), "IAS 8 Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors", available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-8-accounting-policies-changes-in-accounting-estimates-and-errors/#about> (Accessed 10 July 2020).
13. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 30 July 2020).
14. IFRS (2020), "IFRS 9 Financial Instruments", available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments/> (Accessed 30 July 2020).
15. IFRS (2020), "IAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets", available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-37-provisions-contingent-liabilities-and-contingent-assets/> (Accessed 30 July 2020).
16. CIMA Ukraine (2020), "CIMA: global principles of management accounting for the agricultural sector of Ukraine", available at: <https://www.trn.ua/articles/13567/> (Accessed 30 July 2020).
17. Stremiakova, E. (2017), "ERP — enterprise resource planning and management system", available at: <http://dss-bi.com.ua/System/erp-systemy-planuvannia-ta-upravlinnia-r/?print=print> (Accessed 30 July 2020).
18. Pleskach, V.L. and Zatonats'ka, T.H. (2011), "ERP— system (enterprise resource planning)", available at: https://pidruchniki.com/117106264-7760/informatika/erp-sistema_planuvannya_resursiv_pidpriemstva (Accessed 30 July 2020).
19. European Parliament and of the Council (2013), "Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0034> (Accessed 30 July 2020).
20. European Parliament and of the Council (2014), "Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0095> (Accessed 30 July 2020).
21. Ministry of Finance of Ukraine (2018), "Methodical recommendations for compiling a management report", available at: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mf18078?an=4> (Accessed 30 July 2020).

Стаття надійшла до редакції 10.08.2020 р.

УДК 631.145

О. А. Мишишин,
аспірант кафедри економіки підприємства та інвестицій,
Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID ID: 0000-0001-7677-4625

О. Ю. Ємельянов,
д. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій,
Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID ID: 0000-0002-1743-1646

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.16.42

ВИДІЛЕННЯ ТА ГРУПУВАННЯ ЧИННИКІВ, ЯКІ ОБУМОВЛЯЮТЬ ЕКОНОМІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ УТВОРЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО АГРОПРОМИСЛОВОГО КЛАСТЕРУ

О. Myshchysyn,
Postgraduate student of the Department of Business Economics and Investment, Lviv Polytechnic National University
О. Ymelyanov,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Business
Economics and Investment, Lviv Polytechnic National University

IDENTITYING AND GROUPING THE FACTORS THAT DETERMINE THE ECONOMIC EFFICIENCY OF THE FORMATION OF A CROSS-BORDER AGRO-INDUSTRIAL CLUSTER

Метою цього дослідження було виділення та групування чинників, які обумовлюють економічну ефективність утворення транскордонного агропромислового кластеру. Показано необхідність виокремлення індивідуальної та сукупної економічної ефективності утворення транскордонного агропромислового кластеру. Встановлено роль, яку відіграє ця ефективність у забезпеченні стійкості кластеру. Обґрунтовано доцільність використання з метою оцінювання економічного ефекту від утворення кластеру показника очікуваного приросту надприбутку його учасників. Виявлено існування значної кількості факторів, які справляють вплив на рівень економічної ефективності утворення транскордонного агропромислового кластеру. Встановлено існування взаємозв'язків між цими факторами. Обґрунтовано доцільність поділу цих факторів на чотири групи, а саме на: фактори, які обумовлюють вплив на обсяги господарської діяльності учасників кластеру; фактори, які впливають на прибутковість цієї діяльності; фактори, які справляють вплив на обсяг активів учасників кластеру; фактори, які впливають на норму прибутковості інвестицій, прийнятну для учасників кластеру. Показано, що утворення транскордонного агропромислового кластеру дає змогу зменшити норму прибутковості інвестицій завдяки зниженню ризикованості діяльності учасників цього кластеру.

Ensuring sustainable economic development of the agro-industrial complex of Ukraine requires the formation of new organizational structures that allow improving the interaction between the participants of this complex and achieve a synergistic effect. In particular, it is important to establish long-term mutually beneficial relations between agricultural producers, food industry enterprises, entities engaged in trade activities, and enterprises manufacturing means of production.

One of the possible forms of effective relationships between the subjects of the agro-industrial complex is the formation of agro-industrial clusters. In this case, such clusters may contain participants from neighbouring countries, i.e., be cross-border ones. For the entry of a certain person into the cross-border agro-industrial cluster to be expedient, it should provide an appropriate level of economic efficiency.

Considering this, the study aimed at identifying and grouping the factors that determine the economic efficiency of the formation of a cross-border agro-industrial cluster.

The need to distinguish between individual and aggregate economic efficiency of the formation of a cross-border agro-industrial cluster is shown. The role that this efficiency plays in ensuring the stability of the cluster is determined. The expediency of using the indicator of the expected increase in the profit of its participants to assess the economic effect of the formation of the cluster is substantiated. The existence of a significant number of factors that affect the level of economic efficiency of the formation of a cross-border agro-industrial cluster is identified. The relationship between these factors is established. The expediency of dividing these factors into four groups is substantiated, namely: factors that determine the impact on the volume of economic activity of cluster members; factors that affect the profitability of this activity; factors that affect the volume of assets of cluster members; factors that affect the rate of return on investment acceptable to cluster members.

It is shown that the formation of a cross-border agro-industrial cluster makes it possible to reduce the rate of return on investment by reducing the risk of the participants of this cluster.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, транскордонний кластер, синергетичний ефект, економічна ефективність, фактор впливу, групування, ризикованість.

Key words: agro-industrial complex, cross-border cluster, synergetic effect, economic efficiency, impact factor, grouping, risk.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Забезпечення стійкого економічного розвитку агропромислового комплексу України потребує утворення нових організаційних структур, які дають змогу покращити взаємодію між учасниками цього комплексу та досягти синергетичного ефекту. Зокрема важливе значення має встановлення довгострокових взаємовигідних відносин між виробниками сільськогосподарської продукції, підприємствами харчової промисловості, суб'єктами, які здійснюють торгівельну діяльність, а також підприємствами, які виготовляють засоби виробництва. Однією з можливих форм встановлення дієвих взаємозв'язків між суб'єктами агропромислового комплексу є утворення агропромислових кластерів. Водночас такі кластери можуть містити учасників із сусідніх країн, тобто бути транскордонними. Для того щоб входження певної особи до складу транскордонного агропромислового кластеру було доцільним, таке входження повинно забезпечувати належний рівень економічної ефективності. Проте оцінювання очікуваного рівня економічної ефективності утворення транскордонного агропромислового кластеру ускладнено існуванням значної кількості чинників, що обумовлюють цей рівень. Тому обґрунтування доцільності створення транскордонного агропромислового кластеру повинно базуватися на попередньому виокремленні та групуванні головних чинників, які справляють вплив на ефективність такого створення, а також на встановленні механізму цього впливу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливість створення кластерів у різних видах економічної діяльності переконливо обґрунтована у працях багатьох вчених. Зокрема такими науковцями: М.П. Войнаренко [1], Н.Ф. Добрева [2], В.В. Осокольський [3] та ін. визначено основні напрями розвитку кластерів в Україні, встановлено вплив кластеризації на конкурентоспроможність вітчизняної економіки, окреслено шляхи вдосконалення державного регулювання процесів утворення та розвитку кластерів. Значну увагу у науковій літературі приділено також і дослідженню закономірностей функціонування агропродовольчих та агропромислових кластерів. Зокрема це питання докладно розглянуто у працях таких науковців: Л.О. Богінська [4], Н.С. Венгерська [5], С.М. Гужвенко [7], Ю.А. Кормишкін [6], О.М. Маслак [7], Д.В. Мельникова [5], К.І. Полівода [6], В.А. Самофатова [8; 9], О.С. Тудой [6] та ін. Стосовно питання організування діяльності транскордонних агропромислових кластерів, то йому в науковій літературі присвячено значно меншу увагу. Зокрема докладне вивчення цього питання виконано у працях Л.А. Кірової [10]. Однак у науковій літературі, в якій розглядається діяльність агропромислових кластерів та, зокрема, тим з них, що мають транскордонний характер, недостатньо приділено увагу виділенню та групуванню чинників, які обумовлюють економічну ефективність утворення таких кластерів. Тому це питання, зважаючи також і на його актуальність, потребує подальших досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є виділення та групування чинників, які обумовлюють економічну ефективність утворення транскордонного агропромислового кластеру.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Утворення транскордонного агропромислового кластеру може обумовити суттєві зміни як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищах функціонування учасників цього кластеру. Такі зміни можуть мати як позитивний, так і негативний характер, що визначається впливом відповідних чинників, які обумовлюють економічну ефективність утворення кластерів. Загалом позитивні економічні наслідки створення транскордонного агропромислового кластеру відображаються, насамперед, у нарощуванні виробничо-збутового потенціалу тих підприємств, які входять до складу кластеру, а також у зростанні рівня їх конкурентоспроможності. Відповідно, чинники економічної ефективності утворення транскордонного агропромислового кластеру значною мірою співпадатимуть із факторами, які обумовлюють величину виробничо-збутових можливостей підприємств [11, с. 130—134] та рівень конкурентоспроможності цих підприємств та їхньої продукції [12, с. 12—16].

Важливо також відзначити той факт, що до складу транскордонного агропромислового кластеру можуть входити не лише особи, основною метою діяльності яких є отримання прибутку, але й інші установи. Зокрема до останніх належать органи державної та місцевої влади, заклади вищої освіти, науково-дослідні інститути тощо. Для цих учасників зміст ефекту від утворення транскордонного агропромислового кластеру може відрізнятися порівняно із випадком осіб, які здійснюють виключно підприємницьку діяльність. Зокрема з точки зору цілей діяльності органів державної та місцевої влади створення транскордонного агропромислового кластеру повинно призводити до збільшення податкових та інших обов'язкових платежів, зростання кількості робочих місць, покращення екологічної ситуації в регіоні тощо. Вивчення механізмів дії факторів, які призводять до таких змін потребує окремого дослідження, а у цій роботі ефективність утворення транскордонного агропромислового кластеру розглядатиметься з точки зору підприємств, що прагнуть максимізувати свій прибуток з урахуванням необхідних обсягів інвестиційних ресурсів.

Загалом утворення кластерів дає підприємствам, які є їхніми учасниками, такі головні додаткові переваги:

1) доступ до додаткових ресурсів. Зокрема це можуть бути ресурси, які певні учасники кластеру надають іншим його учасникам. Водночас такі ресурси можуть мати і нематеріальний характер та включати відомості про: нові технологічні процеси та інші види інновацій, передовий досвід щодо організації господарської діяльності, постачальників та споживачів продукції тощо. Також можливою є ситуація, за якої учасники кластеру, об'єднавшись, можуть спільно використовувати певний вид ресурсу, тим самим отримавши економію своїх коштів порівняно із випадком, коли придбання та (або) експлуатація цього ж ресурсу здійснюється окремо кожним із учасників;

2) можливість отримувати певні ресурси за більш низькою ціною або використовувати їх з меншими витратами. Зокрема це може стосуватися вартості матеріалів, які підприємства отримуватимуть від постачальників, які теж є учасниками кластеру. Загалом ефект зміни витрат на придбання та (або) використання виробничих та фінансових ресурсів внаслідок входження підприємств до кластерів є особливо відчутним у разі, якщо такі кластери мають транскордонний або транснаціональний характер. Це обумовлено тим, що у цьому випадку підприємства — учасники кластеру належать до різних країн, у яких ціни на ресурси можуть суттєво відрізнятися;

3) отримання доступу до додаткових послуг, результати яких купуватимуться підприємствами — учасниками кластеру. Водночас учасники кластеру можуть отримувати доступ як до зовсім нових для них послуг, так і до більш обсягів традиційних видів послуг;

4) отримання доступу до більш дешевих послуг, результати яких купуватимуться підприємствами — учасниками кластеру. Зокрема отримання такого доступу може відбуватися у випадку, коли підприємства, які провадять однаковий вид економічної діяльності, об'єднавшись у кластер, спільно купують результати певних послуг. Для прикладу, до цих послуг можна віднести проведення маркетингових досліджень, стимулювання збуту продукції тощо. Очевидно, що за таких умов видатки на придбання цих видів послуг зменшуються обернено пропорційно до зростання кількості об'єднаних у кластер підприємств, які провадять однаковий вид економічної діяльності;

5) вдосконалення виробничої програми та асортиментної політики підприємств, зокрема,

завдяки збільшенню частки обсягів виготовлення та реалізації тих видів продукції, виробництво й збут яких для відповідних підприємств є найбільш прибутковими. Це відбувається у випадку, коли підприємства, об'єднавшись у кластер, розподіляють між собою напрями своєї діяльності. Тоді кожне підприємство може зосередитися на виробництві тих видів продукції, прибутковість яких є для підприємства найбільш високою. Отже, формування кластеру за певних умов може підвищити ступінь спеціалізації його учасників, що забезпечуватиме підвищення прибутковості їх господарської діяльності;

6) зниження норм витрат певних видів ресурсів на виконання деяких видів операцій, пов'язаних із виготовленням та збутом продукції учасниками кластеру. Прикладом такого зниження може виступати економія ресурсів, пов'язаних із транспортуванням матеріалів та (або) готової продукції внаслідок того, що учасники кластеру є між собою географічно близькими;

7) зниження ризику господарської діяльності підприємств. Таке зниження у разі входження підприємства до складу певного кластеру може бути обумовлено, зокрема, підвищенням стабільності надходжень матеріалів та інших видів ресурсів, а також зростанням рівня передбачуваності майбутнього попиту та цін на продукцію. Також джерелом зменшення ризику господарської діяльності підприємств, які входять до складу кластеру, може виступати не лише зменшення невизначеності, притаманної зовнішньому середовищу цих підприємств, але й підвищення їх здатності пристосовуватися до змін за рахунок покращення гнучкості та прогресивності виробничо-збутових процесів та їх ресурсного забезпечення.

Таким чином, можна виділити сім напрямів можливих переваг від входження підприємств до складу кластерів. Проте слід відзначити, що не завжди таке входження призводить лише до позитивних для підприємства наслідків за усіма переліченими вище їх напрямками. Зокрема можливою є ситуація, за якої підприємство-учасник кластеру буде вимушене продавати свою продукцію іншому учаснику за більш низькою ціною, проте, згідно із довгостроковими контрактами і у значних обсягах. У цьому випадку підприємство, яке поставляє продукцію, втратить частину свого прибутку внаслідок зниження цін на продукцію, однак, може отримати додатковий економічний зиск внаслідок зростання обсягів збуту та зниження ризикованості комерційної діяльності.

З викладеного вище, зокрема, впливає той факт, що доцільність входження підприємства до складу певного кластеру повинна бути попередньо ретельно оціненою. Критерієм такого оцінювання може виступати величина надприбутку. Ця величина являє собою різницю між фактичним обсягом чистого прибутку підприємства та мінімально припустимим з точки зору його власників обсягом цього прибутку. Своєю чергою мінімально припустимий з точки зору власників підприємства обсяг його чистого прибутку визначається як добуток середньорічної величини активів підприємства та мінімально припустимої для його власників норми прибутковості інвестицій. Ця норма загалом, повинна встановлюватися самостійно власниками та менеджерами підприємства та включати безризикову норму інвестицій, а також різноманітні надбавки до неї, серед яких найбільш значною є надбавка за ризикованість господарської діяльності.

Отже, входження підприємства до складу кластеру є доцільним, якщо надприбуток цього підприємства після такого входження зросте. При цьому і інші підприємства-учасники кластеру повинні отримувати певний економічний зиск від входження нового підприємства до цього кластеру. Цей зиск відображатиметься у зростанні надприбутку, принаймні, у деяких учасників кластеру, у той час, коли надприбуток усіх інших учасників кластеру не знижуватиметься. Таким чином, ефективність утворення кластеру можна представити у вигляді матриці, кожен елемент якої характеризує приріст надприбутку певного учасника (кожному з учасників — реципієнтів додаткового надприбутку відповідає певний стовпець матриці) від входження до складу кластеру іншого учасника (кожному з учасників, які генерують надприбуток від входження у кластер, відповідає певний рядок матриці).

Враховуючи викладене вище, доцільно вказати на такі два моменти:

— по-перше, для будь-якого виду кластерів необхідно розрізняти індивідуальну та загальну економічну ефективність його утворення. Індивідуальна ефективність утворення кластеру характеризуватиметься сумою значень елементів матриці економічних наслідків від такого утворення за відповідним її стовпцем. Якщо ж застосовувати відносні показники оцінювання, то цю суму можна зіставити із інвестиціями, які відповідний учасник поніс у зв'язку із входженням до складу кластеру, або із величиною надприбутку цього учасника у випадку, якщо б він відмовився від входження до клас-

теру. Стосовно загальної економічної ефективності утворення кластеру, то вона характеризується сумарною величиною усіх значень елементів матриці економічних наслідків від такого утворення;

— по-друге, ефективність утворення кластеру відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості кластеру. Дійсно, для того щоб кластер був стійким, його утворення повинно призводити до позитивного економічного ефекту у всіх учасників. Водночас вихід будь-якого учасника зі складу кластеру не повинен призводити до збільшення величини надприбутку будь-якого іншого учасника (учасників) цього кластеру. У формалізованому вигляді ці умови можна подати таким чином:

для належної стійкості кластеру підприємств необхідно, щоб значення усіх елементів матриці економічних наслідків від утворення кластеру не були від'ємними, а за кожним рядком та кожним стовпцем цієї матриці розташовувався хоча б один додатний елемент.

Проте необхідно відзначити той факт, що побудова матриці економічних наслідків від утворення кластеру може стикатися із суттєвими труднощами. Ці труднощі, зокрема, пов'язані із необхідністю враховувати вплив значної кількості чинників, які обумовлюють економічну ефективність утворення кластеру. Також слід зважати на те, що поділ економічних наслідків від такого утворення за учасниками кластеру (тобто визначення частки впливу кожного учасника на ці наслідки) може бути ускладнений можливим мультиплікативним ефектом (за якого спільний вплив учасників не може бути повною мірою розподілений за кожним з них).

Стосовно врахування чинників, які обумовлюють економічну ефективність утворення кластеру, то таке врахування повинно базуватися на попередньому групуванні цих чинників, а також на встановленні зв'язків між ними. Водночас доцільно побудувати модель взаємо-

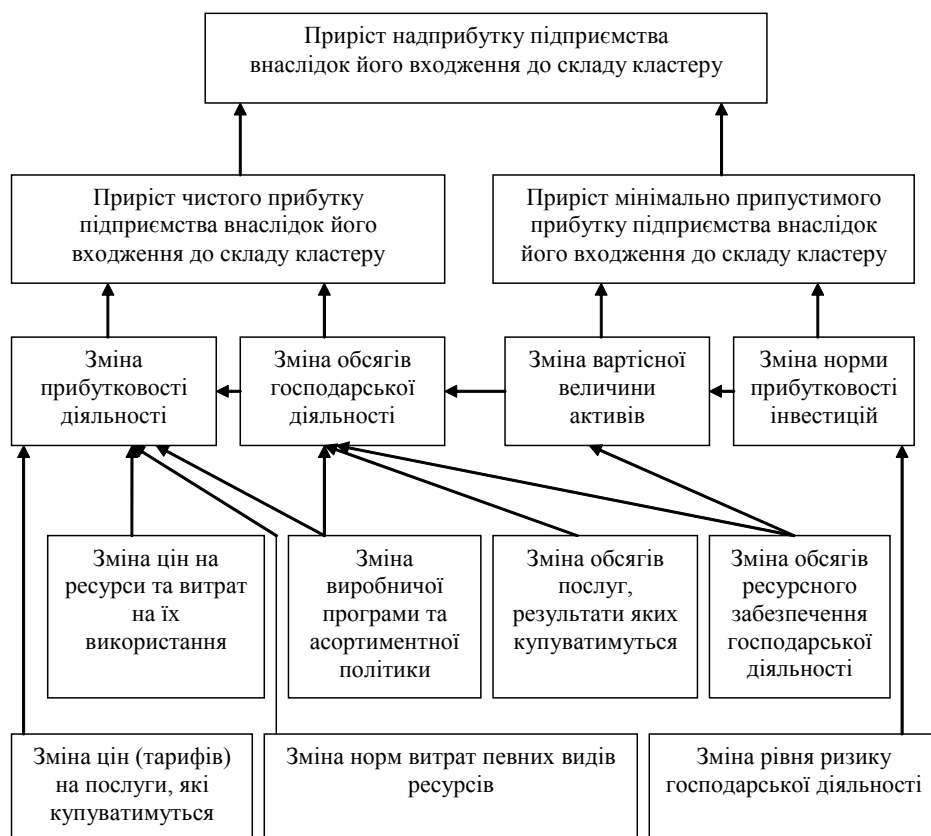

Рис. 1. Модель взаємозв'язків між цими чинниками, які обумовлюють економічну ефективність утворення кластеру
Джерело: розроблено авторами.

зв'язків між цими чинниками та їх групами, яка має ієрархічний характер і містить три рівня, а саме (рис. 1):

1. Базовий рівень, який включає сім чинників, які лежать в основі формування економічної ефективності утворення кластеру. Ці чинники відповідають переліченим вище напрямкам можливих переваг від входження підприємств до складу кластерів. Отже, до чинників базового рівня слід віднести такі: зміна обсягів ресурсного забезпечення господарської діяльності; зміна цін на ресурси та витрат, пов'язаних із їх використанням; зміна обсягів послуг, результати яких купуватимуться; зміна цін (тарифів) на послуги, які купуватимуться; зміна виробничої програми та асортиментної політики; зміна норм витрат певних видів ресурсів на виконання деяких видів операцій, пов'язаних із виготовленням та збутом продукції; зміна рівня ризику господарської діяльності.

2. Середній рівень, який містить чинники, які є похідними від чинників базового рівня. Ці чинники включають: зміну обсягів господарської діяльності (насамперед, доходів від реалізації продукції); зміну прибутковості господарської діяльності; зміну вартісної величини активів та зміну норми прибутковості інвестицій. Необ-

Таблиця 1. Окремі показники діяльності підприємств харчосмакової промисловості за 2019 рік, усереднені за групами цих підприємств

Назви груп підприємств	Кількість підприємств, одиниць	Середня прибутковість активів, частки одиниці	Середня норма прибутковості інвестицій, частки одиниці	Середня надприбутковість активів, частки одиниці	Середній рівень використання виробничих потужностей, частки одиниці
Підприємства із високою надприбутковістю	3	0,27	0,17	0,1	0,55
Підприємства із середньою надприбутковістю	8	0,19	0,14	0,05	0,48
Підприємства із низькою надприбутковістю	14	0,15	0,13	0,02	0,41
Підприємства із від'ємною надприбутковістю	25	0,11	0,15	-0,04	0,36

Джерело: розраховано авторами на основі даних про діяльність досліджуваних підприємств.

хідно відзначити, що між усіма переліченими чинниками є певний взаємозв'язок. Зокрема зміна обсягів господарської діяльності, як правило, справляє вплив на її прибутковість. Своєю чергою зміна величини активів підприємства може обумовити зміну величини його доходів. Зрештою зміна норми прибутковості інвестицій може викликати зміну величини активів підприємства (зокрема, із зменшенням цієї норми схильність підприємства до нарощування активів повинна зростати).

3. Вищий рівень, який містить чинники, які безпосередньо впливають на зміну надприбутку підприємства внаслідок його входження до складу певного кластеру. До цих чинників належать зміна чистого прибутку підприємства та зміна мінімально припустимої з точки зору

власників підприємства величини його чистого прибутку.

Отже, якщо розглядати взаємозв'язок між першим та другим рівнями чинників впливу на ефективність входження підприємства до складу певного кластерного об'єднання, то з'являється можливість поділу чинників другого рівня на чотири групи, а саме на: фактори, які обумовлюють вплив на обсяги господарської діяльності учасників кластеру; фактори, які впливають на прибутковість цієї діяльності; фактори, які справляють вплив на обсяг активів учасників кластеру; фактори, які впливають на норму прибутковості інвес-

тицій, прийнятну для учасників кластеру. Водночас можливою є ситуація, за якої один і той самий чинник першого рівня ієрархії чинників справляє вплив на декілька чинників другого рівня.

З викладеного вище випливає, що оцінювання економічних наслідків можливого входження підприємства до складу певного кластеру потребує попереднього оцінювання наявної величини надприбутку досліджуваного підприємства та встановлення можливостей щодо збільшення цієї величини. У зв'язку з цим нами було обчислено величину надприбутку п'ятидесяти підприємств харчосмакової промисловості, які розташовані у прикордонних районах західного регіону України. На підставі виконаних обчислень було розраховано показник над-

прибутковості підприємств (як відношення їх надприбутку до середньої вартісної величини активів). За результатами цього розрахунку усі підприємства було поділено на чотири групи, як це представлено у таблиці 1.

Як випливає з даних, наведених у таблиці 1, більшість досліджуваних підприємств характеризувалися від'ємною або низькою надприбутковістю. Водночас такі підприємства мали найменший рівень використання їх виробничих потужностей та найбільшу норму прибутковості інвестицій.

Слід відзначити, що показники норми прибутковості інвестицій встановлювалися для кожного з

Таблиця 2. Рівні окремих видів економічних ризиків господарської діяльності підприємств

Назви груп підприємств	Середній рівень ризику діяльності, пов'язаної із постачанням ресурсів, балів	Середній рівень ризику виробничої діяльності, балів	Середній рівень ризику збутової діяльності, балів	Середній рівень ризику фінансово-інвестиційної діяльності, балів
Підприємства із високою надприбутковістю	6,4	3,2	7,3	4,8
Підприємства із середньою надприбутковістю	7,2	4,0	8,1	5,3
Підприємства із низькою надприбутковістю	6,9	4,1	8,4	5,8
Підприємства із від'ємною надприбутковістю	8,6	5,1	9,2	6,5

Джерело: усереднено авторами на основі опитування власників та менеджерів досліджуваних підприємств.

досліджуваних підприємств окремо на підставі опитування їх власників та менеджерів. Також ними було оцінено рівні окремих видів економічних ризиків господарської діяльності підприємств у десятибальній шкалі (табл. 2).

З даних, представлених у таблиці 2, випливає, що найбільший рівень ризику, на думку власників та менеджерів досліджуваних підприємств, є притаманним їх діяльності, пов'язаної із постачанням ресурсів, а також збутовій діяльності. Проте зменшення рівня цих ризиків закономерно обумовить зниження норми прибутковості інвестицій. Цікаво відмітити, що у разі зниження норми прибутковості інвестицій для всіх досліджуваних підприємств на 0,05 з одночасним підвищенням рівня завантаження виробничих потужностей до 0,8 надприбутковість досліджуваних підприємств суттєво підвищиться (табл. 3). Зокрема за таких умов надприбутковість усіх підприємств стає додатною.

Отже, суттєве підвищення економічної ефективності господарської діяльності досліджуваних підприємств потребує зниження ризикованості цієї діяльності та зростання рівня використання виробничих потужностей. Досягнення цих результатів можливо здійснити на засадах входження досліджуваних підприємств до складу транскордонних агропромислових кластерів. Зокрема внаслідок цього підприємства отримують додаткові ринки збуту та доступ до прогресивних технологічних процесів.

ВИСНОВКИ

1. Однією з можливих форм встановлення дієвих взаємозв'язків між суб'єктами агропромислового комплексу є формування агропромислових кластерів. Водночас такі кластери можуть містити учасників із сусідніх країн, тобто бути транскордонними. Для того щоб входження певної особи до складу транскордонного агропромислового кластеру було доцільним, таке входження повинно забезпечувати належний рівень економічної ефективності, зокрема, отримання підприємствами-учасниками кластеру належної величини надприбутку.

2. Існує значна кількість чинників, які справляють вплив на рівень економічної ефективності утворення транскордонного агропромислового кластеру. Доцільно поділити ці чинники на чотири групи, а саме на: чинники, які обумовлюють вплив на обсяги господарської діяльності учасників кластеру; чинники, які

Таблиця 3. Очікуване зростання надприбутковості підприємств у разі зниження норми прибутковості інвестицій на 0,05 з одночасним підвищенням рівня завантаження виробничих потужностей до 0,8

Назви груп підприємств	Базовий усереднений рівень надприбутковості за 2019 рік, частки одиниці	Очікуваний приріст усередненого рівня надприбутковості, частки одиниці	Очікуваний усереднений рівень надприбутковості за, частки одиниці
Підприємства із високою надприбутковістю	0,1	0,07	0,17
Підприємства із середньою надприбутковістю	0,05	0,08	0,13
Підприємства із низькою надприбутковістю	0,02	0,09	0,11
Підприємства із від'ємною надприбутковістю	-0,04	0,08	0,04

Джерело: розраховано авторами.

впливають на прибутковість цієї діяльності; чинники, які справляють вплив на обсяг активів учасників кластеру; чинники, які впливають на норму прибутковості інвестицій, прийнятну для учасників кластеру.

3. У роботі було обчислено величину надприбутку п'ятидесяти підприємств харчосмакової промисловості, які розташовані у прикордонних районах західного регіону України, та розраховано їх надприбутковість. Було встановлено, що суттєве підвищення ефективності господарської діяльності досліджуваних підприємств потребує зниження рівня їх ризикованості та покращення використання виробничих потужностей. Досягнення цих результатів можливо здійснити на засадах входження досліджуваних підприємств до складу транскордонних агропромислових кластерів.

4. Подальші дослідження за темою цієї статті потребують вдосконалення методологічних засад обчислення ефекту від утворення транскордонного агропромислового кластеру для тих його учасників, що не ставлять за мету отримання та максимізацію величини прибутку.

Література:

1. Войнаренко М.П. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів. 2008. Економіст. № 10. С. 27—30.
2. Добре́ва Н.Ф. Основні напрями розвитку транскордонних кластерів в Україні. Ефективність державного управління. 2013. Вип. 34. С. 246—253.
3. Осокольський В.В. Кластеризація — вагомий фактор підвищення конкурентоспро-

можності економіки України. Економіка України. 2014. № 11. С. 3—12.

4. Богінська Л.О. Кластерний підхід до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва Сумської області. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2009. № 1. С. 248—252.

5. Венгерська Н.С., Мельникова Д.В. Класифікація як фактор розвитку агропромислового комплексу України. Вісник Запорізького національного університету. 2014. № 3 (23). С. 95—102.

6. Kormyshkin Yu.A., Polivoda K.I., Tudos O.S. World experience of agricultural clusters formation and their development in Ukraine. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2018. Вип. 15. С. 83—89.

7. Маслак О.М., Гужвенко С.М. Створення регіональних органічних сільськогосподарських кластерів в Україні. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 6. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/6-2017>.

8. Самофатова В.А. Формування зернового кластеру як передумова сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону. Регіональна економіка 2017. № 1. С. 30—37.

9. Самофатова В.А., Карп А.О. Роль агропродовольчих кластерів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності причорноморського регіону. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 33. С. 154—158.

10. Кірова Л.Л. Дослідження досвіду формування і розвитку транскордонних агропромислових кластерів у ЄС та можливостей його застосування в країнах з ринковою економікою, що розвивається. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 4. С. 13—16.

11. Emelyanov O., Petrushka, T., Lesyk L., Hryshko, V. The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. International Journal of Business, Humanities and Technology. 2014. № 4. P. 129—135.

12. Emelyanov A., Kurylo O., Vysotskij A. Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. Ekontechmod. An international quarterly journal. 2013. № 4. P. 11—17.

References:

1. Voinarenko, M. P. (2008), "Clusters as poles of growth of competitiveness of regions", Ekonomist, vol. 10, pp. 27—30.

2. Dobrieva, N. F. (2013), "The main directions of development of cross-border clusters in Ukraine", Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia, vol. 34, pp. 246—253.

3. Osokolskyi, V. V. (2014), "Clustering is an important factor in increasing the competitiveness of Ukraine's economy", Ekonomika Ukrainy, vol. 11, pp. 3—12.

4. Bohinska, L. O. (2009), "Cluster approach to improving the efficiency of agricultural production in Sumy region", Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu, vol. 1, pp. 248—252.

5. Venherska, N. S. and Melnykova, D. V. (2014), "Clustering as a factor in the development of the agro-industrial complex of Ukraine", Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, vol. 3 (23), pp. 95—102.

6. Kormyshkin, Yu. A. Polivoda, K. I. and Tudos, O. S. (2018), "World experience of agricultural clusters formation and their development in Ukraine", Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu, Seriia: Ekonomika, vol. 15, pp. 83—89.

7. Maslak, O. M. and Huzhvenko, S. M. (2017), "Creation of regional organic agricultural clusters in Ukraine", Infrastruktura rynku, [Online], vol. 6, available at: <http://www.market-infr.od.ua/uk/6-2017> (Accessed 10 Aug 2020).

8. Samofatova, V. A. (2017), "Formation of a grain cluster as a prerequisite for sustainable development of the agri-food sector of the Southern region", Rehionalna ekonomika, vol. 1, pp. 30—37.

9. Samofatova, V. A. and Karp, A. O. (2018), "The role of agri-food clusters in increasing the international competitiveness of the Black Sea region", Prychornomorski ekonomichni studii, vol. 33, pp. 154—158.

10. Kirova, L. L. (2014), "Research of experience of formation and development of cross-border agro-industrial clusters in the EU and possibilities of its application in the countries with market economy developing", Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu, vol. 4, pp. 13—16.

11. Emelyanov, O. Petrushka, T. Lesyk, L. and Hryshko, V. (2014), "The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products", International journal of business, humanities and technology, vol. 4, pp. 129—135.

12. Emelyanov, A. Kurylo, O. and Vysotskij, A. (2013), "Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential", Ekontechmod, An international quarterly journal, vol. 4, pp. 11—17.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2020 р.

УДК 338.45:664

К. В. Дорожкіна,
аспірант відділу інституціонального забезпечення природокористування,
Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-3132-998X

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.16.50

МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЧНИМ ВИРОБНИЦТВОМ НА ПРИКЛАДІ ЗАКРИТОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА "ЖИТОМИРСЬКІ ЛАСОЩІ"

K. Dorozhkina,
Postgraduate student of the Department of institutional support for nature management, Institute of Agroecology
and Nature Management of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

MARKETING MANAGEMENT OF ORGANIC PRODUCTION ON THE EXAMPLE OF CLOSED JOINT-STOCK COMPANY "ZHYTOMYRSKI LASOSCHI"

У статті розглянуто поняття маркетингового управління, визначено його основні завдання, досліджено процес управління маркетинговою діяльністю, описано концепції маркетингу. Зосереджено увагу на соціально-етичному маркетингу, оскільки покупці набувають екологічної свідомості і все більше віддають перевагу продуктам, під час виробництва яких не було спричинено негативних наслідків на навколишнє природне середовище. Розглянуто дослідження з використання продуктів переробки винограду, що є інновацією в кондитерській галузі та мінімізацією впливу на довкілля, оскільки утилізація відходів підприємств виноробства визначена як екологічна проблема. Дослідження показують, що використання таких відходів у кондитерській галузі є корисним не тільки для навколишнього природного середовища, а й для споживача. Запропоновано підприємство "Житомирські ласощі", що входить до п'ятірки лідерів кондитерського ринку України для розробки безпосередніх заходів маркетингового управління і визначення економічного ефекту від їх впровадження. Досліджено його місію та цінності, серед яких варто виділити виготовлення корисної, якісної та інноваційної продукції. Розглянуто вплив ЗАТ "ЖЛ" на навколишнє середовище, канали збуту продукції, потужності підприємства, сертифікацію, асортимент товару, а також присутність на міжнародних ринках продукції підприємства.

Розроблено проект впровадження нової виробничої лінії органічного виробництва підприємства ЗАТ "Житомирські ласощі", визначено комплекс маркетингових заходів по проекті. До складу асортименту запропоновано включити цукерки, мармеладно-пастильні та фруктові-желейні вироби, що будуть включати продукти вторинної переробки винограду. Розраховано кошторис впровадження проекту, виручку від реалізації, експлуатаційні витрати, досліджено потоки готівки підприємства, виявлено економічний ефект від впровадження інновації, побудовано графік чистих грошових надходжень. Обґрунтовано доцільність запровадження запропонованих заходів, що продемонстрували розраховані показники прибутковості з врахуванням ставки дисконтування.

The article considers the concept of marketing management, defines its main tasks, explores the process of management of the marketing activity, describes the concepts of marketing. The article focuses on ethical and socio responsible marketing, as consumers are becoming more environmentally conscious and increasingly prefer products that do not have a negative impact on the environment. A study about the use of the grape-processed products is considered; it is an innovation in the confectionery industry which minimizes the impact of the disposal waste of the factories on the environment. This impact is identified as an ecological problem. The studies show that the use of such waste in the confectionery industry is beneficial not only for the environment, but also for the consumer. The factory CJSC "Zhytomyrski Lasoschi" — one of the five leaders of the confectionery market in Ukraine — is considered for the development of direct marketing management measures and for the definition of the economic effect from the measures implementation. Its mission and values have been studied, among which the production of useful, high-quality and innovative products is highlighted. The impact of CJSC "ZhL" on the environment, sales channels, enterprise capacity, certification, product range, as well as the presence of the enterprise's products on the international markets are considered.

The project of introduction of a new organic production line to the CJSC "Zhytomyrski Lasoschi" is developed, the complex of marketing actions under the project is defined. It is advised to introduce the following range of products to the production: candies, marmalade-pastilles and fruit jellies, which will be produced of grape-processed products. The estimate of project implementation, sales revenue, operating costs are calculated; the cash flows of the enterprise are investigated, the economic effect of innovation implementation is identified, the chart of net cash inflows is constructed. The expediency of the implementation of the suggested measures was justified by the demonstration of the profitability indicators, which take into account the discount rate.

Ключові слова: маркетинг, маркетингове управління, органічне виробництво, виробнича лінія, кондитерська промисловість.

Key words: marketing, marketing management, organic production, production line, confectionery industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах постійно зростаючої конкуренції важливим для кожного підприємства стає максимальна орієнтація на споживача, реакція на динаміку зовнішнього середовища та адаптація до відповідних змін. У зазначеному питанні вирішенням стане маркетингове управління. До ефективних його заходів варто віднести диверсифікацію виробництва. Дозволить розширити асортимент продукції фірми і залучити нових споживачів органічна продукція, яка набуває все більшої популярності. Тому на особливу увагу заслуговує концепція соціально-етичного маркетингу, вона передбачає краще задоволення потреб споживачів з умовою врахування корисності для суспільства. Варто дослідити економічний ефект від впровадження нової органічної лінії і для підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Поняття маркетингового управління досліджували такі вчені як Ф. Котлер, К.А. Келлер [1], Т.П. Данько [2]. На процесі управління маркетинговою діяльністю зосередила свою увагу Ю.В. Лаврова [3]. Концепціями маркетингу займався С.С. Гаркавенко [4]. Використання вторинних продуктів переробки винограду вивчали такі вчені: Т.В. Каліновська, І.О. Крапивницька, В.І. Оболкіна, С.Г. Кияниця [5]. Проте ці заходи доцільно розглянути на прикладі конкретного підприємства, використовуючи обрану маркетингову концепцію і визначити економічний ефект від запропонованих заходів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розгляд процесу управління маркетинговою діяльністю, а також концепцій маркетингу для подальшого вибору найбільш актуальної і застосування її на при-

кладі ЗАТ "Житомирські ласосі", визначення ефективних методів маркетингового управління та аналіз впровадження їх на конкретне виробництво.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Об'єктами управління на підприємстві є його функціональні підсистеми: науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, виробництво, маркетинг, фінанси, постачання, збут, персонал, інфраструктура і т. д. Так, управління маркетингом у системі управління підприємством є однією з управлінських підсистем, зміст управлінських функцій якої визначається специфікою як діяльності підприємства загалом, так і специфікою організації маркетингу. Специфікою маркетингу є те, що він не може бути лише обов'язком тільки групи фахівців, він повинен охоплювати, координувати та спрямовувати роботу всіх структурних підрозділів та всіх спеціалістів підприємства на задоволення потреб і запитів споживачів [6].

Управління маркетингом спрямоване на ефективну розробку маркетингової діяльності, виконує всі управлінські функції у сфері маркетингу, визначає ринкові можливості та розробляє відповідні стратегії для ефективного вивчення цих можливостей. Управління маркетингом виконує завдання перетворення потенційних клієнтів у реальних. Це можливо завдяки задоволенню потреб та бажань клієнтів, доставляючи їм відповідні товари та послуги у потрібний час та зручним способом. Управління маркетингом — це цілеспрямована діяльність фірми з регулювання своєї позиції на ринку через планування, організацію, облік, контроль виконання кожної фази позиційної та діяльної поведінки фірми з урахуванням впливу закономірностей ринкового простору, кон-

курентного середовища для досягнення прибутковості й ефективності суб'єкта на ринку [2].

Основні завдання маркетингового управління:

- дослідження потреб споживачів;
- аналіз і оцінка ринку;
- формування асортименту фірми;
- розробка цінової політики;
- рекламні заходи;
- організація збуту;
- сервісне обслуговування.

Процес управління маркетинговою діяльністю означає:

- правильно поставити цілі маркетингу, тобто так, щоб оптимально пов'язати можливості ринкової ситуації з потенціалом фірми;
- правильно спланувати всі заходи маркетингу та ефективно організувати їх здійснення для досягнення зазначених цілей;
- ефективно контролювати і на основі даних контролю аналізувати і оцінювати весь хід маркетингового процесу на фірмі, розробляти необхідні корективи цілей, засобів і методів маркетингу на майбутнє;
- своєчасно проводити оперативне втручання в хід маркетингових процесів у зв'язку з мінливими обставинами та ситуацією;
- стимулювати ефективну роботу всього персоналу, зайнятого в маркетингу, для отримання максимальної творчої віддачі [3].

Процес управління маркетингом передбачає:

1. Визначення місії та цілей підприємства загалом, а також виділення окремо маркетингових цілей.
2. Оцінку корпоративних можливостей на основі сильних і слабких сторін.
3. Визначення потреб і бажань споживачів.
4. Формування стратегії фірми.
5. Координування та мотивацію маркетингової діяльності.
6. Контроль маркетингової діяльності.
7. Адаптацію до мінливих потреб середовища.

Концепції маркетингу:

1. Виробнича концепція — передбачає нарощування обсягів виробництва фірми, яке дасть можливість знизити ціну товару.
2. Товарна концепція — передбачає вироблення великої кількості модифікацій товару, постійне його вдосконалення, розширення асортименту фірми.
3. Збутова концепція — передбачає акцентування уваги на рекламі, знижках, акціях, декупстаціях і т.д.

4. Традиційна маркетингова концепція — передбачає переведення уваги на потреби споживача і задоволення їх методами, кращими, ніж це роблять конкуренти.

5. Концепція соціально-етичного маркетингу — передбачає краще задоволення потреб споживачів з умовою врахування корисності діяльності фірми для суспільства.

6. Концепція маркетингу стосунків — передбачає побудову довгострокових стосунків зі споживачем, завоювання лояльності його до фірми [4].

Органічна продукція користується все більшим попитом серед споживачів, оскільки покупці набувають екологічної свідомості. Тому серед вищезгаданих концепцій доцільно зосередитися на соціально-етичному маркетингу. Маркетингове управління може використовуватися для більш ефективної популяризації органічних продуктів, створених підприємством. Наприклад, розпочато дослідження з використання продуктів переробки винограду в цукристих кондитерських виробках. У південних областях України знаходиться велика кількість підприємств первинного виноробства. Проблему становить утилізація відходів виробництва, які можна розглядати як вторинні матеріальні ресурси. Дослідження вчених показали, що використання таких відходів у кондитерській галузі є не тільки доцільним, а навіть корисним для навколишнього природного середовища і споживача.

Розроблено технологію переробки вичавок винограду з отриманням пюре та виноградної підварки з підвищеним вмістом пектину, за рахунок часткової деструкції протопектину, який міститься в клітинних оболонках та міжклітинних стінках виноградної ягоди. Отримане пюре та підварки з виноградної шкірки можна використовувати як начинки для карамелі та борошняних кондитерських виробів, при виробництві помадних сортів цукерок для поліпшення органолептичних показників та продовження термінів зберігання, у виробництві збивних цукеркових мас (типу суфле), фруктових-желейних корпусів цукерок, пастили, мармеладу [5].

Кондитерські вироби будуть вважатися екологічно сприятливими, якщо вони виготовлені з вторинних продуктів переробки, які раніше забруднювали навколишнє природне середовище. Мінімізація відходів виробництва виноробної галузі може бути використана як концепція соціально-етичного маркетингу, на чому зосереджуватиметься увага споживача при рекламі та безпосередній реалізації продукції.

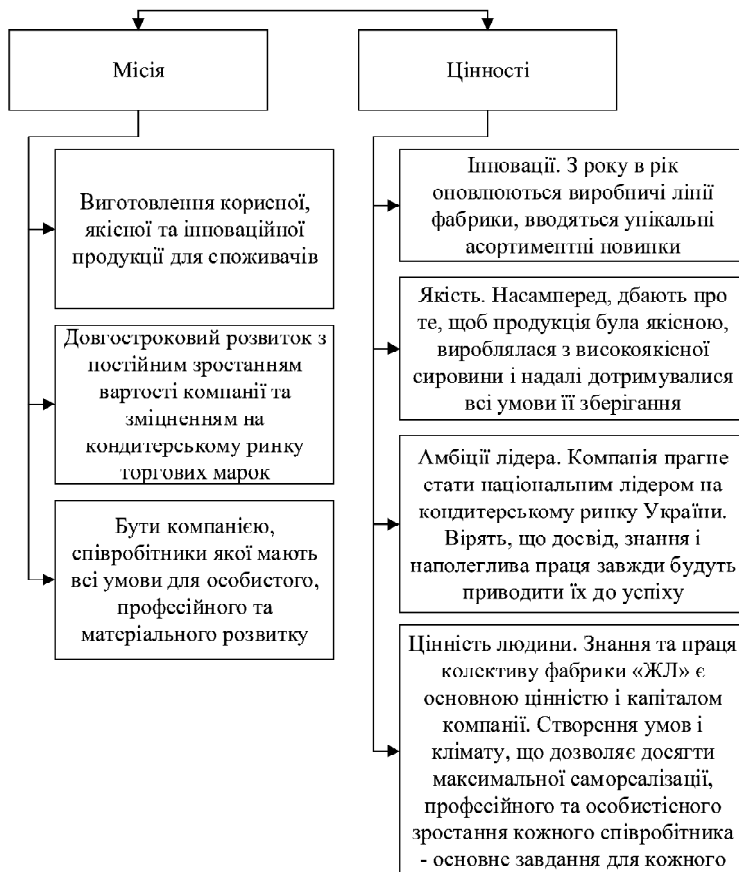

Рис. 1. Місія та цінності ЗАТ "ЖЛ"

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень.

Варто дослідити економічний ефект від таких заходів і для підприємства. Для пропонування безпосередніх заходів маркетингового управління та використання виділеної дослідженням концепції маркетингу розглянемо конкретне виробництво. Закрите акціонерне товариство "ЖЛ" входить в п'ятірку лідерів кондитерського ринку України. Фабрика "ЖЛ" відома на ринку солодошів як новаторська компанія з багаторічним досвідом, яка динамічно розвивається і відповідає всім сучасним тенденціям. "ЖЛ" активно нарощує свої виробничі потужності. Якість продукції підтверджується сертифікатами ISO 9001:2008 "Система менеджменту якості" та ISO [7].

Підприємство постійно працює над мінімізацією впливу своєї діяльності на навколишнє середовище. Одним з головних пріоритетів компанії в цій області є економія природних ресурсів і зниження техногенного навантаження на екологію. Розуміючи масштаби виробництва, компанія ЗАТ "ЖЛ" прагне до постійного зростання показників якості та екологічного стану довкілля, а також докладає максимум зусиль до запобігання та мінімізації забруднення. Підприємство несе повну відповідальність

за якість і безпеку виробленої продукції, а також вплив на екологію.

На фабриці "ЖЛ" щорічно проводиться контроль за дотриманням встановлених нормативів гранично допустимого викиду забруднюючих речовин та випробування пилогазоочисного обладнання на ефективність акредитованою лабораторією Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Житомирській області. У процесі виробничої діяльності ЗАТ "ЖЛ" велика увага приділяється екологічній безпеці, а саме проводиться заміна морально застарілого обладнання. Починаючи з 2001 р., поступово проводиться модернізація виробничого та допоміжного процесів.

Також велика увага приділяється зменшенню обсягів утворення виробничих і побутових відходів, їх роздільного сортування, збору та безпечного зберігання. Завдяки роздільному збору відходів зменшився обсяг утворення твердих побутових відходів. Збільшилися обсяги продажу виробничих відходів як вторинної сировини. Небезпечні відходи передаються спеціалізованим організаціям на утилізацію, знешкодження.

Розглянемо на рисунку 1 місію та цінності ЗАТ "ЖЛ", що включається до процесу управління маркетингом на підприємстві.

Дистрибуція ЗАТ "ЖЛ" охоплює всю територію України і налічує: 25 партнерів-дистриб'юторів та 4 торгові будинки в Києві, Житомирі, Дніпропетровську та Сімферополі. Продукція виробництва житомирської кондитерської фабрики поширюється в торгові точки України за напрямками:

1. Лінійний роздріб (універсами, магазини, павільйони, ринки, кіоски).
2. Оптові канали збуту.
3. Торговельні мережі (гіпермаркети, супермаркети, cash & carry).
4. Мережа фірмових кондитерських магазинів "ЖЛ".

Завдяки модернізації 2006—2012 рр., виробничі потужності компанії зросли в кілька разів і складають близько 80 тис. т на рік. Якість продукції підтверджується сертифікатами ISO 9001:2008 "Система менеджменту якості" та ISO 22 000:2005 "Система управління безпечністю харчових продуктів". На підприємстві функціонує 7 цехів, в яких виробляються: цукерки в коробках, шоколадні батончики, глазуrowані і

неглазуровані цукерки, шоколадні цукерки-снеки, шоколадно-вафельні цукерки, фадж, печиво, вафлі, зернові батончики, продукція без цукру і йогуртово-зернові десерти.

Враховуючи розглянуті місію та цінності підприємства, наявний виробничий асортимент, а також розглядаючи інновації як важливий інструмент забезпечення задоволеності споживачів, пропонується впровадження нової виробничої лінії ЗАТ "ЖЛ", продукція якої буде містити в собі продукти переробки винограду, тобто, жмих і насіння, що є інновацією в кондитерській галузі. До асортименту такої продукції ввійдуть органічні: цукерки, мармеладно-пастильні та фруктові-желейні вироби.

Важливим моментом буде отримання сертифікатів, що відповідають міжнародним вимогам, оскільки доступною буде дистрибуція органічної лінії за кордон. До того ж органічне споживання в Україні в 2018 році склало 0,74€/особу, в той час як в Швейцарії, наприклад, цей показник сягав 312,00 €/особу [8]. Близько 35 % обсягу виробленої продукції вже зараз успішно експортується в Німеччину, Білорусь, Молдову, Естонію, Латвію, Литву, Ізраїль, Азербайджан, Казахстан, Грузію, Вірменію, Монголію та ін. Крім зазначених країн освоюються й інші напрями, при цьому використовуються найрізноманітніші інструменти та стратегії.

Активно розвивається присутність житомірських солодошів у країнах СНД. Не менш цікавими і перспективними є ринки Європи і далекого зарубіжжя — це Далекий Схід, країни Північної Америки та острівні країни. Тут розглядаються всі доступні інструменти: розробка нового дизайну і видів пакування, надання цін на продукцію клієнтам на різних умовах постачання і в різних валютах, "неймінг" рідною мовою для даної країни, робота з дуже вузьким і фокусним асортиментом. Тому розширення асортименту шляхом введення органічного виробництва дозволить не тільки підвищити органолептичні властивості продукції, її корисність для споживача, але і може прискорити процес виходу на бажані для підприємства ринки збуту. Зазначені заходи є сприятливими також і для екології, оскільки використовуються для виробництва будуть вторинні продукти переробки як один із інгредієнтів. Для впровадження інновації на підприємстві необхідно здійснити ряд витрат, що відображено у таблиці 1.

Серед перелічених статей витрат на проект підприємство власними коштами може погасити проектні роботи (120 тис. грн), закупівлю

Таблиця 1. Кошторис впровадження інновації у ЗАТ "ЖЛ"

Пункти витрат	Сума витрат, тис. грн	Джерела фінансування
Проектні роботи	120	Власні кошти
Обладнання	2500	Власні кошти
Перекваліфікація персоналу	530	Власні кошти
Оборотні засоби	230	Кредити банків
Трансакційні витрати	10	Кредити банків
Інші витрати	60	Кредити банків
Всього	3950	-

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень.

Таблиця 2. Розрахунок виручки від реалізації кондитерських виробів ЗАТ "ЖЛ" на перспективу

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Обсяги реалізації, т	500	1000	1500
Ціна, тис. грн/т	60	55	55
Виручка від реалізації, тис. грн	30000	55000	82500

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень.

новітнього обладнання (2500 тис. грн) та перекваліфікацію персоналу підприємства (530 тис. грн). Отже, ЗАТ "ЖЛ" потребує залучення інвестицій для впровадження інноваційного проекту внаслідок нестачі власного капіталу у вигляді отримання додаткових банківських кредитів — для покриття витрат на закупівлю оборотних засобів (230 тис. грн), трансакційних (10 тис. грн) та інших витрат (60 тис. грн).

Відділом маркетингу ЗАТ "ЖЛ" планується постійно проводити дослідження, організовувати дегустації в місцях продажу, вивчати споживчий попит, враховувати зауваження та побажання покупців щодо смаку, якості та зовнішніх характеристик продукції, що випускається. Для придбання інноваційного обладнання необхідно виділити з резервного капіталу 2500 тис. грн. Проектні роботи та перекваліфікацію персоналу підприємство також забезпечить власним капіталом. Оскільки власних коштів підприємству не вистачає, планується залучити необхідний капітал у вигляді зовнішнього кредиту розміром 300 тис. грн під 35 % річних.

Проведемо розрахунок виручки від реалізації продукції за три роки. Розраховані дані доцільно звести у таблицю 2.

Загальна потужність підприємства, як було зазначено вище, становить 80 тис. т на рік, а побудова нового приміщення дозволить без додаткових витрат від відмови виробництва певних видів продукції реалізувати інноваційний проект, підприємство зможе збільшити загальні обсяги реалізації в 2020 р. на 500 т, а в подальшому ще нарощуватиме цей обсяг. Ціну

Таблиця 3. Розрахунок експлуатаційних витрат ЗАТ "ЖЛ"

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Продукти переробки винограду, тис. грн	100	180	235
Інші інгредієнти, тис. грн	150	300	450
Інші матеріальні витрати, тис. грн	80	105	133
Прямі витрати на оплату праці, тис. грн	4500	4500	4500
Відрахування на соціальні заходи, тис. грн	990	990	990
Загальновиробничі витрати, тис. грн	200	280	420
Всього	6020	6355	6728

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень.

Таблиця 4. Економічний ефект від впровадження інновації у ЗАТ "ЖЛ"

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Виручка від реалізації, тис. грн	30000	55000	82500
Експлуатаційні витрати, тис. грн	6020	6355	6728
Амортизація, тис. грн	833	833	833
Валовий прибуток, тис. грн	23147	47812	74939
Бюджетні відрахування, тис. грн	4166	8606	13489
Чистий прибуток, тис. грн	18980	39206	61450
Відсотки по кредиту, тис. грн	105	0	0
Сума кредиту, тис. грн	300	0	0
Прибуток після виплати кредиту, тис. грн	18575	39206	61450
Чисті грошові надходження за ставкою 20%, тис. грн	15479	27226	35561
Чисті грошові надходження за ставкою 30%, тис. грн	14289	23199	27970
ЧПВ (20%), тис. грн			78267
ЧПВ (30%), тис. грн			65457

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень.

реалізації також планується знизити для можливості реалізовувати більшу її кількість. Такого результату передбачається досягнути за рахунок освоєння новітньої технології, зменшення втрат виробництва, підвищення продуктивності праці та спаду втрат робочого часу внаслідок загальних змін в стимулюванні працівників. Експлуатаційні витрати — це витрати

виробництва, що пов'язані з підтриманням у працездатному стані використовуваних систем, машин і устаткування. Відобразимо їх у таблиці 3.

Як видно з таблиці, найбільшу частку річних витрат становитиме оплата праці 25 висококваліфікованих працівників (4500 тис. грн), оскільки планується стимулювати їх до зменшення втрат робочого часу, а також підвищення продуктивності праці, тому їм надаватиметься зарплата у розмірі 15000 грн на місяць, що спричинене також інноваційністю технології та здатністю обраних працівників освоїти її.

Відповідно відрахування на соціальні заходи розташуються на другому місці — 990 тис. грн, далі йдуть загальновиробничі — 200 тис. грн, інгредієнти для виготовлення цукерок — 150 тис. грн, жмих та виноградне насіння — 100 тис. грн та інші матеріальні витрати — 80 тис. грн. Враховуючи збільшення обсягів виробництва кожен із перелічених пунктів витрат зростатимуть в більшій чи меншій мірі.

Варто оцінити економічний ефект від запропонованого інноваційно-інвестиційного проекту. Усі розрахунки зведемо в таблиці 4.

Дослідивши потоки готівки господарства, можна зробити прогноз терміну окупності проекту, тобто протягом якого терміну ЗАТ "ЖЛ" повністю погасить боргові зобов'язання і виплатить відсотки по залученим кредитам. Дані таблиці свідчать, що кредит, який потрібний підприємству для втілення інноваційного проекту буде погашено протягом одного року, чисті грошові надходження за ставки дисконтування 20% складуть (рис. 2): у перший рік — 15479 тис. грн (причому ним можна покрити витрати власних коштів підприємства на впровадження інновації у розмірі 3150 тис. грн); в другий рік — 27226 тис. грн; в третій рік —

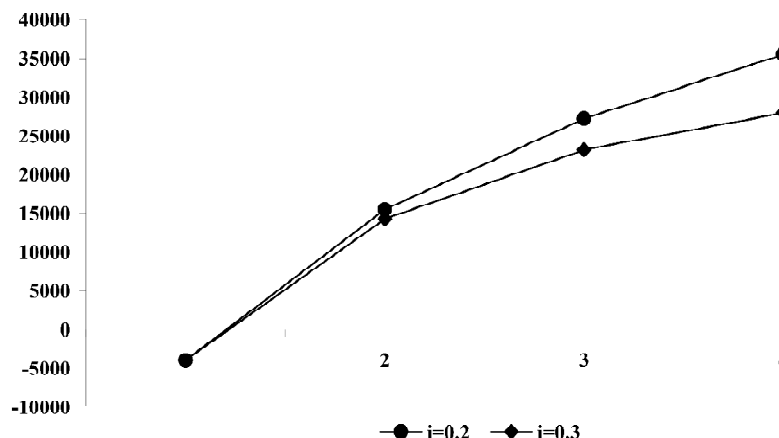

Рис. 2. Чисті грошові надходження за інноваційним проектом на базі ЗАТ "ЖЛ"

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень.

35561 тис. грн. А чиста поточна вартість становитиме 78267 тис. грн.

Чисті грошові надходження за ставки дисконтування 30% становитимуть: у перший рік — 14289 тис. грн; у другий рік — 23199 тис. грн; у третій рік — 27970 тис. грн. А чиста поточна вартість складе 65457 тис. грн. Усе це свідчить про доцільність впровадження запропонованого проекту, оскільки він значно підвищить прибутковість підприємства, не зважаючи на можливі коливання ставки дисконтування.

ВИСНОВКИ

Маркетингове управління є невід'ємною складовою будь-якого підприємства, яке прагне перейти на більш високі етапи розвитку, оскільки саме завдячуючи маркетингу компанії контролюють композицію попиту на свою продукцію. Ціллю маркетингового управління є визначення можливостей для збільшення частки ринку та розвиток відповідних стратегій. Враховуючи популяризацію органічної продукції було виділено концепцію соціально-етичного маркетингу.

За об'єкт дослідження було обрано ЗАТ "Житомирські ласощі", яке входить до п'ятірки лідерів кондитерського ринку України. На підприємстві варто впровадити нову виробничу лінію, на якій вироблятиметься продукція з вторинної сировини — жмиху та насіння винограду, що є інновацією для кондитерської галузі. Це сприятиме не тільки підвищенню якості продукції, а й зростанню попиту на неї, що також дасть можливість виходу підприємства на нові ринки збуту та зміцнить поточні позиції ЗАТ "ЖЛ" на внутрішньому та зовнішньому ринках. Розраховано витрати, доходи, а також економічний ефект по проекту у вигляді чистих грошових надходжень і поточної вартості, яка за ставкою дисконтування 20% склала 78267 тис. грн, а за ставкою 30% — 65457 тис. грн. Результати дослідження свідчать, що запропоновані заходи становлять інтерес не тільки для навколишнього середовища та споживача, а й є ефективним методом маркетингового управління підприємством.

Література:

1. Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент / Ф. Котлер, К.Л. Келлер. — 12-те вид., переробл. і доп. — СПб.: Пітер, 2007. — 816 с.
2. Данько Т.П. Управление маркетингом: учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. / Т.П. Данько. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 334 с.
3. Лаврова Ю.В. Маркетинг. Класичні положення і особливості застосування на транс-

порті: конспект лекцій [для студ. вищ. навч. закл.] / Ю.В. Лаврова. — Харків: Вид-во ХНАДУ, 2012. — 227 с.

4. Гаркавенко С.С. Маркетинг: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С.С. Гаркавенко. — К.: Лібра, 2004. — 279 с.

5. Каліновська Т.В. Використання вторинних продуктів переробки винограду під час розробки інноваційних технологій кондитерських виробів / Т.В. Каліновська, І.О. Крапивницька, В.І. Оболкіна, С.Г. Кияниця // Обладнання та технології харчових виробництв: темат. зб. наук. пр. / Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. — 2013. — Вип. 30. — С. 75—80.

6. Райко Д.В. Модель управління маркетингом у системі менеджменту промислового підприємства / Д.В. Райко, Л.Е. Лебедева // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2015. — № 1. — С. 107—123.

7. Житомирські ласощі: офіційний сайт компанії. URL: <https://zl.com.ua/>

8. FiBL Statistics — European and global organic farming statistics. URL: <https://statistics.fibl.org/>

References:

1. Kotler, F. (2007), *Marketing-management*, 12nd ed, Piter, Sankt-Peterburh, Russia.
2. Danko, T. P. (2001), *Upravlenie marketingom* [Marketing management], 2nd ed, INFRA-M, Moscow, Russia.
3. Lavrova, Yu. V. (2012), *Marketing. Klasychni polozhennia i osobysti zastosuvannia na transporti* [Main provisions and features of their application on transport], Vyd-vo KhNADU, Kharkiv, Ukraine.
4. Harkavenko, S. S. (2004), *Marketing*, Libra, Kyiv, Ukraine.
5. Kalinovska, T. V. Krapivnytska, I. O. Obolkin, V. I. and Kyianytsia, S. H. (2013), "Recycling of the by-products of the grape processing during the development of the innovative technologies for the confectionery products", *Obladnannia ta tekhnologii kharchovykh vyrobnytstv*, vol. 30, pp. 75—80.
6. Rajko, D. V. and Lebedieva, L. E. (2015), "Marketing governance model in the management system of an industrial enterprise", *Marketing and Management of Innovations*, vol. 1, pp. 107—123.
7. Zhytomyrski lasoschi: the company's official website (2020), available at: <https://zl.com.ua/> (Accessed 10 Aug 2020).
8. FiBL Statistics (2020), "European and global organic farming statistics", available at: <https://statistics.fibl.org/> (Accessed 10 Aug 2020).

Стаття надійшла до редакції 13.08.2020 р.